

Cor Burggraaf & Hans Mouthaan

Studenten aan de Christelijke Hogeschool Ede

In dit rapport wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag:
'Hoe kan de kerkenraad jonge ouders (24-40 jaar) in de
Hervormde gemeente van Bleskensgraaf beter
ondersteunen in de geloofsopvoeding van hun kinderen?'

Afstudeeropdracht
In opdracht van de
Hervormde gemeente
Bleskensgraaf

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	4
Deelvraag 1 Visie en beleid leeractiviteiten	6
1.1 Leeractiviteiten	6
1.2 Betrokkenheid	8
1.3 Beleid leeractiviteiten	9
1.4 Leidinggevenden leeractiviteiten	11
1.5 Eredienst als leeractiviteit	12
1.6 Enkele conclusies	13
Deelvraag 2 Inblik vanuit de literatuur	14
2.1 Leefwereld	14
2.2 Theologische visie op leren in de gemeente	16
2.3 Krachtige leeromgeving in de gemeente	20
2.4 Geloven leer je thuis	22
Deelvraag 3 Verwerking focusgroepsgesprekken	26
3.1 Onderzoeksresultaten	26
3.3 Algemene analyse	30
3.4 Enkele conclusies	31
Deelvraag 4 Hulpvragen ouders	32
4.1 Antwoorden, vragen en behoeften	32
4.2 Persoonlijke toerusting voor ouders	32
4.3 Doordenking zondagsschool/clubwerk/catechese	33
4.4 Doordenking vormgeving eredienst	33
4.5 Enkele conclusies	33
Deelvraag 5 Aansluiten bij de huidige generatie	34
5.1 Visie en praxis leeractiviteiten	34
5.2 Inzichten vanuit de literatuur	35
5.3 Inzichten vanuit de praktijk	36
5.4 Slotconclusies	37
Deelvraag 6 Aanbevelingen: de blik gericht op de toekomst	39
6.1 In gesprek over (geloofs)opvoeding	39
6.2 Back to basics	40

6.3	Relevantie leeractiviteiten	40
6.4	Thuis als leerling in de eredienst.....	41
	Bibliografie	43
	Bijlagen	46
	Bijlage 1: Vragen voor de beantwoording van deelvraag 1	46
	Bijlage 2: Aantal leden van de Hervormde gemeente Bleskensgraaf uit het LRP systeem.....	48
	Bijlage 3: Antwoorden leidinggevendenden	49
	Bijlage 4: Beantwoording vragen predikant.....	52
	Bijlage 5: Vragen vooraf gesteld aan de deelnemers van het gesprek	53
	Bijlage 6: Verantwoording focusgroepsgesprek.....	55
	Bijlage 7: Notulen van de focusgroepsgesprekken	57
	Bijlage 8: Betrouwbaarheid en verantwoording onderzoek	73
	Bijlage 9: Beantwoording vragen thuis.....	75

Ik heb meer dan 20 jaar in de gevangenis gezeten,
natuurlijk zonder Bijbel.
Maar ik had wel de kennis van de Bijbel in mijn hoofd.
Die had ik niet in één dag vergaard.
Het heeft me heel wat werk gekost, en vele, vele uren van studie.
Het begon toen ik jong was. We woonden in een kleine hut.
De schoonheid zat niet in het huis, maar in hen die er in woonden.
Mijn vader noemde onze 'residentie', 'de Hallelujah-hut'.
Misschien een vreemde naam, maar het was het woord dat vaak
in de hut te horen was, en waarover gesproken werd.
In de hut hingen we allerlei Bijbelverzen op, voor andere mensen
soms een vreemd gezicht, maar voor mij heel goed,
omdat ik ze uit mijn hoofd begon te leren.
In de jaren dat ik een Bijbel had, leerde ik nog meer Bijbelverzen uit mijn Bijbel.
En toen ik in de gevangenis werd gegooid, kende ik de Bijbel,
van Romeinen tot en met Hebreeën, uit mijn hoofd.
Bovendien vele delen van de Psalmen en andere gedeelten.
Vraag me niet waarom ik de verzen uit mijn hoofd heb geleerd,
alleen God weet dat.
Maar toen ik in de gevangenis zat, had ik het Woord van God in mijn hart.
Niemand kon dat van mij afpakken.
Het kostte me enkele jaren om die verzen te leren.
Het was een zegen voor al die jaren in de gevangenis.
En is dat heel mijn leven gebleven (Pit, 1994).
(Samuel Lamb, Chinese christen, geb. 1924, overl. 3 aug. 2013)

Voorwoord

Het is ons een genoegen om met u ons onderzoek in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf, 'Thuis als leerling in de gemeente', te delen. Dit betreft ons afstudeeronderzoek van de opleiding van de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk aan de CHE in Ede. Naast de inspanning die het vroeg, de druk(te) die het gaf op het totaal van de studielast van ons afstudeerjaar, overheerst toch het plezier waarmee we aan dit onderzoek hebben gewerkt. Samengewerkt, dat willen wij, Hans Mouthaan en Cor Burggraaf, graag onderstrepen. Samengewerkt, ook met alle betrokken partijen in de gemeente! Wij willen graag onze dank uitspreken aan de kerkenraad van de Hervormde gemeente in Bleskensgraaf (PKN), die ons de mogelijkheid bood dit onderzoek in de gemeente uit te voeren. In het bijzonder danken we jeugdouderling Anton Herweijer en kerkelijk werker Marinus Boot voor de plezierige samenwerking als onze directe opdrachtgevers. Hierbij noemen wij heel graag ook de naam van de andere jeugdouderling, Martin de Besten. Aanvankelijk was hij, samen met Anton, onze opdrachtgever. Maar direct na ons eerste overleg werd hij dodelijk ziek. Door een wonder van God is hij inmiddels helemaal genezen en kan hij, als God het geeft, erbij zijn als wij onze bevindingen en aanbevelingen aan de kerkenraad presenteren. Wij danken alle jonge ouders die met ons in gesprek gegaan zijn. Hier bewaren we mooie herinneringen aan. Vooral door jullie betrokkenheid en openhartigheid. Wij willen hier ook de naam van onze begeleider, Sabine van der Heijden, noemen. Zij is door haar scherpzinnige en opbouwende feedback ons van dienst geweest om tot een heldere verwoording van onze bevindingen en aanbevelingen te komen.

Verder willen we Dita van der Ham bedanken, die de taak van corrector met verve heeft vervuld. Eveneens dank aan Miranda Mouthaan voor de verzorging van de lay-out en de eindredactie. Als onderzoekers stellen we samen vast dat we op een fijne manier hebben kunnen samenwerken aan dit onderzoek. Mede ook doordat we mochten weten dat onze vrouwen en gezinnen achter ons stonden in dit proces. Samen zijn wij onze God dankbaar dat Hij ons de kracht en inzichten gaf om dit onderzoek te doen en deze scriptie te schrijven. Ons verlangen is dat het geheel dienstbaar zal zijn voor de kinderen, jongeren, ouders en ouderen, opdat zij met hoofd en hart God door Jezus Christus zullen kennen, dienen en liefhebben. Dan zal Zijn toekomst de onze zijn. Dit geeft ons daarom de drive om een leergierige 'leerling' te zijn van Hem.

////////////////////

Inleiding

In dit rapport vindt u de uitkomsten van het afstudeerproject ‘Thuis als leerling in de gemeente’, een onderzoek naar de visie en motivatie van jonge ouders om kinderen en jongeren te laten onderwijzen in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf (PKN). In het vervolg van dit rapport zullen we het woord ‘gemeente’ gebruiken als we spreken over de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf. De kerkenraad is onze opdrachtgever. Hij heeft ons de volgende vraag gesteld: ‘Op grond van welke motivatie voelen ouders zich wel of niet betrokken bij de kennis- en geloofsoverdracht van de kinderen/jongeren in de gemeente?’ Door een gezamenlijk proces zijn de opdrachtgever en de onderzoekers gekomen tot de volgende afgebakende hoofdvraag: ‘Hoe kan de kerkenraad jonge ouders (24-40 jaar) in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf beter ondersteunen bij het laten onderwijzen van hun kinderen in de gemeente?’ Door middel van 6 deelvragen wordt deze hoofdvraag beantwoord. Daarin wordt gezocht naar de visie en motivatie van de kerkenraad en de jonge ouders om kinderen en jongeren te laten onderwijzen in de gemeente. De deelvragen geven inzicht welke handvatten er nodig zijn vanuit de kerkenraad om jonge ouders te ondersteunen in de geloofsopvoeding, zodat kinderen en jongeren zich ‘thuis voelen als leerling in de gemeente’. De onderzoekers en opdrachtgever hebben gezamenlijk deze zin als basis: “Een gemeente die niet leert, verleert het om gemeente te zijn” (De Kock, Verboom, Pals, Van Pelt, & Stijf, 2011).

De jeugdouderlingen zijn op zoek naar een eigen identiteit die geworteld is in de traditie van de Gereformeerde Bond en aansluit bij de jonge generatie opvoeders in Bleskensgraaf. Dit is niet alleen voor Bleskensgraaf van belang maar ook voor vergelijkbare gemeenten. Dat maakt de vraag relevant. Er is in de literatuur voldoende geschreven over het belang van leren in de gemeente. In de literatuur komt met name naar voren hoe kinderen en jongeren leren. Deze kennis wordt in dit onderzoek gekoppeld aan de visie en motivatie van de jonge ouders in de gemeente.

De literatuur geeft ons het inzicht dat jongeren steeds minder houvast halen uit absolute waarheden (Ter Horst, 2008). Daarnaast zien we in de literatuur dat jongeren meer en meer leven in een digitale wereld (Middelkoop, 2014). Ook zien we terug dat jongeren steeds meer leren door ervaringen in plaats van het gesproken woord (Van Dijk, 2013). Door dit onderzoek worden er praktische handvatten gegeven aan de opdrachtgever, hoe hij met deze ontwikkelingen kan omgaan. Daarbij was het belangrijk om inzicht te hebben in de motivatie van jonge ouders om kinderen en jongeren te onderwijzen. Leren in de gemeente heeft te maken met de motivatie van de ouders. Kinderen en jongeren worden opgevoed door de ouders, en zullen wel of niet gestimuleerd/gedwongen worden om mee te doen aan de leeractiviteiten van de gemeente. Voor de opdrachtgever is het van belang om te weten met welke motivatie ouders kinderen en jongeren laten onderwijzen in de gemeente.

Met deze wetenschap zijn er uit dit onderzoek conclusies en aanbevelingen gekomen voor de opdrachtgever. De aanbevelingen zijn geschreven om de opdrachtgever inzicht te geven in de motivatie van jonge ouders. Daaraan gekoppeld zijn er handvatten gegeven om hier op een goede manier leiding aan te geven, zodat er gewerkt kan worden aan een gezamenlijk belang om kinderen en jongeren te laten onderwijzen. Kinderen en jongeren hebben het nodig om de relevantie te zien van het leren in de gemeente. Maar dit geldt voor het geheel van de gemeente. Het is voor de jonge ouders nodig om in te zien wat de relevantie is van de leeractiviteiten van de gemeente. Als de relevantie helder is, zullen jonge ouders gemotiveerd zijn om kinderen en jongeren te laten onderwijzen in de gemeente.

Dit onderzoek is zo opgebouwd dat er eerst op een descriptieve wijze wordt geschetst hoe de leeractiviteiten nu worden vormgegeven in de gemeente. De tweede deelvraag is een theoretische verwerking van relevante literatuur. De derde deelvraag geeft antwoord op de interne motivatie van de jonge ouders, om kinderen en jongeren te laten onderwijzen in de gemeente. Vanuit de gesprekken zijn er hulpvragen naar boven gekomen die worden verwerkt in deelvraag 4. De vijfde deelvraag geeft concrete aanbevelingen en nieuwe inzichten voor de opdrachtgever. Met deze aanbevelingen en nieuwe inzichten wordt er in deelvraag 6 antwoord gegeven op de hoofdvraag, door middel van een slotconclusie. Als er Bijbelpassages worden aangehaald, wordt de tekst van de Herziene Statenvertaling gebruikt.

////////////////////

Deelvraag 1 Visie en beleid leeractiviteiten

Inleiding

In de eerste deelvraag geven we aan in welke context wij het (praktijk)onderzoek hebben uitgevoerd. Met deze deelvraag beantwoorden we de volgende vraag: 'Met welke visie wordt er op dit moment vormgegeven aan kennis- en geloofsoverdracht in de gemeente?' We richten ons op de verschillende leeractiviteiten die worden aangeboden voor kinderen in de leeftijd van 4 tot 18 jaar. Onder leeractiviteiten verstaan we de activiteiten die de gemeente organiseert om kinderen en jongeren (4-18 jaar) te onderwijzen. De eerste deelvraag luidt als volgt: 'Op welke manier en met welke visie wordt door de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf kennis- en geloofsoverdracht vormgegeven en welke invloed heeft het doopformulier hierop?'

Voor het beantwoorden van deze deelvraag hebben we de beleidsstukken van de gemeente geraadpleegd. De volgende vraag hebben we daarbij gesteld: 'Met welke visie worden leeractiviteiten aangeboden (voor kinderen en jongeren) binnen de gemeente?' Door het stellen van vragen aan de leidinggevenden van de leeractiviteiten kregen we inzicht in de huidige praxis van de leeractiviteiten. We gaan in vijf stappen antwoord geven op deze deelvraag. In paragraaf 6 beantwoorden we deelvraag 1.

1.1 Leeractiviteiten

Overzicht leeractiviteiten

In dit overzicht noemen we de leeractiviteiten die er zijn in de gemeente. Het gaat om de leeractiviteiten voor kinderen tussen de 4 en de 18 jaar die onder verantwoordelijkheid van de gemeente vallen. Na een schematisch overzicht, schetsen we de huidige praktijk van de leeractiviteiten. Hierin hebben we ook de eredienst meegenomen. Die vormt in de gemeente namelijk een wezenlijk onderdeel waar de kinderen en jongeren samen met de andere generaties leren uit Gods Woord. Voor de eredienst hebben we in het geheel van het descriptieve onderzoek andere vragen gesteld. Deze vragen hebben we gesteld aan de predikant. In de vijfde paragraaf beschrijven we de antwoorden van de predikant. De vragen die zijn gesteld worden weergegeven in bijlage 1. In tabel 1.1 geven we de leeractiviteiten per leeftijdscategorie weer.

Tabel 1.1: Schematisch overzicht leeractiviteiten

Leeftijd:	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Eredienst																			
Zondagsschool																			
Catechese																			
Club Immanuel 1																			
Club Immanuel 2																			
Club Sjaloom																			
Jeugdvereniging																			

Eredienst: De gemeente komt op zondag tweemaal samen rondom de bediening van Woord en sacrament. De gemeente ontmoet elkaar om de Naam van de Heere aan te roepen in gebed en dankzegging, om haar gaven af te zonderen voor de onderhouding van de dienst van de Heere en de christelijke barmhartigheid en om de lof van de Heere te zingen (Kerkenraad Hervormd Bleskensgraaf, 2016).

Zondagsschool: Iedere zondagmiddag is er zondagsschool in de School met de Bijbel, van 14.00 uur tot 15.00 uur. Alleen in de vakanties en als er in de gemeente Avondmaal gevierd wordt is er geen zondagsschool. Kinderen van 4 tot 11 jaar zijn van harte welkom. De zondagsschool maakt voor vertellingen gebruik van het Bijbelrooster van de Zondagsschoolbond. Het zondagsschooluur begint met zingen en gebed. Dan wordt de laatst gehouden vertelling teruggevraagd. Daarna wordt er een Bijbelverhaal verteld en wordt de geleerde psalm of tekst overhoord. Aan het einde wordt een verwerking gedaan (zingen, een quiz of iets dergelijks). De kerstfeestviering met de kinderen van de zondagsschool is op tweede kerstdag 's avonds. Voor de oudste kinderen is er dan de afsluiting waarbij zij een Bijbeltje ontvangen. Zo zijn er ook vieringen op eerste paasdag of eerste pinksterdag (Kerkenraad Hervormd Bleskensgraaf, 2016).

Catechese: Ouders hebben bij de doop beloofd hun kinderen naar hun vermogen te onderwijzen of te doen onderwijzen in de leer van de zaligheid. Het eerste blijft een verantwoordelijkheid van de ouders. Het tweede, dat is het doen onderwijzen, vindt plaats tijdens het catechetisch onderwijs. Juist omdat het hier gaat om een zaak van eeuwigheidsbelang en op grond van de doopbelofte, wordt verwacht dat de kinderen bij dit onderwijs aanwezig zijn, en dat ouders erop toezien dat er thuis wordt voorbereid. Centraal bij het catechetisch onderwijs staat het thuis raken in de Bijbel en de geloofsleer van de kerk. Er wordt gewerkt met de methode *Leren om te Leven* (Kraan, Herik, & Pals, 2010). Van eind september tot Pasen wordt er wekelijks op dinsdag- en (bij uitzondering) op vrijdagavond catechese gegeven, bij elkaar twintig keer. Er zijn twaalf verschillende catechesegroepen voor jongeren van 12 tot en met 20 jaar (Kerkenraad Hervormd Bleskensgraaf, 2016).

Club Immanuel: Immanuel is een club waarop de kinderen vanaf groep 7 van de basisschool tot en met klas 2 van het voortgezet onderwijs welkom zijn. De clubavonden zijn om de week voor groep 7 en 8 op de woensdagavond en voor klas 1 en 2 op de donderdagavond van 19.00 uur tot 20.30 uur. Er wordt gebruikgemaakt van de HGJB-map en eigen creativiteit van de leiding. Daarnaast is het mogelijk gebruik te maken van het HJW-materiaal. De indeling van een clubavond is vaak als volgt: voor de pauze een Bijbelse verwerking, en na de pauze ruimte voor creativiteit en ontspanning. Daarnaast zijn er elk jaar een startactiviteit -een avond schaatsen- en een slotactiviteit (Kerkenraad Hervormd Bleskensgraaf, 2016).

Club Sjaloorn: Sjaloorn is een club voor de jongeren van klas 3 en 4 van de middelbare school. De clubavonden zijn om de week op vrijdagavond in het verenigingsgebouw. Er wordt gebruikgemaakt van de HGJB-map en eigen creativiteit van de leiding. Hierbij wordt het curriculum gebruikt dat de HGJB aanbiedt. De indeling van een clubavond is vaak als volgt: voor de pauze een Bijbelse verwerking, en na de pauze ruimte voor creativiteit en ontspanning. Daarnaast zijn er elk jaar een startactiviteit en een slotactiviteit en worden er ook tussendoor ontspannende activiteiten georganiseerd (Kerkenraad Hervormd Bleskensgraaf, 2016).

Jeugdvereniging: De jeugdvereniging is een actieve, christelijke JV 16+ die uitgaat van de gemeente. De jeugdvereniging heeft een Latijnse naam: Sola Scriptura, het Woord alléén. De volgende drie woorden staan centraal: ontmoeting, bezinning en ontspanning. De JV komt ongeveer één keer in de twee weken samen in het verenigingsgebouw van de kerk. Om 19.15 uur start de avond met koffie en thee. Aan de hand van een Bijbelstudie of inleiding wordt onderzocht wat er staat in Gods Woord en wat dit te zeggen heeft. Er wordt gebruikgemaakt van HJW-materiaal of HGJB-materiaal. Na de pauze is er een spel of een andere ontspannende activiteit om de onderlinge band te verstevigen. Ieder jaar staat er een Bijbels thema centraal. Daarnaast is er een aantal avonden waarop actuele thema's besproken worden, al dan niet met spreker.

Ook zijn er jaarlijks terugkerende activiteiten: startavond, jaarvergadering of open avond, dropverkoop, sportieve avond, slotavond. En het JV-weekend (Kerkenraad Hervormd Bleskensgraaf, 2016).

Conclusie leeractiviteiten

Er wordt in de gemeente veel aandacht geschonken aan het jeugdwerk. Voor kinderen vanaf 4 jaar is er de mogelijkheid om op minimaal twee plekken (zondagsschool en eredienst) te leren en te groeien in het geloof. Als de kinderen 10 jaar zijn, zijn er drie plekken waar kinderen en jongeren de mogelijkheid hebben om te leren. Centraal bij elke leeractiviteit staat het Woord van God. De motivatie van elk onderdeel is het doorgeven van Gods Woord. Daarnaast geven vooral de clubs en verenigingen een hoge prioriteit aan activiteiten. Het evangelie doorgeven is de kern van het jeugdwerk, maar de visie van het jeugdwerk is dat ontmoeting en creativiteit/plezier eveneens een centraal onderdeel zijn. De kerkenraad doet een duidelijke oproep vanuit het dooponderwijs om de jongeren te laten onderwijzen bij de catechese. Het jawoord op de doop krijgt zo een duidelijke verbinding met de catechisatie. De visie van de gemeente is dat juist op de catechese het onderwijzen vorm krijgt. Het is een noodzakelijk onderdeel voor de jongeren in de gemeente. Voor de catechese wordt verwacht dat ouders erop toezien dat de kinderen/jongeren aanwezig zijn, maar ook dat de lessen worden voorbereid. Voor de andere onderdelen in de gemeente wordt dit niet zo stellig benoemd. Dit geeft het beeld dat de zondagsschool, clubwerk en de verenigingen in een lagere orde staan. Ouders krijgen vanuit de gemeentegids een duidelijke oproep om betrokken te zijn bij de catechese, met name ook vanuit de doop. Deze duidelijke oproep ontbreekt voor de overige leeractiviteiten.

1.2 Betrokkenheid

Ontwikkelingen betrokkenheid

In tabel 1.2 stellen we vast welke betrokkenheid (in aantallen) er is bij de leeractiviteiten van de gemeente. We gebruiken hiervoor de gegevens die we ontvingen van de leidinggevendenden van de leeractiviteiten. Deze gegevens hebben we in verband gebracht met de cijfers uit het LRP-systeem (ledensysteem van de PKN, zie bijlage 2). In de leeftijd van 4 tot 18 jaar zijn er gemiddeld 21 doopleden per geboortejaar van de gemeente van Bleskensgraaf. De percentages zijn dus gebaseerd op deze getallen.

Tabel 1.2: Overzicht betrokkenheid leeractiviteiten

	Gemiddeld aantal kinderen/jongeren*	Procentueel aandeel kinderen ten opzichte van leden	Toename/afname in de laatste vijf jaar
Zondagsschool	16	76%	Lichte afname
Catechese 12-16	19	90%	Stabiel
Catechese 16+	15	71%	Stabiel
Club Immanuel groep 7 en 8	25	119%	Stabiel
Club Immanuel klas 1 en 2	13	62%	Stabiel
Club Sjaloom klas 3 en 4	12	57%	Stabiel
Jeugdvereniging 16+	13	62%	Stabiel

*De getallen zijn berekend per geboortejaar, het is dus niet het totaal aantal kinderen.

Al eerder is genoemd dat de eredienst een wezenlijke leeractiviteit is van de gemeente, ook voor de kinderen en de jongeren. Het is niet mogelijk geweest om precies te meten hoeveel kinderen en jongeren er aanwezig zijn in de erediensten. Wel geven alle ouders die aan het onderzoek meewerkten aan dat vanaf ongeveer het vijfde jaar de kinderen meegaan naar de dienst(en) op zondag. De ochtenddiensten worden gemiddeld door 600 mensen bijgewoond. In de leeftijd van 4 tot 18 jaar zijn er 299 doopleden. Niet alle doopleden zullen de diensten bezoeken, maar als we een grove schatting maken zijn er in elke ochtenddienst ongeveer 200 leden jonger dan 18 jaar. Dit is een wezenlijk deel van de gemeente.

Conclusie betrokkenheid

De gemeente kent een grote betrokkenheid bij de lerende activiteiten van de gemeente. De catechese wordt tot het zestiende jaar trouw bezocht door 90% van de jongeren. De ouders onderschrijven dit belang door de kinderen te verplichten de catechese te volgen. De zondagsschool kent als enige een lichte afname in betrokkenheid. Bij het clubwerk valt op dat er bij de club voor de basisschoolleeftijd meer kinderen zijn dan doopleden. De reden hiervoor is dat er op die leeftijd veel kinderen van buiten de Hervormde gemeente meekomen. In de brugklas worden er duidelijke keuzes gemaakt. Circa 30 procent van de jongeren besluit om alleen naar de catechese te gaan. Hoewel we niet exact hebben kunnen meten hoeveel kinderen er bij de erediensten betrokken zijn, weten we door de gesprekken dat een groot gedeelte van de aanwezigen, met name in de ochtenddiensten, onder de 18 jaar is. Deze betrokkenheid is waardevol, en laat zien dat het relevant is om aan deze leeftijdscategorie in de eredienst aandacht te geven.

1.3 Beleid leeractiviteiten

Doelstellingen beleid

De gemeente werkt met een beleidsplan waarin is beschreven met welke visie de leeractiviteiten in de gemeente vorm worden gegeven. Hieronder volgen enkele hoofdpunten uit de jeugdwerkhandleiding (2012). Voor het jeugdwerk is een beleidsplan (2014) opgesteld; daarnaast wordt hierin kort verwezen naar de catechese. We benoemen het doel van de catechese en daarna worden er enkele hoofdpunten uit het beleidsplan voor het jeugdwerk genoemd.

Catechese en jeugdwerk

Het doel van de catechese is dat kinderen en jongeren leren omgaan met de Bijbel en thuis raken in de belijdenis van de kerk, zodat ze leren leven uit Gods beloften en naar Zijn geboden. Daarnaast beoogt catechese hen voor te bereiden op de openbare geloofsbelijdenis en medeverantwoordelijk te zijn voor de opbouw van Gods gemeente. Het jeugdwerk heeft tot doel kinderen en jongeren te bereiken met het Woord van God en hen zodanig toe te rusten dat ze, op grond van de Bijbelse boodschap, God als hun Schepper en onze Heere Jezus Christus als hun persoonlijke Verlosser leren kennen. Ook om hen te bewaren bij het heil in Christus en Zijn gemeente en te leren bereid te zijn om in navolging van Hem keuzes te maken in hun persoonlijke leven, de kerk en de maatschappij. Dit wordt in drie aspecten uitgewerkt.

1. **Pastoraal:** Het bevorderen van het zoeken van gemeenschap met God en met elkaar.
2. **Diaconaal:** Het bewust maken van de roeping tot dienst aan God en aan de naaste.
3. **Apostolair:** Het bewust maken van de roeping om de boodschap van het heil in Christus uit te dragen naar jeugd die van de kerk is vervreemd, en naar hen die nooit van het evangelie gehoord hebben (De Wit, 2012).

De Bijbel laat zien dat kinderen er in de kerk helemaal bij horen. Het verhinderen van kinderen was een reden voor de Heere Jezus om in te grijpen (Markus 10:14-16). De jongeren van de gemeente zijn kinderen van het verbond. Voor hen gelden de beloften van de Drie-enige God zoals deze in de doop worden betekend en verzegeld. Krachtens het verbond zijn ze in Christus geheiligd en daarom lidmaten van Zijn gemeente. Het verbond bestaat echter uit twee delen. De kinderen zullen het verbond door de werking van de Heilige Geest in hun leven moeten beantwoorden met geloof en bekering. Het jeugdwerk heeft dus ook de taak om over te dragen wat het geloof inhoudt, hoe je tot het geloof komt en hoe je uit het geloof leeft.

Enkele kernpunten die doorgegeven dienen te worden zijn:

- Weerbaar maken met behulp van Schrift en belijdenis.
- Verwijzen naar de waarde van de gereformeerde traditie.
- Bewust maken van het burgerschap hier op aarde maar ook van het burgerschap in de hemel, niet door regels handhaven maar door een relatie met Christus (De Wit, 2012).

Het jeugd- en jongerenwerk is pedagogisch (opvoedend) en agogisch (begeleidend) van aard. Dit is van betekenis voor de taakstelling, werkwijze en methoden. Het is van belang dat kinderen/jongeren:

- Geaccepteerd worden als schepsel van God, als persoon. Dit betekent onder andere ruimte scheppen voor jongeren en geborgenheid bieden; praktisch en in de aandacht die er is voor de jongeren.
- Richting gewezen wordt en normen bijgebracht krijgen. Jeugdwerk mag geen genoegen nemen met de rol van supermarkt, van het vrijblijvend verstrekken van goederen (De Wit, 2012).

Uit het hierboven geschetste karakter van het jeugdwerk blijkt dat het belangrijk is om een visie te hebben op de overdracht van de boodschap. Hierin worden drie belangrijke invalshoeken onderscheiden: het overdragen van kennis, de jongere en zijn belevingswereld kennen en daarop inspelen en leren in een dialoog.

Conclusie beleid

De gemeente heeft een duidelijk doel voor ogen met het jeugdbeleid. Dit wordt in enkele stappen uitgelegd. In dit beleidsplan is ruimte voor zowel het praktisch-theologische aspect als het pedagogisch-didactische karakter van het jeugdwerk. De doelstelling en de visie op het jeugdwerk zijn hierdoor duidelijk. Er wordt verwacht dat er kennis wordt overgebracht en dat er daarnaast een vertrouwelijke relatie is met de kinderen en jongeren. Er is een korte visie opgenomen over kinderen in de eredienst. De visie is: 'Wij mogen de kinderen niet verhinderen'. Dit is weliswaar een negatieve verwoording van zaken, maar er wordt er objectief mee bedoeld dat het onderwijs en voorbeeld van Jezus ter harte genomen wordt. Het verdient zeker aandacht om hier een positieve verduidelijking aan toe te voegen. Want wat betekent dit concreet voor de invulling van de erediensten met betrekking tot kinderen en jongeren? Doordat de koppeling tussen het jeugdwerk en de eredienst ontbreekt, worden de eredienst en het jeugdwerk als aparte onderdelen neergezet. De doop krijgt een wezenlijke plek in het jeugdbeleid. Er wordt nadrukkelijk benoemd dat de kinderen van de gemeente door de doop kinderen van het verbond zijn. Dat heeft het jeugdwerk van de gemeente wat te zeggen. Het jeugdwerk heeft als taak de kinderen en jongeren van de gemeente door de Heilige Geest te laten antwoorden op hun doop.

1.4 Leidinggevenden leeractiviteiten

Doelstellingen leidinggevenden

De leidinggevenden van de leeractiviteiten in de gemeente werken direct met de jongeren. Ze hebben invloed op de manier waarop leeractiviteiten vorm worden gegeven. In deze paragraaf kijken we hoe de leidinggevenden het beleid naar de kinderen en jongeren vertalen. Is het werk van de leidinggevenden in lijn met het beleid van de gemeente? Of is er een verschil tussen theorie en praktijk? Om hier een beeld van te krijgen, hebben we hierover vijf vragen gesteld. In bijlage 3 worden de antwoorden schematisch weergegeven. In deze paragraaf wordt de rode draad geschetst.

Schets uit de praktijk

Uit de antwoorden op onze vragen aan de diverse leeromgevingen in de gemeente blijken een aantal dingen. In het jeugdwerk worden bij verschillende leeractiviteiten dingen uit het hoofd geleerd. Bij de zondagsschool worden psalmen aangeleerd en bij de catechese worden kernteksten uit de Bijbel en vragen en antwoorden uit de catechismus geleerd. Daarnaast wordt er met de jongeren gesproken over het leven als christen. Samen wordt er geleerd wat het inhoudt om gemeente te zijn. In het clubwerk wordt nadrukkelijk gezocht naar de praktijk als christen. Hoe kan ik als christen staande blijven in de samenleving? Het gaat om drie kernpunten: kennis vergroten, geloven in de praktijk en gemeenschap met elkaar als gemeente. Om deze dingen te leren, stellen de verschillende leidinggevenden andere leerdoelen. Opvallend is dat voor de meeste leeractiviteiten affectieve doelen het belangrijkste zijn (66%). Alleen de catechese zet cognitieve doelen op nummer één, en Immanuel 2 noemt als enige sociale doelen als de hoogste. Cognitieve leerdoelen scoren hoog bij de zondagsschool, de catechese en de jeugdvereniging. Voor de clubs Immanuel 1 en Sjaloom zijn die het laagste leerdoel. Motorische leerdoelen staan bijna bij alle leeractiviteiten op de laagste plaats. Alleen Sjaloom heeft dit als tweede leerdoel. Om deze leerdoelen te bereiken wordt er op verschillende manieren met een methode gewerkt. Voor de zondagsschool en de catechese wordt ervoor gekozen om bepaalde kennis te overhoren en met elkaar te bespreken. Voor het verwerken van de kennis worden bij de catechese verschillende werkvormen gebruikt. De clubs investeren in het opbouwen van een relatie met de jongeren. Dit wordt gedaan door middel van diverse activiteiten. Bij de clubs wordt er op een actieve manier aan bepaalde activiteiten van de gemeente meegedaan. Deze activiteiten stimuleren de sociale en motorische leerdoelen. Bij de jeugdvereniging ligt de nadruk op het zelfstandig verwerken van een Bijbelgedeelte. Jongeren worden gestimuleerd om een bepaald Bijbelgedeelte of thema voor te bereiden. In de groep is er ruimte om hierover met elkaar van gedachten te wisselen. Voor de sociale leerdoelen gebruikt de jeugdvereniging acties voor het goede doel, maar juist ook een weekend waarin er met elkaar wordt opgetrokken. Dit is vormend voor het hele jaar. Verschillende leeractiviteiten (zondagsschool, Sjaloom en jeugdvereniging) betrekken de ouders erbij door hen een avond/middag uit te nodigen. Bij de catechese worden ouders wel aangesproken als jongeren gemist worden, verder is er bij de catechese geen verbinding met de ouders. Bij Immanuel is de verbinding met de ouders minimaal. Onderling weten de leidinggevenden weinig of niets over wat er bij de andere leeractiviteiten geleerd wordt.

Conclusie doelstellingen leidinggevenden

In de gemeente geven verschillende leidinggevenden met verschillende leerdoelen vorm aan het onderwijzen in de gemeente. Elke leeractiviteit heeft andere doelen en probeert de kinderen en jongeren verschillende dingen te leren. Dit is een krachtige leeromgeving, omdat de kinderen en jongeren zo op verschillende plekken en op verschillende wijze dingen worden aangeleerd. Opvallend is dat bijna elke leidinggevende benoemt dat er weinig of geen kennis is van wat er bij andere leeractiviteiten wordt geleerd. Dit is echter essentieel voor een effectieve leeromgeving. Het is nodig om van elkaar te weten wat er geleerd wordt, zodat de leeractiviteiten goed op elkaar

aansluiten, en kinderen en jongeren daadwerkelijk blijven leren. De verbinding met de ouders is minimaal te noemen, maar andersom wordt dit soms ook zo ervaren. Op drie plekken mogen de ouders een avond/middag meekijken, hier wordt minimaal gebruik van gemaakt. En alleen bij de catechese worden ouders benaderd als kinderen niet komen. De leidinggevendenden hebben de leerdoelen voor hun eigen leeractiviteit over het algemeen scherp, maar de samenhang met de andere leeractiviteiten ontbreekt. Hier kan, door ouders meer te betrekken, zeker winst behaald worden in hun stimulerende rol om kinderen en jongeren deel te laten nemen aan deze activiteiten.

1.5 Eredienst als leeractiviteit

Doelstelling predikant

De eredienst op zondag speelt in de gemeente een belangrijke rol voor het leren in de gemeente. In deze paragraaf willen we kijken hoe de predikant dit invult. Op welke manier is hij in de voorbereiding van de preken betrokken op kinderen en jongeren? En welke verbindingen zijn er met de andere leeractiviteiten in de gemeente? De eredienst wordt wel het hart van de gemeente genoemd. In 2002 is er in de gemeente nog een onderzoek gedaan naar de rol van het basisschoolkind in de eredienst (Visser, 2002). In dit onderzoek zijn aanbevelingen gedaan om de kinderen beter in beeld te krijgen. Onze vraag is: Op welke manier betreft de predikant in zijn voorbereiding de kinderen bij het maken van zijn preek? De predikant heeft enkele vragen beantwoord om een beeld te geven van de plek die kinderen en jongeren hebben in de erediensten en de voorbereiding daarop. Hieronder volgt een korte weergave hiervan. Zie bijlage 4 voor de beantwoording van de vragen.

Rondom de eredienst

De predikant wil dat kinderen leren om thuis te raken in het huis van God. Kinderen moeten leren waar het in de dienst om draait. De predikant wil dat kinderen in de diensten God ontmoeten, en dat ze de kern van de boodschap mee naar huis nemen. In de voorbereiding stelt de predikant zichzelf regelmatig de vraag: 'Hoe zeg ik dat nu tegen kinderen?' Soms komt het voor dat hij kiest voor een instapmoment voor de kinderen. De predikant geeft aan dat hij ook weleens een voorbeeld met een boodschap gebruikt. Op sommige momenten richt de predikant zich in de preek kort tot de kinderen in een zin of een paar woorden. Bij leerdiensten neemt de predikant vooraf de jongeren in gedachten. Op bid- en dankdagen richt de predikant zich specifiek op de schoolkinderen. In de morgendienst kiest hij ervoor om alle leeftijdsgroepen in gedachten te houden, beginnend bij de leeftijd van 8 jaar. In het taalgebruik probeert de predikant aan te sluiten bij de jongeren. In het doopformulier staat de zinsnede over het helpen onderwijzen. De predikant wil de gezinnen helpen door vooraf de Schriftlezing in de kerkbode te zetten, met als doel dat de gezinnen gezamenlijk kunnen nadenken over het tekstgedeelte. De predikant geeft aan dat er nog verbetering mogelijk is in de koppeling met de andere leeractiviteiten. Hij laat zelf de preek waar het kan terug komen bij de catechese. Verder ziet hij mogelijkheden met het Bijbelrooster van de zondagsschool, om daar in de wintermaanden een koppeling mee te maken. Behalve in de eredienst maakt de predikant ook op een andere manier koppelingen in de gemeente. Hij organiseert bijeenkomsten rond de examens van de jongeren, hij leidt de preekbesprekingen, is een enkele keer aanwezig bij de JV en ontmoet jongeren op appèldagen.

Conclusie doelstellingen predikant

De visie en doelstelling voor deze leeractiviteit in de gemeente is duidelijk: de kinderen en jongeren moeten zich thuis voelen in de erediensten en op deze plek in aanraking komen met het evangelie. We vragen ons af of de predikant dan kan volstaan met een enkele zin die aan de kinderen wordt besteed.

Zeker als je bedenkt dat er in de ochtenddienst circa 200 kinderen en jongeren aanwezig zijn. Het onderzoek van Visser (2002) kan helpend zijn om te kijken welke kansen er zijn om kinderen in beeld te krijgen tijdens de eredienst.

1.6 Enkele conclusies

In deze slotconclusie beantwoorden we deelvraag 1. In de gemeente is een breed scala aan leeractiviteiten. Voor kinderen in de leeftijd van 4 tot 9 jaar wordt er op twee plekken onderwijs gegeven. Voor kinderen in de leeftijd van 10 tot 18 jaar zijn er drie plekken waar kennis- en geloofsoverdracht plaatsvindt. In de gemeente is een grote betrokkenheid bij de leeractiviteiten. Volgens de visie van de gemeente is catechese de leeractiviteit waar jongeren aanwezig moeten zijn om te leren. Het gaat hier om kennis vergaren en die tot het hart brengen. Voor de catechese wordt er een duidelijk beroep gedaan op de belofte die de ouders bij de doop deden. Het is opvallend dat jongeren duidelijk de keuze maken om na de basisschool wel of niet mee te doen aan het clubwerk. Bijna 30% haakt af bij het clubwerk na de basisschool. In de erediensten op zondag zit een hoog percentage kinderen en jongeren (4-18 jaar); in de ochtenden zal dit ongeveer 33% van het totaal aantal kerkgangers zijn.

Het doel van de leeractiviteiten is het thuis raken in de Bijbel en de belijdenisgeschriften, hier kennis van hebben. Het doel hiervan is dat jongeren door de Heilige Geest Jezus mogen aannemen, en openbare belijdenis doen. Verder heeft het jeugdwerk tot doel kinderen en jongeren te bereiken met het Woord van God, zodat ze Jezus als hun persoonlijke Zaligmaker leren kennen. De leidinggevers van de leeractiviteiten gaan hier op verschillende wijze mee om. Bij de leeractiviteiten worden verschillende leerdoelen geformuleerd. Opvallend is dat er tussen de leeractiviteiten nauwelijks of geen samenhang is. De leidinggevers weten niet van elkaar wat er geleerd wordt. Ook de verbinding tussen ouders en de leeractiviteiten is minimaal. Ouders worden alleen bij de catechese erop gewezen als hun kinderen ontbreken. En als er open avonden worden georganiseerd voor ouders dan komen er weinig ouders. Daarbij is het opmerkelijk dat er in de eredienst nauwelijks gericht onderwijs wordt gegeven aan de kinderen en de jongeren, terwijl er een groot percentage aanwezig is. Meerdere keren wordt de doop genoemd als motivatie om kinderen te laten onderwijzen. De doop heeft een duidelijke lijn naar de catechese en de eredienst, of die er ook is naar de overige leeractiviteiten is niet bekend.

////////////////////

Deelvraag 2 Inkijk vanuit de literatuur

Inleiding

In dit onderzoek willen we de theorie met de praktijk verbinden. Uitvoerig hebben we gesproken met ouders uit de gemeente over de visie en motivatie waarmee ouders hun kinderen in de gemeente laten onderwijzen. Om hier goed naar te kunnen kijken is het van belang kennis te hebben van verschillende pedagogisch-didactische en praktisch-theologische ontwikkelingen. We willen allereerst helder hebben in welke leefwereld we ons bevinden. Daarna richten we ons op een theologische visie van leren in de gemeente. Vervolgens richten we ons op een krachtige leeromgeving in de gemeente. Om als laatste af te sluiten met de invloed die ouders hebben op dit proces. We willen kijken naar de ontwikkelingen die we zien in het leren binnen de context van deze tijd. Centraal in deze literatuurstudie zetten we deze zin: “Kinderen zijn niet de kerk van de toekomst, zij zijn een deel van de kerk nu” (Bos-Meeuwssen, 2005, p. 198). In dit hoofdstuk willen we deelvraag 2 beantwoorden: ‘Welke ontwikkelingen in visie en methode, zowel op ‘pedagogisch-didactisch’ als ‘praktisch-theologisch’ gebied, zijn zichtbaar in kennis- en geloofsoverdracht in Nederland?’

Om goed op pedagogisch-didactisch en praktisch-theologisch gebied te kunnen focussen is het van belang om te kijken naar de leef- en denkwereld van de jongeren en jonge ouders. Het pedagogisch-didactisch en praktisch-theologisch handelen wordt namelijk beïnvloed door de tijd waarin we leven.

2.1 Leefwereld

Generatie X, Y of Z?

In het praktijkonderzoek zijn enkele respondenten geboren voor 1980. Zij behoren tot de zogenaamde verloren generatie of de generatie X. Deze generatie kenmerkt zich vooral door een kritische blik. Postmodern denken hoort bij deze generatie kenmerken hiervan zijn: individualisme en belevingscultuur. Een groot deel van deze generatie vindt geen aansluiting meer bij de kerk. De jonge opvoeders en jongeren behoren tot de zogenaamde Generatie Y of Search (1980-2005). De literatuur laat twee verschillende beelden over deze generatie zien. Aan de ene kant de benaming *Generatie Einstein* en aan de ander kant die van de *Grenzeloze Generatie*. Beide benaderingen gaan in op dezelfde generatie, maar doen dat op verschillende wijze. Het boek *Generatie Einstein* legt de nadruk op de sterke kanten van deze generatie. “De jongeren zijn opgegroeid in een tijd waarin het goed ging en het economisch steeds beter werd. Zij hebben de welvaart zien groeien (...). Daardoor kregen ze meer vertrouwen dan ooit, in de wereld maar vooral in zichzelf” (Boschma & Groen, 2012, p. 15). De Generatie Einstein is door al deze ontwikkelingen ‘slimmer, sneller en volwassener’. Enkele begrippen die bij de jongeren passen zijn: ‘sociaal, trouw, vol zelfvertrouwen en samenwerkend’, aldus de schrijvers Jeroen Boschma en Inez Groen van *Generatie Einstein*. De auteurs van de *Grenzeloze Generatie*, Frits Spangenberg en Martijn Lampert, schetsen een heel ander beeld van deze generatie jongeren. De jongeren van nu zijn overwegend individualistisch, hedonistisch en materialistisch. Kenmerkend voor deze generatie is: minder betrokkenheid bij de gemeenschap, milieu en maatschappelijke betrokkenheid scoren laag, jongeren verwachten veel van de welvaart. Ze genieten van de vrijheden, kennen geen plichtsbesef, gehoorzaamheid en maatschappelijk idealisme. Zo is het hun ook niet voorgedaan door hun opvoeders. Voor jongeren is het van belang om het leuk te hebben, materieel vooruit te komen, bijzonder te zijn en zich prettig te voelen. Dat is wat deze tijd van hen vraagt (Spangenberg & Lampert, 2009). Onderzoekers geven zo een verschillend beeld van de wijze waarop deze generatie jonge opvoeders en jongeren in het leven staat. Jongerenwerker Steven Middelkoop (2014) noemt de huidige generatie jongeren (generatie Z) de Generatie iPad. Kenmerkend zijn de woorden: ‘super sociaal en onvolwassen’ (Middelkoop, Liefde en leiding, 2014). Digitaal en sociaal zijn ook twee kernwoorden: 24 uur en 7 dagen in de week zijn

jongeren met elkaar live of digitaal in contact. Elk moment wordt verwacht dat er zaken met elkaar gedeeld en gelikt worden. De jongeren zijn op zoek naar verbindingen. Daarvoor gebruiken ze vooral digitale middelen. Tieners hebben een enorme behoefte aan echtheid van de mensen om hen heen. Digitaal of face to face. De huidige generatie zoekt naar bevestiging en ruimte om zich te ontwikkelen.

Leefwereld

De huidige generatie jongeren groeit op in een samenleving die wordt gekenmerkt door moderniseringsprocessen en de-institutionalisering (Hermans, 2001). Of we in een postmoderne of laatmoderne tijd leven staat niet voor iedereen vast. “Belangrijk om te weten is dat de laatste decennia het proces van modernisering in een stroomversnelling is geraakt” (Dekker & Stoppels, 2009, p. 112). Belangrijke deelprocessen van modernisering zijn differentiatie, rationalisering en individualisering. Differentiatie kan leiden tot de beperking van de reikwijdte van godsdienst. Rationalisering zet de doelmatigheid van handelingen centraal en individualisering leidt ertoe dat mensen zich steeds meer genoodzaakt weten om eigen keuzes te maken (Dekker & Stoppels, 2009). Els van Dijk stelt dat jongeren opgroeien in een postmoderne belevingscultuur. Stond voorheen het gesproken woord centraal en moesten overtuigingen in rationele argumenten worden omgezet, nu gaat het om de ervaring. Wil een opvatting geaccepteerd worden, dan is het van belang dat je erdoor geraakt wordt (Van Dijk, 2013). Ter Horst gebruikt in zijn boek *Christelijke pedagogiek* (2008) een metafoor met bakstenen en rolstenen, om te duiden hoe de huidige generatie in het leven staat. De vorm van de stabiele baksteen is kenmerkend voor het traditionele zelfbewustzijn, de flexibele rolsteen staat symbool voor het postmoderne. Bakstenen ontleen hun identiteit aan het gebouw waarvan ze deel uitmaken. Los ervan stellen ze weinig voor. Rolstenen daarentegen halen hun identiteit uit het eigen profiel dat op beweging uit is (Ter Horst, 2008). In onze samenleving komen we beide stenen tegen. Het geeft typische communicatieproblemen in bijvoorbeeld kerken en het daarbij horende verenigingsleven (Ter Horst, 2008). Naast deze processen die we herkennen in de samenleving zien we ook een toename in nieuwe vormen van socialiteit en religieus gemeenschapsleven. “Voorbeelden daarvan zijn religieuze events, festivals, concerten en onlinecommunities: vormen van socialiteit waarin jongeren hun geloof delen en vieren” (De Kock, Verboom, Pals, Van Pelt, & Stijf, 2011, p. 163).

Conclusie generatie en leefwereld

De gemeente doet er goed aan te beseffen dat ze een gemeenschap is die ‘beweegt’, omdat ze deel uitmaakt van en leeft in een maatschappij die altijd in beweging, ontwikkeling is. De gemeente is ook onderdeel van deze samenleving. Generaties komen en gaan en de ontwikkelingen in de samenleving gaan door. Elke generatie heeft nieuwe vragen doordat de samenleving zich ontwikkelt. Het is als kerk nodig om te luisteren naar de vragen die gesteld worden door de huidige generatie en mogelijk aansluiting te vinden. Het is nodig om de ontwikkelingen in hoe generaties leren en worden overtuigd van waarheden, te volgen en te kijken naar mogelijke aansluiting als kerk bij deze ontwikkelingen. Als onderzoekers sluiten we ons aan bij de woorden van *Middelkoop*, hij noemt de huidige generatie: ‘sociaal en digitaal’. In de huidige generatie zien we namelijk een hunkering naar aandacht en een steeds grotere groei van de digitale wereld. Voor de leiding van de kerk en de ouders van de kinderen is het van belang om aan te sluiten bij deze ontwikkeling.

2.2 Theologische visie op leren in de gemeente

Inleiding

In deze paragraaf willen we de ontwikkelingen schetsen van de geloofspraktijk met het oog op de gemeente, in het kader van kerk en samenleving. We zullen inzoomen op het leren van de kerk vanuit de Bijbel, de historie van de kerk en de huidige ontwikkelingen. Hierbij merken we op dat we dit niet meer dan op hoofdlijnen doen. We willen vooral kijken naar wat we in het Woord daarover lezen en naar de ontwikkelingen in onze tijd.

Vanuit het Bijbels-theologisch denken is het nodig om kennis- en geloofsoverdracht ook praktisch-theologisch te bekijken. Meer dan in de eeuwen voor ons kwam er in onze eeuw oog voor het feit dat de ontwikkelingen in tijd, plaats en omstandigheid zeker meedoen. “Er bestaat geen theorie los van de praktijk en er is geen praktijk zonder theorie” (Boersema & Paas, 2011, p. 16). Wat iemand doet, verradt tot op zekere hoogte ook wat iemand denkt. In deze benadering is het van belang om het goede evenwicht te vinden tussen wat mensen vinden en waaraan ze behoefte hebben en de principiële uitgangspunten die ze willen behouden. Wij willen dan ook graag kijken naar wat de ontwikkelingen hierin zijn, om die mee te nemen in ons onderzoek. Dingemans merkt vanuit deze discipline samenvattend op: “Uitgangspunt is, dat er een wisselwerking is tussen God en mens, tussen Bijbel en situatie, tussen verkondiging en hoorder, tussen traditie en leerling. En daarbij nemen we ons uitgangspunt in de mensen die leren geloven” (Dingemans, 1986). Hiermee is helder dat leren in de gemeente altijd en overal contextueel leren is. Leren kent een situationele verbinding. Dit is een verbinding die ertoe doet en het daarom waard is goed te worden onderzocht. De Kock onderstreept dit door te stellen: “In het praktisch-theologisch kijken naar catechese spelen al met al drie concepten een rol: praxis, hermeneutiek en normativiteit” (De Kock et al., 2011, p. 187). Bij het eerste moet vooral gekeken worden naar de specifieke (jongeren)cultuur en samenlevingscontext. Betreffende hermeneutiek gaat het erom de verbinding tussen het Woord en de jongeren te maken. Normatief gaat het om het gezag van het Woord, welk gewicht het heeft of eraan wordt toegekend.

Bijbelse lijnen vanuit Oude en Nieuwe Testament

De diepste oorzaak van wat wij zeggen of denken als het gaat om kennis en geloofsoverdracht, ligt in het begin van onze geschiedenis. De schepping. Het gaat terug op de gedachten van onze Schepper. Zijn handelen en het doel dat Hij daarbij voor ogen had. Hij schiep de hemel en de aarde. Alle dingen met een eigen functie in relatie tot het geheel van deze schepping en Schepper (Job 38). Maar in bijzondere zin stond de Schepper een relatie voor ogen met ons mensen. Een relatie in liefde en trouw. Een die op een prachtige manier beschreven staat in Genesis 1 en 2. En dat is niet veranderd, zelfs niet door de zondeval. De woorden van de apostel Paulus in zijn brief, eeuwen later geschreven, lichten in Genesis 3 al op: “Als wij ontrouw zijn, blijft Hij getrouw, Hij kan Zichzelf niet verloochenen” (2 Tim. 2:13). God wil en blijft de relatie volhouden. Hij trekt die steeds Zelf weer vlot als deze dreigt vast en dood te lopen. Hij sluit een verbond met de mens en hernieuwd dit steeds. En daarin geeft Hij aan hoe wij mensen weer met Hem in harmonie, als een nieuwe schepping met Hem leven zullen. Daarin geeft God de regels van dat verbond. In heel kernachtige bewoordingen lezen we dit in Deut. 6:6,7: “Deze woorden, die Ik u heden gebied, moeten in uw hart zijn. U moet ze uw kinderen inprenten en erover spreken, als u in uw huis zit en als u over de weg gaat, als u neerligt en als u opstaat”. Dit is een opdracht van God die het welzijn van ons en onze kinderen op het oog heeft. Een opdracht ons ten goede! Het is treffend om te zien dat de teneur in het Oude Testament er een is van moeten. God wil dat ouders kennis- en geloofsoverdracht invullen en vormgeven. Opdat het hun wel zou gaan en hun kinderen en omdat God hen tot Zijn volk wilde hebben. Visualisering van de boodschap is in het Oude Testament onderdeel van het doorgeven ervan. Daarvan getuigen de gedenktekens die opgericht werden. Hierbij is te denken aan al de symbolische handelingen bij het vieren van het Pascha en bijvoorbeeld aan het oprichten van de gedenkstenen in de Jordaan bij het

binnen gaan van Kanaän (Ex. 12, Joz. 4). Korevaar en Paul (2013) stellen dan ook dat ‘de wetgeving in het kader van het verbond staat en het boek Deuteronomium omkaderd is door indringende aansporingen het goede te doen’. De teksten lijken soms meer op een leerboek dan op een wetboek in onze zin van het woord. Zij zijn Zijn volk. God wil een vrijwillige wederliefde. Dit wordt duidelijk als God tijdens de woestijnreis naar het Beloofde Land de woorden van het verbond, Zijn wet(ten) geeft, die de regels van dit verbond zijn’ (Koorevaar & Paul, 2013, p. 204). De ouders krijgen hierin een eerstverantwoordelijke plaats. Niet de leider(s) van het volk of de priesters. Hun taak is vooral om het volk toe te rusten. De plaats van de tabernakel, en later de tempel, wordt de plek van instructie. Het volk krijgt van de priesters en levieten de instructies van God. Zo heeft dat vorm gekregen in het Oude Testament. Expliciet lees je dit in Nehemia 8: 9. Hoek tekent hierbij aan: “Zij (de Levieten) lazen voor, uit de wet van God, gaven uitleg en verklaarden de betekenis, zodat men (het volk) de voorlezing begreep” (Hoek, 2015, p. 19). In Nehemia 13 zien we de ultieme gevolgen als het volk zich vermengd met andere volken en niet meer het onderwijs volgt van de Heere God. Deze toerusting wilde tot gevolg hebben dat ouders hun kinderen zouden leren de Heere God te dienen. Kennis- en geloofsoverdracht is werkelijk iets waarbij ‘tijd en wijze’ stellig meedoen. Dat moet starten bij het begin van het leven van je kinderen. Ouders realiseren zich dat ze hier over tien jaar niet ‘ineens’ mee kunnen beginnen, omdat hun kinderen dat gek zouden vinden (Koot-Dees, 2014). Er zit een heilig moeten achter waarbij, als we over de stijl van uitvoering spreken, woorden zoals inprenten en inscherpen passen. Aangemoedigd door een wenkend perspectief van wijsheid ontvangen en vrede vinden (Spr. 3:17). Wat in het Oude Testament helder wordt als een opdracht van ouders voor hun kinderen, onderstreept Jezus in het Nieuwe Testament. Hij geeft aan dat Hij niet is gekomen om de Wet en de Profeten te ontbinden, maar om die te vervullen. In de ‘grote-mensen-wereld-gedachte’, waar zelfs de discipelen door gehinderd werden, zet Jezus hen op een andere denklijn. Hij geeft kinderen grote aandacht en wijst hen aan als voorbeelden voor opvoeders. Alle drie de synoptische evangeliën besteden hier aandacht aan (Matth. 18:1-5, Mark. 9:35-37, Luk. 9:46-48). Dit onderstreept Petrus in Handelingen 2:37 door nadrukkelijk te stellen dat de beloften van vernieuwing en vrede ook de kinderen gelden. Paulus, die veel gemeenten gesticht heeft, beklemtoont het belang van aandacht voor en onderwijs aan kinderen, als hij benadrukt dat dit helemaal in orde moet zijn wil iemand een leidinggevende functie (ambt) in de gemeente gaan bekleden (1 Tim. 3:4, 5). Maar evengoed onderstreept hij dit in zijn brieven aan de diverse gemeenten voor de gemeenteleden persoonlijk. Omdat het geloof is door het gehoor van het Woord van God, moet het doorgegeven, verkondigd worden.

Vroege Kerk

Met deze typering wordt de christelijke gemeente, de kerk, tussen de postapostolische tijd tot aan de periode dat het christelijk geloof tot staatsgodsdienst werd in het Romeinse Rijk bedoeld (Kleppe, 2010). Soms neemt men het begin al na de uitstorting van de Heilige Geest op de Pinksterdag (Hand. 2). “In deze tijd ontstond de gewoonte tot onderwijzen in de heilsfeiten alvorens iemand door de doop overging tot het christendom” (De Kock et al., 2011, p. 106). Toen eenmaal het christelijk geloof zover doorgedrongen was dat het staatsgodsdienst werd in het Romeinse Rijk, ging men vrijwel algemeen over tot het dopen van kinderen van gelovige ouders. Daarmee nam de groep voor wie het christelijk geloof niet veel meer dan een volksgeloof was, toe. Het is in deze tijd dat Augustinus zich ingespannen heeft om inhoud te geven aan de catechese door op drie dingen de aandacht te vestigen, alvorens iemand door de doop op te nemen in de christelijke geloofsgemeenschap. Ten eerste op de narratio: het vertellen van de heilsgeschiedenis. Zij die tot de christelijke gemeente wilden toetreden kregen van de oudsten onderwijs over de inhoud van de Bijbel en het christelijk geloof. Vervolgens de interrogatio: de dialoog met de leerling. Men ging in gesprek met de catechumenen om te zien of het om weloverwogen keuzes ging bij mensen. Er werd belang aan gehecht dat het geen snelle, oppervlakkige of eventueel oneigenlijke redenen waren die mensen

ertoe bewogen om christen te worden. En als derde de exhortatio: de aansporing om als christen te leven. In dit deel van het catechesetraject gaat het vooral om het leren een gefundeerd christenleven te leiden. Dan hebben we het over geloofstoerusting. Over het leven als een herkenbare volgeling van Jezus Christus.

Middeleeuwen

Vanaf die tijd tot aan de Reformatie versmalde het geloofsonderricht zich tot daarvoor specifiek ingerichte plaatsen. De plekken waar het onderwijzen in de geloofszaken plaatsvond waren voornamelijk de kloosters, die overal in Europa ontstonden. Daarmee bleef werkelijk onderwijzen beperkt tot hen die daar leefden. De 'gewone' gelovigen hadden de 'beelden' en verbeeldingen, ook praktisch in de sacramenten, die een verplichting waren. Het onderwijs aan hen bestond uit niet veel meer dan het verbod op de zeven hoofdzonden. Het was vooral een regelgodsdienst, met een minimale persoonlijke en relationele dimensie.

Reformatie

De Reformatie bracht daar, mede door de uitvinding van de boekdrukkunst, verandering in. Met de komst van de Bijbel in de landstalen ontstond de situatie dat iedereen die had leren lezen ook de Bijbel kon lezen. In die tijd verschenen er ook diverse catechetische leerboeken. Vaak in vraag-en-antwoordvorm, pedagogisch gezien veelal autoritair van karakter (Dingemans, 1986). Daarbij werd heel sterk gehamerd op het verkrijgen van geloofskennis, met als kern: geloof (Apostolicum), gebod (Decaloog) en gebed (Onze Vader) (De Kock et al., 2011).

Twintigste eeuw

In de twintigste eeuw is er sprake van een stroomversnelling in het denken over de invulling van lerende gemeente zijn vanwege allerlei vernieuwingen op pedagogisch en didactisch terrein. De ontwikkelingen van kennis- en geloofsoverdracht verhouden zich feitelijk op eenzelfde manier aan de tijd waarin geleefd wordt, maar is er daarom sprake van stroomversnelling, omdat de tijd sneller verandert dan in vele eeuwen hiervoor. Verboom tekent de ontwikkeling van de catechese in een viertal fases: als een schoolklas in de kerk; als een werkplaats in geloofsonderricht; als zoekplaats naar heil en als ruimte voor spiritualiteit (Verboom, 2006). Deze fases zullen we kort toelichten, omdat we deze fases kunnen spiegelen aan de huidige praktijk. Dit is een korte weergave uit *Altijd leerling* (2011).

1. **De schoolklas in de kerk:** In dit model staat cognitieve kennis op de hoogste trede. Kerkelijk hoogleraar A. van Veldhuizen is een vertegenwoordiger van dit patroon. Hij stelt dat er veertig keer per jaar catechese moet zijn, waarbij er veel uit het hoofd geleerd wordt en er huiswerk wordt gemaakt. Daarnaast promoot hij heuse repetities met cijfers.
2. **Werkplaats in geloofsonderricht:** Doelstelling van het leren in de gemeente is niet het uit het hoofd leren van vragen en antwoorden. Het doel is namelijk het verkrijgen van een persoonlijke godsdienstigheid. Parate kennis kan zo bezien nooit doel, maar alleen middel zijn. Het leren moet gericht zijn op het zelfstandig kunnen omgaan met het Woord. Door specifieke opdrachten te verwerken gaan leerlingen leren in de gemeente.
3. **Zoekplaats naar heil:** In dit model wordt de nadruk gelegd op de leerling. De leraar sluit in dit model aan bij de context en de beleevingswereld van de leerling. De vragen en de leerlingen staan centraal en zijn daarmee het vertrekpunt om te gaan leren. Dingemans stelt dat een gemeente als gemeenschap levenslang van elkaar leert. Autoritaire leermethoden passen niet bij deze vorm van leren.

4. **Ruimte voor spiritualiteit:** In dit model is er geen plaats voor het overdragen van een vaststaande Bijbelse waarheid, maar wel voor het verwerken van de Bijbel vanuit de leefwereld van de jongeren. Dit gebeurt met elkaar als leerling en leraar in open gespreksvormen. In dit model wordt er weinig aan kennisoverdracht gedaan (De Kock et al., 2011).

De modellen hierboven schetsen veranderingen zeker ook voor degene die leerlingen in de gemeente onderwijst. Daarbij wordt authenticiteit ook steeds belangrijker. In kennisoverdracht zijn twee dingen belangrijk om je te realiseren (Korthagen, 2011): “Bewust onderwijzen wat we weten, onbewust onderwijzen wie we zijn.” En: “Leerlingen zien gelijk of er een docent binnenkomt of een vak” (Korthagen, 2011, p. 55). “Hierbij gaat het om de relatie tussen leraar en leerling, vooral om de aandacht voor ieders gevoelens en behoeften en eigenheid tot wat aan de orde is” (Korthagen, 2011, p. 47). Als het gaat om op een zegenrijke manier gemeente zijn, maakt René Erwich (2008) betekenisvolle opmerkingen over het geheel van gemeente zijn, wat ook kennis- en geloofsoverdracht impliceert. De kern is dat God Zelf door Zijn Geest ruimte krijgt in ons denken, spreken en handelen. “Het gaat in de gemeente om gefundeerde liefde voor Christus, bewogenheid voor mensen en hun situaties en het verantwoord voeren van beleid” (Erwich, 2008, p. 18).

Conclusie praktisch-theologische ontwikkelingen

Uit de voorgaande paragraaf wordt helder dat het een heilige opdracht uit het Woord van God is om de kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen. Dit is geen wens en zelfs niet alleen een opdracht, maar zelfs een claim. Een claim van God Zelf, want Hij is de Schepper en daarmee degene aan wie we verantwoording schuldig zijn. Wat Hij derhalve zegt, kunnen wij niet zonder gevolgen negeren. En omdat het Zijn wil is en verlangen om in relatie met ons te leven, is daarmee ons de opdracht gegeven dat te beantwoorden van onze kant met dezelfde toegenegenheid. En daar zit dan ook het probleem, want dat doen wij uit ons zelf niet. Dat moeten wij leren voor onszelf en voor het doorgeven aan onze kinderen van deze opdracht. Daarin heeft God ons voorzien van Zijn mogelijkheden, zijn uitgestoken Hand; en dat door Zijn verbond en Woord te geven. In de wegen die Hij daarin aanwijst moeten ouders leren wandelen en vervolgens dat hun kinderen leren.

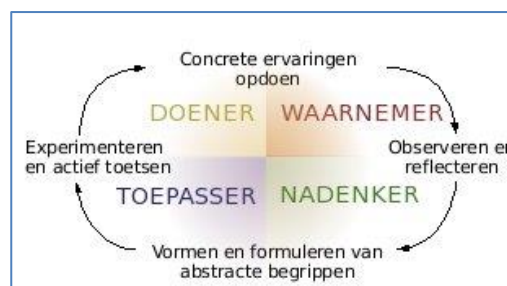
We zien door de Bijbel heen twee lijnen lopen. De eerste lijn legt de opdracht, van het onderwijzen, primair bij de ouders richting hun kinderen. De tweede lijn is de verantwoordelijkheid van de geestelijke leiders om de ouders toe te rusten. Dat gebeurde in het Oude Testament door profeten, priesters en levieten. In het Nieuwe Testament zien we dat dit door de verkondiging moet gebeuren. Als dit weg gaat vallen, treedt er geestelijke armoede op. Die heeft dan ook de Middeleeuwen gekenmerkt. Met de Reformatie is daarin een geweldige positieve ontwikkeling gekomen. Vanuit de geschiedenis zien we dus dat het noodzakelijk is om te leren, en het is van belang dat de leerstof de kinderen en jongeren persoonlijk raakt. Dat vraagt inzet en volharding. In het Oude Testament staat de opdracht om de boodschap en de daden van God door te geven aan de volgende generaties in bevelende zin. Men moet zichzelf inspannen om ook zelf de woorden en de wegen van God te kennen en gaan. Als ouders namelijk zelf ontsporen, gaat het helemaal mis met de kinderen (Neh. 13). Het is van belang dat dit leren kennen van de Bijbel en de Heere Jezus van jongs af aan wordt toegepast. Dan kunnen we hoop hebben dat het Woord, in het hart van kinderen gezaaid, ontkiemt, opgroeit en tot bloei komt.

2.3 Krachtige leeromgeving in de gemeente

Leerstijlen

In de volgende paragrafen kijken we naar verschillende ontwikkelingen met name vanuit het onderwijs in leerstijlen, leeromgeving en didactiek. We zullen ingaan op de leerstijlen die Kolb (1984) behandelt en we geven een overzicht van de leerstijltheorie van Vermunt (1992).

Kolb (1984) benoemt in zijn schema, zie figuur 2.1, vier leerstijlen. Het leermodel legt een verband tussen verschillende gedragingen en verschillende leerstijlen. In het schema is dit goed te zien. Doeners leren door concrete ervaringen, bezimmers door te observeren en te reflecteren, denkers door het formuleren van abstracte begrippen en beslissers door te experimenteren en te toetsen. Door deze circulatie laat Kolb zien dat het beste leerproces langs de verschillende stadia gaat. Kolb geeft aan dat het leren begint bij de leerstijl die je het sterkst hebt ontwikkeld. Hij pleit ervoor om de verschillende leerstijlen te integreren, op deze manier komt er een werkelijke leercyclus (Groen, 2011). Het cyclische (terugkerende) karakter van het leren geeft aan dat we van een concrete ervaring leren door te observeren en te reflecteren op die ervaring (Hendriksen, 2007).

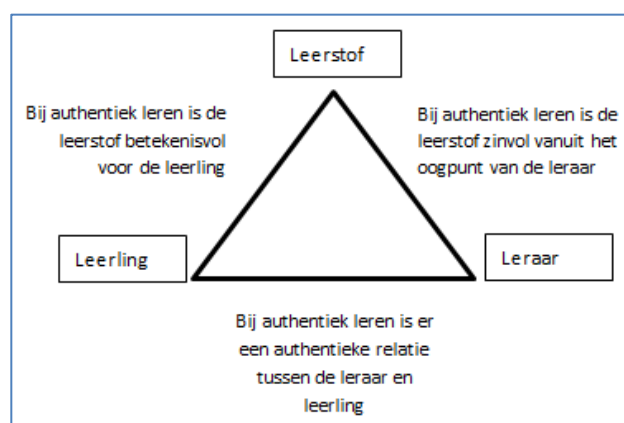

Figuur 2.1: Verschillende leerstijlen van Kolb (1984).

Vermunt ontdekte op basis van onderzoek onder universitaire studenten dat je vier brede leerstijlen kunt onderscheiden. Iemand die betekenisgericht leert is uit op kennis vanwege zijn interesse. Hierdoor is hij gemotiveerd en heeft hij een grondige aanpak. Wie reproductief leert, heeft er baat bij dat iemand hem stuurt met het leren. Het leren moet gestimuleerd worden en is vooral nodig om bepaalde doelen te halen. Bij de toepassingsgerichte leerstijl is het vooral gericht op het gebruiken van de kennis. Leren wordt hier een combinatie met het toekomstige doel, bijvoorbeeld werk. Iemand met een ongerichte leerstijl kent geen persoonlijk doel en heeft een sterke behoefte aan sturing (De Kock et al., 2011). De interne motivatie is voor het leerproces in de gemeente van belang. Het gaat namelijk over het persoonlijk heil. Door betekenisgericht te leren wordt dit bereikt.

Leeromgeving

Korthagen zoekt naar nieuwe onderwijsvormen die aansluiten bij de huidige ontwikkelingen in de maatschappij. Hij zoekt naar wegen die het onderwijs plezieriger en effectiever maken. De kern van deze onderwijsvorm is het leren van binnenuit, leerlingen leren steeds meer en beter zelf de verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leergedrag (Korthagen, 2011). Korthagen verwerkt het nieuwe leren met de term authentiek leren, zie figuur 2.2. Korthagen werkt hierbij verschillende kernpunten uit. Met deze kernpunten wordt een basis gelegd voor het nieuwe leren. Om deze onderdelen te bereiken is het nodig om vanuit drie kernbegrippen aan het werk te gaan. De woorden die daarbij centraal staan zijn:

Figuur 2.2: Ontwerp van authentiek leren.

Kernkwaliteiten: benoemen van kernkwaliteiten bij leerlingen, werkt zeer motiverend en heeft ook een krachtige invloed op het cognitieve leren.

Flow: is een maximaal welzijn en effectief handelen in een enigszins uitdagende situatie, in een flow gaat leren sneller.

Congruentie: leerprocessen zijn vooral krachtig als er overeenstemming bestaat tussen de processen op verschillende niveaus in het jeugdwerk. Reflectie is voor leerlingen, leraren en beleidsbepalers van belang.

Voor de leeractiviteiten in de gemeente zijn deze begrippen van belang. Deze begrippen hebben alles te maken met het aansluiten van de kinderen en jongeren. Maar ook met de inrichting van de verschillende leeractiviteiten. In het boek *Altijd leerling* gaat De Kock ook in op de leeromgeving. Hij benoemt drie hoofdaspecten: leerdoelen, de verdeling van leerkracht- en leerlingrollen en de rollen die leerlingen ten opzichte van elkaar aannemen (De Kock et al., 2011). Met deze drie hoofdaspecten worden er drie modellen van leeromgevingen geschetst. Deze leeromgevingen zijn onderscheiden op grond van de rolverdeling tussen leerkracht en leerling. Het is goed om dit straks te spiegelen aan de manier van leren die Korthagen benoemt.

Behavioristische model: “in dit model wordt de focus gelegd op het doorgeven van de religieuze traditie aan de volgende generatie, gelijk oplopend met wat gezinnen en christelijke scholen de jongeren voorhouden” (De Kock et al., 2011, p. 177). Er worden vastomlijnde leerdoelen geformuleerd, en er wordt duidelijk geleerd door de expertise van een leraar. De lesstof wordt door de leraar doorgegeven aan de leerling.

Ontwikkelingsgerichte model: “in dit model wordt maximaal aangesloten bij de leef- en belevingswereld van de jongere” (De Kock et al., 2011, p. 177). De jongere en zijn vragen in zijn leefwereld staan centraal. Het leren wordt vormgegeven door de persoonlijke vragen van de leerling.

Meester-gezel-leerlingmodel: “in dit model is de docent de expert. De leerling probeert de kunst af te kijken en doet deze na. Dit model is gestoeld op het gildestelsel” (De Kock et al., 2011, p. 178). In dit proces is het meer dan een uurtje lesgeven, maar wordt een proces in gang gezet waarbij de meester met de leerling optrekt.’

Ook deze modellen geven inzicht voor de leeractiviteiten in de gemeente. Met welke leeromgeving kan de gemeente het beste de leeractiviteiten inrichten? Een gemeente is meestal zo ingericht dat waarheden worden doorgegeven. Voor de gemeente is het meester-gezel-leerlingmodel een ideaalbeeld. Dit proces doet terug denken aan de discipelen die drie jaar lang met hun Meester optrokken, om te werken en leren. Bovenstaande leerstijlen en leeromgevingen vinden hun oorsprong vanuit het onderwijs. Wat betekent dit voor de kerkelijke gemeente, welke ontwikkelingen rondom de leeractiviteiten zijn er in de gemeente?

Ontwikkelingen in de gemeente

In het vorige hoofdstuk (praktische-theologie) hebben we een viertal fases onderscheiden in de ontwikkeling van leren in de gemeente. In de twintigste eeuw tekent Verboom ons de ontwikkelingen, en deze gaan razendsnel. De fases laten zien dat steeds meer het individu centraal komt te staan. Er is een ontwikkeling in gang gezet dat het leren alleen gericht is op de vragen én de antwoorden van de leerling. De leraar wordt vooral als een begeleider gezien die de gedachten van de leerling begeleidt. De leraar in de gemeente brengt hierdoor geen of minimale kennis over. Voor de gemeente is juist kennis nodig, het is een Goddelijke opdracht om kennis door te geven dit kan niet zonder expertise.

Enkele conclusies krachtige leeromgeving

Het is voor de leidinggevende van de leeractiviteiten van belang om in de gemeente oog te hebben voor de verschillende leerstijlen. Vermunt (1992) benoemt dat het belangrijk is om aan te sluiten bij de innerlijke motivatie van de leerling. Dat betekent voor de gemeente en voor de ouders die kinderen dingen willen leren aangesproken moeten worden op hun innerlijke motivatie. Een belangrijk punt wat Kolb (1984) benoemd is de circulatie in het leerproces. Het is van belang in het leerproces om te leren via verschillende stadia. Voor de gemeente is het daarom van belang dat de verschillende leeractiviteiten met elkaar verbonden zijn. Op deze manier doorloopt een leerling namelijk de verschillende stadia en kan de leerling leren van de verschillende leerervaringen. Korthagen beschrijft de verbondenheid van de verschillende leeractiviteiten met het kernbegrip congruentie. Door congruentie is er overeenstemming tussen de verschillende leeractiviteiten in de gemeente. Dit is van wezenlijk belang om de verschillende leerervaringen op elkaar te laten aansluiten.

Het meester-gezel-leerlingmodel vraagt een leren dat gevoed wordt door het hart. Er is een gezamenlijk optrekken in het leerproces. Leerling en leraar zullen gezamenlijk reflecterend van elkaar leren, met de expertise van de leraar als gids in het leerproces. Dit model past het best bij de gemeente. In deze vorm wordt er nadrukkelijk geleerd vanuit een bepaalde expertise en van elkaar. Het maakt het leren relevant, de leerling ziet wat de leraar aan de kennis heeft. In de gemeente verliest de leeromgeving haar kracht als de relevantie van het leren ontbreekt. Het is van belang dat ouders kinderen en jongeren kunnen wijzen op de relevantie van de leeractiviteiten. Door de relevantie zullen ouders en kinderen innerlijk gemotiveerd zijn om deel te nemen aan leeractiviteiten. De ontwikkelingen die we zien in de gemeente geven te denken. De laatste fase die Verboom benoemt, de spirituele fase, is voor ons als onderzoekers niet de juiste weg. Ook het autoritaire leren geeft in de huidige samenleving te weinig houvast. Dat betekent dat de tweede en de derde fase van Verboom aansluiting vinden bij een krachtige leeromgeving. De tweede fase waar de gemeente een werkplaats is in het geloofsonderwijs sluit het best aan bij het meester-gezel-leerlingmodel.

2.4 Geloven leer je thuis

Inleiding

In de vorige paragrafen hebben we gekeken naar de huidige leefwereld, een theologische visie op het leren in de gemeente en de ontwikkelingen rond een krachtige leeromgeving. In deze paragraaf kijken we naar het gezin. Welke invloed hebben de ouders op de leeractiviteiten van de kinderen en de jongeren. Daarvoor kijken we eerst naar de identiteits- en geloofsontwikkeling van kinderen en jongeren. Daarna kijken we naar de pedagogische benadering om kinderen te motiveren om te leren in de gemeente.

Identiteitsontwikkeling

“Hoe het geloof zich ontwikkelt, is enerzijds een universeel proces. In alle tijden groeien we op van kind tot volwassene en maken we dezelfde lichamelijke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling door. Anderzijds hebben tijd en cultuur zeker invloed op die ontwikkeling” (Van der Heijden, 2012, p. 27). Erikson (1968) formuleerde een belangrijke theorie over identiteitsontwikkeling gedurende de hele levensloop van de mens in verschillende fases. Volgens Erikson (1968) dient een jongere aan het einde van de adolescentie voldoende bindingen te hebben op gebieden zoals school, beroep, relaties, politiek en levensbeschouwing. Die bindingen zorgen ervoor dat hij aan het eind van de adolescentie keuzes kan maken waar hij volledig achter staat (achievement) (Slot & Aken, 2010). Deze theorie is in de loop der jaren uitgebreid onderzocht. Men ziet de status van achievement niet noodzakelijkerwijs meer als een eindstatus van identiteitsontwikkeling (Meeus, 1991).

Deze conclusie hangt nauw samen met de ontwikkeling bij jongeren rondom geloven. “Hedendaagse jongeren zijn vooral uit op religieuze exploratie, zonder tot een duidelijk commitment te komen” (De Kock et al., 2011, p. 159). Ter Horst (2008) stelt dat jongeren steeds minder houvast halen uit absolute waarheden. Beide bronnen maken duidelijk dat jongeren niet komen tot een eindstatus in de identiteits-ontwikkeling. Absolute waarheden verdwijnen, waarheden kunnen nu van belang zijn maar weinig of geen waarde hebben in de toekomst.

Geloofsontwikkeling

Als we kijken naar geloofsontwikkeling kunnen we niet om de geloofsstadiatheorie van James Fowler (1981) heen. Op dit gebied wordt maar zelden een andere naam genoemd. Fowler baseert deze theorie op de begrippen van Erikson (1968). Hieronder volgt de definiëring. Deze beschrijving is een verkorte weergave uit twee boeken: *Altijd leerling* (De Kock et al., 2011) en *In de leerschool van het geloof* (Dingemans, 1986).

1. **Undifferentiated Faith (0-2 jaar):** de periode dat een kind nog nauwelijks kan praten, maar wel heel in het bijzonder de periode waarin het basisvertrouwen gevormd wordt. Dit is van elementair belang voor het Godsbeeld dat later gevormd wordt.
2. **Intuitive-Projective Faith (vooral tot 6 of 7 jaar):** geloof is egocentrisch en intuïtief, logisch denken beperkt de verbeelding niet en significante volwassenen (significant others) hebben een grote impact op het geloof.
3. **Mythic-Literal Faith (vanaf 7 jaar):** geloven door naar verhalen te luisteren, door het luisteren naar concrete en letterlijke verhalen wordt de levensbeschouwing geordend. Men kan echter nog niet reflecteren op die verhalen en afstand nemen van zichzelf.
4. **Synthetic-Conventional Faith (vanaf 11 jaar):** samenvoegen van overtuigingen van anderen in een eigen levensbeschouwing die nauw aansluit bij de gemeenschap waar de persoon toe behoort.
5. **Individuate-Reflective Faith (vanaf 17 jaar):** dit type geloof is gebaseerd op een individuele verantwoordelijkheid voor de eigen levensbeschouwing. Men kan kritisch nadenken over de eigen opvattingen en het gedrag en die van anderen.
6. **Conjunctive Faith (zelden voor 30 jaar):** uitgebalanceerd geloof, men kan de spanning uithouden van tegenstrijdige ervaringen en kan begrip ontwikkelen voor andere perspectieven. Het geloof stoelt op een volledig ontwikkeld zelfstandig denkvermogen.
7. **Universalizing Faith (zelden voorkomend):** volledig in dienst van Gods wil.

De stappen die Fowler schetst geven weer hoe ons geloof zich kan ontwikkelen. Voor dit onderzoek zullen we vooral inzoomen op de eerste vier fases. De stappen die Fowler schetst begint bij de fase van 0 tot 2 jaar: Undifferentiated Faith. Deze fase is van elementair belang voor het Godsbeeld dat later gevormd wordt. Dit onderstreept Van der Heijden in haar boek *Kerk voor een nieuwe generatie*. “In de eerste twee jaar van je leven ontwikkel je basisvertrouwen. Voor wie dit basisvertrouwen niet ontwikkelt, is het op latere leeftijd niet alleen lastig om andere mensen te vertrouwen, maar ook om God te vertrouwen” (Van der Heijden, 2012, p. 28).

Als we inzoomen op de geloofsontwikkeling van kinderen en tieners, zien we duidelijk een groot kantelpunt in de ontwikkeling. De eerste twee stadia van Fowler laten zien dat kinderen zonder reflectie kunnen geloven. Ze kunnen op deze manier ongecompliceerd geloven (Maliapaard, 2011). De pedagoog Friedrich Schweitzer poneert de interessante stelling dat kinderen ‘recht hebben op een religieuze opvoeding’. Ze hebben het nodig voor hun ontwikkeling dat hun vragen serieus worden genomen en dat hun ‘religieuze verlangens vervuld worden’. De wereld is immers niet plat, er is meer tussen hemel en aarde. Een kind heeft een natuurlijk gevoel voor dat mysterie, maar als dat gevoel niet gevoed wordt, kan hij dat kwijtraken (Van der Heijden, 2012).

In de kinderleeftijd tot 11 jaar zullen de kinderen geloven door de verhalen die verteld worden en de voorbeelden die gegeven worden. Kinderen krijgen aan het eind van deze fase ook een moreel besef. Kinderen gaan begrijpen wat goed en fout is, maar ook leren wat zonde is, en daarom kan een kind ook leren dat Jezus zijn verlosser is (Van der Heijden, 2012).

Kantelpunt geloofsontwikkeling

Het vierde stadium van Fowler beschrijft een duidelijk kantelpunt in de geloofsontwikkeling. Waar in fase 1 tot 3 kinderen zonder reflectie konden geloven in de verhalen die verteld worden, zien we duidelijk dat tieners hier op een heel andere manier mee omgaan. Tieners gaan, als gevolg van de ontwikkelingen die ze doormaken, vraagtekens zetten bij dingen die ze in hun kindertijd nog heel vanzelfsprekend vonden (Maliepaard, 2011). “In de leeftijd vanaf 11 jaar veranderen aanhankelijke kinderen in nukkige tieners. Kwamen ze eerst om advies vragen, nu lijken ze slechts tegen alles aan te trappen” (Middelkoop, Liefde en leiding, 2014, p. 16). Daarom meten en spiegelen jongeren zich vaak aan ‘significant others’. Wie is verantwoordelijk voor wie? De socioloog W. Dekker (2002) schreef: “Als kinderen leven we van het geloof van onze ouders” (pp. 4-10). “De fase vanaf 14 jaar is volgens psychotherapeute Ruthellen Josselson de fase van uitvoering. Tieners gaan het nu zelf doen (Middelkoop, Liefde en leiding, 2014, p. 18). “Het denken van de jongeren wordt in deze fase zwart-wit, waardoor ze vaak radicaal zijn in hun enthousiasme voor, of hun afwijzing van het geloof” (Van der Heijden, 2012, p. 34). De hormonen spelen een grote rol in deze fase, de emotionele hersengebieden zijn tijdelijk sterker ontwikkeld dan de rationele. Centraal staat in deze fase de identiteitsontwikkeling. De jongeren vragen zich (bewust of onbewust) af waar ze vandaan komen, waar ze naartoe gaan en waarom ze eigenlijk leven (Van der Heijden, 2012).

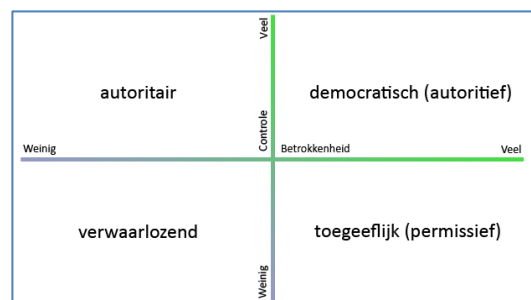
Opvoedingsstijlen

Met bovenstaande kennis is het goed om te kijken welke benaderingen er zijn bij ouders en gemeenteleden rondom de opvoeding van jongeren. We merken dat er in de identiteits- en geloofsontwikkeling voor opvoeders een grote rol is weggelegd. Vanaf de geboorte van het kind is het van belang om je als ouders bewust te zijn van deze benaderingen, en de kinderen te onderwijzen en te helpen onderwijzen. In deze paragraaf willen we verschillende opvoedingsstijlen onderscheiden.

De opvoedingsstijl van ouders bepaalt het gezinsklimaat. En daarmee breng je als ouders indirect ook een bepaalde boodschap van je geloof over (Van der Heijden, 2012). In figuur 2.3 wordt geschetst welke opvoedingsstijlen we doorgaans zien.

In een **autoritaire** opvoeding ligt het accent op het gehoorzamen van de regels, zonder dat goed uitgelegd wordt waarom die regels er zijn. Daarnaast krijgen de kinderen weinig emotionele ondersteuning.

Toegeeflijke ouders willen de beste vriend van hun kinderen zijn en hun niets opleggen. Ze geven hun kinderen veel aandacht en lossen problemen voor hen op in plaats van hen zelf verantwoordelijk te laten zijn. Ouders die onverschillig zijn in de opvoeding **verwaarlozen** de kinderen. Er zijn te weinig regels en er is weinig of geen bevestiging, betrokkenheid en interesse. Bij een **democratische** opvoeding proberen de ouders steeds het juiste evenwicht te vinden tussen het geven van liefde, bevestiging en ondersteuning, als het bieden van grenzen en regels. Daarnaast leggen zij duidelijk uit wat gewenst en wat ongewenst gedrag is (Van der Heijden, 2012).

Figuur 2.3: Verschillende opvoedingsstijlen (Serita, 2014)

“Soms wordt er nadrukkelijk voor gekozen om kinderen niet op te voeden met religie. Deze ouders beschouwen dat als een vorm van indoctrineren. Zij beseffen echter niet dat een kind altijd door zijn ouders geïndoctrineerd wordt” (Van der Heijden, 2012, p. 33). Wie dus niet wordt opgevoed met religie heeft geen basiskennis over het geloof, het religieuze wordt niet verstaan. Het is voor ouders van belang om het geloof door te geven in kennis en ervaringen. Kinderen leren door verhalen, en zullen later gaan reflecteren wat deze verhalen betekenen in hun leven. Het is een Bijbelse taak van de ouders om hun kinderen op te voeden in het geloof (Deut. 6:7). Het is van cruciaal belang dat ouders het geloof voorleven. Als jongeren de kerk verlaten, is dat vaak omdat ze geen echte liefde voor God kunnen ontdekken bij hun vader en moeder, maar alleen rituelen of zelfs schijnheiligheid (Plantinga & Vlieg, 2013).

“Kinderen nemen niet vanzelfsprekend de attitudes en geloofsinhoud van hun ouders over, maar maken daar een eigen interpretatie van die relevant is voor hun eigen functioneren, ook in sociaal opzicht” (Timmers-Huigens, 1997, p. 197). Het is daarom van belang dat kinderen zien welke geloofsinhoud belangrijk is voor ouders. Alleen op deze manier kunnen tieners en jongeren later beslissen welk geloofsinhoud relevant is voor hen. Kinderen hebben verhalen nodig en jongeren volwassenen als tegenover. Met deze kaders kunnen kinderen zich in hun eigen geloof ontwikkelen.

Conclusie geloven leer je thuis

De huidige generatie jongeren is op zoek naar waarheden die niet absoluut zijn. Waarheden die houvast geven voor het nu, maar niet per definitie voor de toekomst. De ontwikkeling gaat immers door en rollen door in het leven. Het is nodig dat de kerk oog heeft voor bovenstaande ontwikkeling en dit laat zien in haar beleid. Jongeren moeten een plek hebben waar vragen gesteld kunnen worden. In de geloofsontwikkeling moet aan de ene kant duidelijk geleerd worden wat het leven met Christus inhoudt, maar aan de andere kant moet er een bepaalde ruimte zijn om kinderen vragen te laten stellen. “Geloofsleren zal communicatief moeten zijn in die zin, dat het geloof van kinderen serieus genomen moet worden. Voor de geloofsontwikkeling van kinderen is het van groot belang dat er verhalen verteld worden. Dat er voorbeelden zijn in het leven van kinderen. In de eerste fase van het leven van een kind wordt de basis gelegd, het basisvertrouwen. Voor de kerk is dit een belangrijke fase. Het is noodzakelijk dat ouders zich bewust zijn van deze fase, en dat baby’s en kleine kinderen een warme plek ontvangen, allereerst in het gezin maar ook in de gemeente. Voor de kerk is het van belang om ouders te laten zien waarom er keuzes worden gemaakt in de opvoeding en in het leren in de gemeente. Daarnaast ligt er een taak voor de kerk. Zij moet ouders ertoe stimuleren voldoende tijd vrij te maken voor de opvoeding van hun kinderen.

In de huidige samenleving is het niet meer vanzelfsprekend om te geloven, en om christelijke gewoonten over te nemen. Ouders worden opgeroepen om voorbeelden te zijn voor hun kinderen. Aan kinderen en jongeren moeten niet alleen op autoritaire wijze de absolute waarheden worden overgedragen. Het is een Bijbelse taak om kinderen op te voeden vanuit het geloof. Daarbij is het belangrijk dat ouders het geloof voorleven aan de kinderen. Het heeft geen zin om op autoritaire wijze regels te stellen en daar zelf niet uit te leven. Wij stellen vast dat het van belang is om op een democratische wijze in de opvoeding te staan. Kinderen spiegelen zich aan de ouders en kijken welke regels relevant zijn voor hun leven.

Deelvraag 3 Verwerking focusgroepsgesprekken

Inleiding

Door middel van focusgroepsgesprekken hebben wij inzicht verkregen in de leef- en denkwereld van de jonge ouders in Bleskensgraaf. Om goed doordachte antwoorden te verkrijgen op onderstaande deelvraag, hebben wij enkele vragen die wij met hen wilden bespreken reeds bij de uitnodiging gegeven (zie bijlage 5). Sommige van deze vragen hebben we niet kunnen behandelen in de gesprekken met de gemeenteleden. Daarvoor bleek de tijd te kort. De vragen zijn voorafgaand aan de gesprekken schriftelijk beantwoord door de deelnemers aan het onderzoek. Maar doordat we niet konden doorvragen naar de motivatie van deze antwoorden vraagt dit gedeelte een vervolgonderzoek. Met deze resultaten konden we daarom ook geen aanbevelingen doen. We hebben dit verwerkt in bijlage 9. De verantwoording voor de gesprekken is te vinden in bijlage 6, daarnaast staan in bijlage 7 de antwoorden op de vragen per avond uitgewerkt. Wij hebben deze gesprekken, over vier avonden verdeeld, met ruim dertig personen gevoerd. In bijlage 8 geven we een verantwoording van de representativiteit en de populatie van het onderzoek. Met de informatie uit de gesprekken willen we deelvraag 3 beantwoorden: ‘Met welke visie en motivatie geven de huidige jonge ouders (25-40 jaar) in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf vorm aan kennis- en geloofsoverdracht en welke invloed heeft het onderwijs in het doopformulier hierop?’

3.1 Onderzoeksresultaten

Wij zijn de gesprekken steeds begonnen met een reflectieve openingsvraag. Hiermee wilden wij onze gesprekspartners direct een beweging laten maken naar het hart van ons onderzoek: visie en innerlijke motivatie. Daarom kozen we voor de openingsvraag:

‘Wat is de belangrijkste/doorslaggevende reden geweest om aan deze avond deel te nemen?’

Al tijdens de eerste avonden bemerkten we bij de deelnemers een verrassingseffect vanwege het onderzoek dat wij als CHE-studenten doen in Bleskensgraaf. Een mooie en opvallende reden om deel te nemen aan deze gesprekken blijkt de behoefte om er zelf van te leren, en het geleerde vervolgens aan hun kinderen door te kunnen geven. Daarnaast zijn er heel wat deelnemers die uit betrokkenheid, zowel richting de gemeente als hun kinderen, hier graag over doordenken. Veel ouders vinden het onderwerp van ons onderzoek heel belangrijk, en daarom denken zij graag mee. Een andere reden is voor een aantal deelnemers dat er bij kennis- en geloofsoverdracht sprake is van een opdracht van God. Verschillende deelnemers tonen zich er blij verrast over dat de kerkenraad in deze thematiek aanleiding ziet tot een onderzoek. Meerderen spreken de wens en het verlangen uit dat het kind in de gemeente de aandacht krijgt die het nodig heeft. Ook noemen sommigen het aspect van elkaar nodig te hebben om kennis- en geloofsoverdracht vorm te geven. Een heel belangrijke reden is dat het noodzakelijk is dat kinderen de Heere zullen gaan liefhebben en dienen.

*‘In de christelijke gemeente draait het om kennis- en geloofsoverdracht.
Welke woorden komen er bij u boven als u aan kennis- en geloofsoverdracht denkt?’*

Om een goed overzicht te krijgen, inventariseren we eerst wat er bij de deelnemers in gedachten komt als het gaat om kennisoverdracht. En daarna waaraan er gedacht wordt bij geloofsoverdracht. We kwamen er tijdens de eerste keer al achter dat deze zaken weliswaar in elkaars verlengde liggen, maar dat het toch goed is deze te onderscheiden. Kennisoverdracht heeft vooral een cognitief karakter, terwijl geloofsoverdracht veelmeer plaatsvindt door de taal die ons leven spreekt. Anders gezegd: bij het eerste gaat het om wat we rationeel overdragen, ook al is het zuiver gezien geen

rationele kwestie, bij het andere om wie we zijn, om wat ons leven laat zien van wat er in ons hart leeft. Kennis, zo stellen de jonge ouders in Bleskensgraaf, is absoluut nodig! In diverse toonaarden maken zij dit duidelijk. Kennis heb je over te dragen als ouders. En dan gaat het om concreet het leren kennen van de Bijbelse waarheid. Leren wat de Bijbel zegt over God: Wie Hij is, wat Hij doet en Wie Hij zijn wil door Jezus Christus, Zijn Zoon. Er moet inspanning voor geleverd worden omdat in de hoofden van de kinderen te krijgen. Zij hebben dat nodig om God te leren kennen en om te leren uitleggen wat het geloof en geloven betekent. Gaandeweg het gesprek hierover komen specifieke aspecten hiervan langs. Ouders wijzen op het belang de inhoud van de Bijbel in zijn geheel te weten, waarbij het zwaartepunt valt op het kennen van de boodschap van het evangelie. De vinger wordt gelegd bij het leren van namen en feiten. Anderen merken hierbij op dat het ook gaat om relationele en niet alleen rationele kennis. Ook wordt, naast het belang van het kennen van de inhoud van de Bijbel, de betekenis van de kerkgeschiedenis onderstreept. Bij het overdragen van kennis aan kinderen en jongeren vervullen zondagsschool, clubwerk en catechese een heel belangrijke rol. Een ouder illustreert het belang van kennis door die te vergelijken met een treinlocomotief en twee wagons. De locomotief staat voor kennis, de twee wagons voor geloof en gevoel. De wagons kunnen klein en beperkt aanwezig zijn, daarom is kennen/weten belangrijk om in beweging te blijven. Een ander merkt kernachtig op dat kennis alleen te mager is en citeert daarbij een 'Visje': 'Als je alleen maar kennis over God verzamelt, blijf je ook alleen maar een kennis van Hem.' Het deel dat het belang van geloofsoverdracht beklemtoont, geeft weer andere aspecten te zien. Duidelijk is dat bij geloofsoverdracht het gesprek met onze kinderen veel tijd van ons vraagt. Daarbij worden drie belangrijke elementen betrokken. We moeten dit met liefde doen en liefde uitstralen. Daarbij is het nodig dat we voor en met onze kinderen bidden om de vervulling van de beloften van God voor en in onze kinderen. Bij geloofsoverdracht is eveneens van belang dat het leven van ouders transparant is, en dus het geloof als het ware af te lezen is aan hun leven. Vandaar dat verschillende ouders opmerken dat het nodig is om te bidden om de leiding van de Heilige Geest. Kinderen moeten aan ouders kunnen zien hoe je het geloof praktisch maakt. Deel met kinderen je eigen geloofservaringen.

'Stond vroeger het gesproken woord centraal en moesten overtuigingen in rationele argumenten worden omgezet, nú gaat het om de ervaring. Wil een opvatting geaccepteerd worden, dan is het van belang dat je erdoor geraakt wordt (Van Dijk, 2013). Herkent u zich in deze zin? Leg eens uit.'

Bij deze vraag geeft het merendeel van de ouders aan dat primair de zeggingskracht van het Woord blijft staan. Ook al ligt er in onze tijd een sterke nadruk op ervaring, gevoel. Het verdient onderstreping dat het Woord een sprekend Woord is. Als je het maakt tot regels, wordt het nietszeggend. Maar, zo beklemtoont een aantal van onze gesprekspartners, omdat het Woord spreekt, raakt het mensen en komen Woord en gevoel samen. Meerderen geven aan dat het Woord autoriteit, gezag heeft. Laat het Woord staan als het Woord van God. Daar is, zo onderstreept een aantal ouders, behoefte aan in een wereld waarin heel veel grijs, vaag en zweverig wordt. Dit is de ene kant die in de gesprekken benadrukt wordt. Gelijktijdig is het, naar het oordeel van velen, zeker ook nodig dat de boodschap kan landen. De maatschappelijke context doet wel helemaal mee. De boodschap moet daarom verbonden worden aan met de leef- en denkwereld van kinderen en jongeren. Dat betekent voor meerdere ouders dat je gebruik moet maken van visuele ondersteuning in de overdracht van de boodschap. Het is, zo vinden meerderen, nodig dat hetgeen gezegd wordt ook begrepen kan worden. Hierbij merken de ouders ook op dat we niet moeten vergeten dat het de Heilige Geest is Die uiteindelijk de boodschap gebruikt om harten aan te raken en leert geloven wat er in het Woord staat geschreven. Tegelijkertijd is het de verantwoordelijkheid van de predikant om, als instrument in de hand en dienst van God, er alles aan te doen om het Woord verstaanbaar te maken voor de gemeente, jong en oud beide. Samenvattend merkt een van de deelnemers, met instemming van de anderen, op dat het om kennis gaat die relationele kennis is, omdat hij hoofd en hart verbindt.

‘Hoe vind u dat er gemiddeld genomen in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf wordt omgegaan met kennis- en geloofsoverdracht? Noem 1 top en 1 tip.’

Wij hebben de ouders gevraagd naar wat zij top vinden gaan in Bleskensgraaf en vervolgens naar de tips die zij willen meegeven en waar zij aandacht voor vragen. In alle gesprekken wordt duidelijk dat de ouders het clubwerk van grote betekenis vinden voor kennis- en geloofsoverdracht. Het is niet overdreven om te stellen dat men daar echt enthousiast over is. Er is oog voor de kinderen en jongeren in de gemeente. Meerderen onderstrepen dat dit verder reikt dan alleen zij die bij de gemeente horen. De tienerweek, die een sterk missionair karakter heeft, onderstreept dit. Ook dit werk geniet veel waardering. In de zijlijn noemen meerderen de harmonie tussen de kerkelijke gemeente en de christelijke basisschool. Deze wordt zeer gewaardeerd om wat de kinderen daar leren en meekrijgen over geloof en geloven. De ouders zijn ook content met de op de kinderen gerichte diensten op bid- en dankdagen. Gemeenteavonden waarop je elkaar ontmoet en met elkaar over praktische dingen zoals kennis- en geloofsoverdracht, maar ook persoonlijke beleving kunt praten, worden als heel betekenisvol ervaren. Het werk vanuit de gemeente in de tentweek wordt door velen positief gewaardeerd. Vooral voor persoonlijk onderwijs en toerusting in geloofszaken voor de ouders wordt de kerkdienst positief genoemd. Anderen voegen daaraan toe dankbaar te zijn dat de prediking bijdraagt aan theologische en praktische toerusting. Daarnaast geven de ouders tips. De gespreksavonden die wij met jonge ouders voeren worden als zeer positief ervaren. Geen of niet alleen een monoloog van een deskundige, maar praten met elkaar naar aanleiding van een thema, dat wordt zeer gewaardeerd. Velen geven aan dat hier meer aandacht en invulling aan gegeven moet worden. Dit, zo merken sommigen op, moeten we vaker doen en hebben in de gemeente met kleinere groepen. Ervaringen uitwisselen, en zo van elkaar leren en elkaar toerusten. Er bestaat heel breed behoefte bij de jonge ouders aan praktische Bijbelse toerusting op het gebied van opvoeding en kennis- en geloofsoverdracht. Met betrekking tot de prediking worden er verschillende dingen genoemd die meer aandacht verdienen. Meerderen zien graag dat er in de prediking een sterkere verbinding met het dagelijkse leven tot uitdrukking komt. Wat met stip op één staat, is dat kinderen en jongeren in de preek meer aandacht krijgen. In alle gesprekken komt dit punt aan de orde. Het aanspreken van deze doelgroepen is nog niet hetzelfde als hen bij de preek betrekken. De boodschap moet aan hun dagelijkse leven verbonden en zo betekenisvol gemaakt worden. Dan pas is het leerzaam voor hen. Sommigen leggen de vinger bij een spannend punt. Zij vragen aandacht voor de groep jongeren die dreigen af te haken. Meerderen hebben de indruk dat deze groep snel niet meer in beeld lijkt te zijn. Ouders lichten dit toe door op te merken dat het niet zo mag zijn dat jongeren kunnen zeggen: ‘Ik heb het idee dat niemand mij gemist heeft toen ik niet meer naar de diensten kwam, en/of deelnam aan jongerenactiviteiten’.

*‘In de doop kennen we een gezamenlijk vertrekpunt als christelijke gemeente.
Welke invloed heeft de doop voor u, als het gaat om leren in de gemeente?’*

De dingen die bij deze vraag naar voren komen, maken duidelijk dat de doop op diverse manieren sprekend is in het leven van de ouders en op evenzoveel manieren wordt vertaald in praktisch handelen en spreken met betrekking tot kennis- en geloofsoverdracht. De doop is een genadige handreiking van God waardoor Hij als eerste naar ons toekomt en spreekt van Zijn heil. God, zo verwoordt een ander, onderstreept het Woord, dat mij zegt dat ik mijn/onze kinderen mag vertellen dat God hun Vader wil zijn. Voor mij, zegt een ander, plaatst de doop het leven van mij en mijn kinderen in het licht van de eeuwigheid. Ik weet mij gedrongen om dat over te brengen op mijn kinderen, omdat zij de in de doop uitgebeelde vernieuwing niet kunnen missen. Een deel van de ouders zien hun jawoord bij de doop als een belofte aan God, wat een verantwoordelijkheid geeft om hun kinderen bij Hem te brengen, voor Hem op te voeden en daarmee als het ware terug te

geven. Enkele ouders geven aan dat bij meerdere keren je jawoord geven het besef van verantwoordelijkheid toeneemt. Het in praktijk brengen van de belofte aan God is niet eenvoudig. Naast verantwoordelijkheid, geeft de doop ouders rust en houvast, omdat God als Vader en als de getrouwe Verbondsgod door Jezus Christus jou en je kinderen reddend nabij komt, en door de Heilige Geest in je wil komen wonen. Sommigen ervaren ook een spanning. Moet je door je jawoord ook aan alle leeractiviteiten meedoen, of kan en mag er ook sprake zijn van een bepaalde keuzevrijheid? Onder degenen die wij spraken waren er ook die de doop weliswaar als een bijzonder en belangwekkende gebeurtenis hebben ervaren, maar in de praktijk van kennis- en geloofsoverdracht niet zo zeer geïnspireerd worden door het ja op de bij de doop gestelde vragen. Meer door wat de Bijbel als onderwijs hiervoor geeft. Daarom reageert een aantal ouders met te stellen dat het belangrijk is om je kinderen al jong te leren wat het betekent om gedoopt te zijn. Tegen deze achtergrond inspireren doopdiensten altijd weer. Het zijn bij uitstek bemoedigende en aanmoedigende momenten op bij je kinderen ter sprake te brengen hoe goed het is om met God te leven en om hem te leren kennen.

‘De huidige generatie jongeren is op zoek naar waarheden die niet absoluut zijn. Waarheden die houvast geven voor het nu, maar niet per definitie voor de toekomst. De ontwikkeling gaat immers door en jongeren rollen door in het leven. Een van de grote opgaven voor de christelijke opvoeding is dan ook om bij alle noodzakelijke flexibiliteit de jeugd een duidelijk richtingsbesef bij te brengen’ (Ter Horst, 2008). ‘Hoe gaat u om met bovenstaande tegenstelling in de christelijke opvoeding, aan de ene kant een duidelijk richtingsbesef bijbrengen, en aan de andere kant de noodzakelijke flexibiliteit voor de jeugd creëren?’

De stelling en de daarbij behorende vraag worden enerzijds als herkenbaar en anderzijds als een weerbarstig gegeven ervaren. Velen zijn terughoudend om hierop te reageren en zeker om stellige uitspraken te doen. Naar aanleiding van deze vraag komt bij jonge ouders sterk de behoefte naar voren om hierin toegerust te worden. Daarbij denken zij aan thema-avonden, het liefst in kleine opvoedingskringen vormgegeven. De tijd, de wisselende omstandigheden roepen om helder inzicht om een juiste koers te varen. Huwelijks catechese en toerustingsavonden met thema's als deze en andere die kennis- en geloofsoverdracht betreffen, kunnen ervoor zorgen dat ouders bewuster leren leven en kinderen daarin voorgaan. Een belangrijke notie hierin is dat je als ouder helder en duidelijk moet zijn. Dat betekent ook dat je moet uitleggen waarom je iets vindt, en welke Bijbelse argumenten je daarbij hebt. Geloofswaarheden mogen bevraagd worden. Vervolgens benoemt een aantal ouders het belang dat je zelf de regels nakomt en voorleeft. Met instemming van anderen stelt een ouder dat het van belang is dat kinderen de wil van God leren kennen.

Anderzijds is er instemming bij de opmerking van een andere ouder die zegt: ‘Claim niet te snel: Dit is de wil van God.’ Er zijn hoofdzaken en er zijn bijzaken. Tijd en omstandigheden zijn niet statisch maar dynamisch. In het geheel van dit spanningsveld tussen (absolute) waarheden en zaken waarmee flexibel omgegaan kan worden, zijn ouders bereid om rustig met hun kinderen in gesprek te gaan. Want, zo stemmen meerderen in, het is en blijft best wel een zoektocht. Daarom benoemen ook verschillende ouders de noodzaak van gebed om wijsheid en leiding van de Geest. Laten ouders ook van jongeren willen en durven leren. Ook in deze discussies is openheid naar je kinderen toe belangrijk. Ouders onderstrepen hierbij dat ze de Bijbel als richtsnoer nemen. Van belang hierbij is de manier waarop je dit gesprek met je kinderen voert. Voor jonge kinderen heb je regels te stellen, in de puberteit is er ook sprake van onderhandeling, en als kinderen de volwassenheid gaan bereiken, moeten zij vooral zelfstandig keuzes maken. Want een vaste koers hebben in je leven is van belang, zo stellen meerderen. In dit verband zijn de erediensten van groot belang, omdat deze de ouders hierin kunnen toerusten.

‘Wat is uw motivatie om uw kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen?’

In deze vraag gaat het om de ultieme drive van kennis- en geloofsoverdracht bij ouders. Zo komt deze vraag ook over. In grote meerderheid spreken zij uit dat het eerste belang is dat zij God leren kennen, leren geloven. De doop functioneert daarin als geweten: ik heb beloofd aan God mijn kinderen voor Hem op te voeden, door Zijn Woord en naar Zijn wil. Meerderen geven aan hun kinderen tot Jezus te leiden omdat Hij zowel Redder als goede Herder is. Dit leven gaat voorbij, zegt een ouder met instemming van de anderen, daarom moeten we onze kinderen dat ook bij brengen en hen leiden naar de toekomst van God, die zoveel mooier is. Het is volgens een aantal anderen dan ook heel belangrijk dat we onze kinderen de goede keuzes leren maken in hun leven. Velen van degenen die wij spreken geven aan dat zij hun kinderen willen overtuigen, laten ontdekken dat zij in hun leven niet zonder Jezus kunnen. Meerderen pleiten ervoor de kinderen de ernst van het leven onder ogen te leren zien, omdat ons leven en deze wereld voorbijgaan. Door te focussen op deze wereld kun je schade aan je ziel lijden. En dat heeft gewicht genoeg om te doen wat in je vermogen ligt, en wat je beloofd hebt bij de doop, door te geven aan je kinderen.

3.3 Algemene analyse

We kijken terug op een gesprekkenreeks waaraan met grote betrokkenheid is deelgenomen. We hebben aan het begin van iedere bijeenkomst benadrukt dat we graag in openheid met elkaar wilden spreken. De deelnemers durfden zich zowel kwetsbaar als vrij en onafhankelijk op te stellen. Zelfs de al dan niet aanwezige animo om een avond voor ons onderzoek vrij te maken, werd ons toevertrouwd. De reacties varieerde van ‘erg getwijfeld of ik zou komen’ tot ‘razend enthousiast om over deze vragen eens door te kunnen spreken’. De kerkenraad kreeg waardering voor het laten uitvoeren van dit onderzoek. Hierdoor laten zij merken dat vragen uit de gemeente hun aandacht hebben. De grootste aanjager was evenwel de thematiek. Allen voelden zich daar door aangesproken en op betrokken. De ouders spraken een sterk verlangen uit dat deze gesprekken leerzaam zouden zijn.

Naar aanleiding van de openingsvraag vallen de reacties grofweg in tweeën uiteen. De ouders geven aan heel blij te zijn dat kinderen en jongeren kennelijk in beeld zijn. De jeugdouderlingen, en met hen de hele kerkenraad, willen een onderzoek laten doen om daarin te groeien, zicht te krijgen op wat er nodig is en te weten te komen met welke vragen ouders zitten. En hoe zij hen het beste ter zijde kunnen staan als het gaat om kennis- en geloofsoverdracht aan kinderen en jongeren. De ouders geven in grote meerderheid aan dat dit spannende thematiek is, omdat het gaat om een opdracht van God waar je als ouder verantwoordelijk voor bent. Daarom willen de ouders graag toegerust worden. Want de ouders in Bleskensgraaf hebben de noodzaak van kennis- en geloofsoverdracht scherp in beeld. Dat onderstrepen zij in onze gesprekken. Maar hoewel kennis nodig is, gaat het toch het meest om geloof. De Geest neemt hier een onmisbare plek in. Op de vraag of rationele argumenten nog doorslaggevende zeggingskracht hebben of dat woorden pas gewicht in de schaal leggen op het moment dat we er ook wat bij ervaren, is het antwoord primair dat ons gevoel niet het laatste woord mag hebben. Tegelijk moet de boodschap landen in harten. We geloven dat de Geest dit werkt. Daarnaast is het nodig dat we mogelijkheden gebruiken voor kinderen en jongeren in de context waarin zij leven. Muzikale en visuele ondersteuning in het overbrengen van de boodschap van het Woord verdient daarin een legitieme plek. Dit zijn hedendaagse didactische hulpmiddelen die voor kennis- en geloofsoverdracht goed inzetbaar zijn. In al onze gesprekken wordt er met grote stelligheid positief en waardierend gesproken over het aanbod, de vormgeving en de betekenis van het kinder- en clubwerk. Dat is top in Bleskensgraaf. Er is oog en hart voor deze doelgroep. Voor het evangelisatorisch present zijn door middel van de tentweek/tienerweek klinkt veel waardering. Uit

deze activiteiten blijken een open oog en oor voor de niet-christelijke jongeren van het dorp. Naast de tops zijn er ook tips.

Er is heel breed behoefte aan meer toerusting voor ouders met het oog op juist deze thematiek. Geen monologen of lezingen in groot verband, maar in kleine groepen met elkaar doorpraten over actuele thema's. Daarnaast pleiten velen ervoor om in de prediking twee dingen meer structurele aandacht te geven. Allereerst dat er voor de kinderen een boodschap in de preek zit die ze mee kunnen nemen. Ten tweede dat de boodschap van het Woord verbonden wordt aan de dagelijkse levenspraktijk, zodat die echt leidend, toerustend is in de wereld waar wij iedere dag in leven. Een derde aandachtspunt vormen de jongeren die dreigen af te haken. Verschillende ouders vinden dat er door een vorm van jongerenpastoraat meer aandacht voor deze groep moet komen. In het spanningsveld tussen hoofd- en bijzaken willen ouders graag toegerust worden. Het is enerzijds best mooi om als gemeente een eenheid te vormen, maar dat moet geen juk worden dat je als het ware opgelegd wordt. Laat er ook verscheidenheid kunnen en mogen zijn, zonder dat je daar telkens weer op bevraagd wordt. Het onderwijzen en laten onderwijzen ervaren velen als een bij de doop gegeven belofte aan God. Dat is de diepste drive om dit te doen en vorm te geven. Door bezig te zijn met kennis- en geloofsoverdracht geef je je kinderen wat ze niet kunnen missen en wat hun de mooiste denkbare toekomst biedt, en daarnaast een houvast op hun levensweg. Gegeven het feit dat kinderen en jongeren divers zijn, leggen velen de vinger bij de wenselijkheid van differentiatie in kennis- en geloofsoverdracht. En dat op alle drie de terreinen waarin dit in de gemeente gebeurt: in de eredienst, bij de catechese en in het zondagsschool- en clubwerk. Als het gaat om wat de prioriteit heeft in het geheel van kennis- en geloofsoverdracht staat de eredienst duidelijk bovenaan. Dat is de plek waar God Zijn beloften wil uitwerken in hen die samenkomen. Daarom vragen de ouders aandacht in de preek voor de verschillende groepen van kinderen en jongeren. Wanneer dat gebeurt, is de boodschap uit het Woord er een voor allen.

3.4 Enkele conclusies

Met de bovenstaande analyse willen we in deze paragraaf deelvraag 3 beantwoorden. De motivatie van jonge ouders is overduidelijk: de respondenten willen allemaal het evangelie doorgeven aan hun kinderen. Ouders kiezen er daarom bewust voor om hun kinderen te laten onderwijzen in de gemeente. Dit komt ook terug in het doopformulier, met name door het benoemen van laten onderwijzen. Ouders ervaren dit als een troost om het overbrengen van de boodschap niet alleen te hoeven doen, maar ook als een verantwoordelijkheid om hun kinderen te laten onderwijzen. Dit geeft in sommige gevallen een spanningsveld. De ouders die we hebben gesproken zijn gemotiveerd om hun kinderen te laten onderwijzen in het clubwerk, catechese en tijdens de erediensten. Opvallend is te noemen dat het clubwerk en de catechese als leeractiviteit voor de kinderen als positief worden ervaren en de erediensten als negatief. De visie van de jonge ouders is dat kinderen en jongeren in beeld moeten zijn bij de leeractiviteiten. Daarbij wordt een strijd ervaren in de erediensten. De visie van de jonge ouders is dat kind en ouder beiden worden aangesproken/gezien in de eredienst. De duidelijke visie over de eredienst is te verklaren omdat kind en ouder gezamenlijk aanwezig zijn. Over de andere leeractiviteiten wordt voor het grootste gedeelte positief gesproken. Dat is een mooie feit, maar wellicht moet de conclusie zijn dat ouders (te weinig) weten wat er wordt gedaan bij de andere leeractiviteiten. We hebben eerder bij deelvraag 1 namelijk gemerkt dat de betrokkenheid laag is.

////////////////////

Deelvraag 4 Hulpvragen ouders

Inleiding

In de focusgesprekken hebben we over verschillende aspecten, die alles te maken hebben met kennis- en geloofsoverdracht, gesproken met elkaar. Bij het formuleren van de vragen voor deze ontmoetingen hebben we er rekening mee gehouden dat we ook helder zouden krijgen wat de behoeften van ouders zijn. Daarom hebben we een van de deelvragen als volgt geformuleerd:

Waar liggen de hulpvragen bij de ouders?

Met deze vraag hebben we in beeld gekregen wat de dingen zijn waar ouders vragen over hebben. En de dingen waaraan behoefte bestaat voor toerusting om kennis- en geloofsoverdracht vorm te kunnen geven.

4.1 Antwoorden, vragen en behoeften

We noemen eerst een aantal antwoorden dat in de gevoerde gesprekken steeds naar boven kwam. Velen toonden zich aangenaam verrast dit onderzoek plaatsvindt. Dat is voor een flink aantal de reden geweest om zich aan te melden voor een van de gespreksavonden. Er is grote waardering voor het initiatief van de kerkenraad. De jonge ouders vinden het positief om mee te kunnen denken over visie en motivatie rond kennis- en geloofsoverdracht. Ze vinden dit onderzoek een goed instrument om met elkaar in gesprek te zijn en dit zo goed mogelijk vorm te geven. Voor de jongeren vanaf de basisschoolleeftijd is er breed aandacht. Het clubwerk voorziet niet alleen in een behoefte, het wordt als heel betekenisvol gezien voor de ontwikkeling van deze jongeren. Dit werk levert een grote bijdrage aan de persoonlijke vorming. De ouders zijn zich bewust van het gewicht en de verantwoordelijkheid die kennis- en geloofsoverdracht in zich heeft. Daarom komt meerdere keren de behoefte aan gebed voor én met elkaar ter sprake. Daarnaast lijkt het een aantal ouders een goed idee om dit in kleine groepjes te doen. Dan kan de uitwisseling van ervaringen gelijk de gebedspunten opleveren. Ouders willen graag toegerust worden om zo een identificatiefiguur te kunnen zijn. Op dit punt steken ouders ook de hand in eigen boezem en leggen de vinger bij het bewust prioriteiten stellen in het leven. Doen wij dat genoeg? Uit de gesprekken komen drie belangrijke zaken tevoorschijn:

- Persoonlijke toerusting voor ouders.
- Doordenking zondagsschool/clubwerk/catechese.
- Doordenking van vormgeving erediensten.

4.2 Persoonlijke toerusting voor ouders

Ouders zijn overtuigd van het feit dat we in een gecompliceerde samenleving leven waarin zich weerbarstige vraagstukken aan ons voordoen. Hoe voed je kinderen op en rust je de jongeren toe om als christen in deze maatschappij te leven? Er is daarom veel behoefte aan toerusting voor henzelf, om vervolgens dit aan kinderen en jongeren door te kunnen geven. Hierbij wordt niet direct en alleen gedacht aan lezingen. Ouders willen enerzijds met een (ervarings)deskundige spreken over diverse thema's die kennis- en geloofsoverdracht raken. Anderzijds is er veel behoefte aan het elkaar ontmoeten en met elkaar doorspreken over geloofsopvoedingsthema's. Zij willen op deze manier met en van elkaar leren. Dan kun je elkaar steunen en gericht voor elkaars vragen en moeiten bidden. De ouders willen vooral toegerust worden in het omgaan met jongeren voor wie kerk en geloof steeds minder dreigt te zeggen. Hoe houd je hen erbij? Wanneer je met elkaar hierover op deze manier mee bezig bent, draagt dat bij aan invulling geven van gemeente zijn. Veel ouders zien

ernaar uit dat dit zal groeien. Onder leiding van een gespreksleider kan onderling over verschillende onderwerpen gesproken worden, die met voornoemde thematiek te maken hebben, dan kan hierin een positieve ontwikkeling ontstaan.

4.3 Doordenking zondagsschool/clubwerk/catechese

De meeste ouders vinden dat het jeugdwerk en de catechese op een betekenisvolle manier in de gemeente worden vormgegeven. Dat geldt voor de zondagsschool duidelijk in mindere mate. Die is wat vormgeving betreft te schools. Het zou goed zijn als er tot een andere methodische invulling zou worden overgegaan. Daarbij moet er meer worden gedifferentieerd naar de diverse leerstijlen van kinderen. Praktisch moet er dan nagedacht worden over verschillende werkvormen.

4.4 Doordenking vormgeving eredienst

Het derde punt is de aandacht die er gevraagd wordt voor kinderen en jongeren in de preek. Ouders pleiten voor aandacht voor kinderen en jongeren in de preek, zodat er voor hen ook een boodschap in zit die zij mee kunnen nemen. Het Woord moet meer aansluiten bij de leef- en denkwereld van kinderen. Alleen dan krijgt de boodschap voor hen betekenis. Ouders erkennen dat iedere predikant zijn eigen gaven en talenten heeft, maar er is ook een ambachtelijke kant. De afstemming in de preek door een predikant vraagt tijd en inspanning. Daarom zijn twee dingen hier belangrijk. Eén: dat de kerkenraad daarvoor de ruimte biedt aan de predikant. Het is eenvoudig zo dat preken geen eenvoudige zaak is. Preken vraagt inzicht in het Woord, in de gemeente die voor hem zit en in de samenleving waarvan we met elkaar deel uitmaken. Wil de preek in de context van mensen, jong en oud, landen, dan moet een predikant daar de ruimte voor krijgen. En twee: dat de predikant hieraan invulling geeft door hier tijd voor te maken. Niet dat dit moet betekenen dat in iedere preek, alles en iedereen de gewenste aandacht krijgt. Wel vraagt het van de predikant de inspanning om evenwicht aan te brengen in aandacht voor het totaal van de gemeente waaraan hij het Woord heeft beloofd te bedienen. Kinderen en jongeren vormen een flink deel van de kerkgangers, en hebben daarom evenveel recht op aandacht als hun ouders.

4.5 Enkele conclusies

Wij hebben de ouders gevraagd waaraan volgens hen aandacht moet worden gegeven. De meeste ouders zijn daarom ook blij met dit onderzoek en spraken er richting de kerkenraad hun waardering over uit. Niet alleen hebben ze waardering voor het goede dat er allemaal in de gemeente gebeurt op het terrein van kennis- en geloofsoverdracht, zij doen ook een appèl. De kerkenraad moet in zijn beleid meer aandacht geven aan de tijd waarin en de omstandigheden waaronder wij leven. Jongeren en kinderen moeten de weg vinden naar God en de kerk, en hun plek in de samenleving leren innemen. Daarom is het aan te bevelen om in gesprek te gaan met leidinggevendenden van kinderen en jongerenwerk om dit handen en voeten te geven. De kinderen en jongeren in het bijzonder moeten hun aandacht hebben, afgestemd op intelligentie, behoefte en leerstijlen. Ouders vinden het belangrijk dat er interactieve gespreksavonden komen over opvoedingsgerelateerde thema's, zodat ze toegerust worden en met het uitwisselen van ervaringen voor elkaar van betekenis kunnen zijn. De kerkenraad heeft de verantwoordelijkheid om, samen met de predikant, te doordenken hoe kinderen en jongeren in de erediensten de aandacht krijgen die zij nodig hebben.

Deelvraag 5 Aansluiten bij de huidige generatie

Inleiding

De jeugdouderlingen van de gemeente zijn een zoektocht begonnen. Een zoektocht naar de motivatie van jonge ouders om kinderen en jongeren te laten onderwijzen in de gemeente. In deze deelvraag trekken wij als onderzoekers conclusies. Deze conclusies trekken we uit de inzichten van de voorgaande deelvragen. Vanuit de voorgaande deelvragen trekken we conclusies vanuit 4 verschillende onderdelen: de huidige leefwereld, de theologische visie van leren in de gemeente, een krachtige leeromgeving en het gezin als basis. De resultaten van het onderzoek geven aan hoe de gemeente beter kan aansluiten bij de huidige generatie opvoeders. In dit gedeelte staat de volgende vraag centraal: 'Hoe kan er beter worden aangesloten bij de huidige generatie opvoeders in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf?'

5.1 Visie en praxis leeractiviteiten

Deelvraag 1 laat zien dat er in de gemeente een breed scala aan leeractiviteiten is. Voor de verschillende leeftijden is er voldoende aanbod om kinderen en jongeren te laten onderwijzen. Opvallend daarbij is te noemen dat er een hoge opkomst is bij de catechese. Ouders geven hiermee duidelijk aan dat de catechese een niet te missen leeractiviteit is in de gemeente. De doop heeft hier een duidelijke functie in. De doop wordt in de visie van de catechisatie aangehaald om ouders te wijzen op de verantwoording om de kinderen te laten onderwijzen. Deze verbinding ontbreekt bij het club- en verenigingswerk. Het is voor de opvoeders van belang om dit gelijk te trekken. Alle leeractiviteiten hebben als doel de kinderen en jongeren te leren over het evangelie. De huidige generatie is op zoek naar plekken waar het geloof gedeeld kan worden. Daarbij zijn vaste patronen van voorheen niet maatgevend, maar de leeractiviteit moet betekenisvol zijn. De doopbelofte heeft dus ook een nadrukkelijke verbinding op de andere leeractiviteiten. De verschillende leeractiviteiten moeten aansluiten bij de vragen van deze tijd, en ouders moeten gewezen worden op de verantwoordelijkheid om de kinderen te laten onderwijzen.

De theologische visie op het leren in de eredienst van de gemeente is: 'Wij mogen de kinderen niet verhinderen' (Markus 10:14-16). Het lijkt ons als onderzoekers een visie waar we niet omheen kunnen. Het is een duidelijke opdracht van Jezus om de kinderen niet te verhinderen om in aanraking te komen met Jezus. Maar op welke manier krijgt deze visie gestalte? Niet verhinderen maakt duidelijk wat er niet mag. Maar het geeft niet aan op welke manier dit dan wordt vormgegeven. Kortom, de kerkenraad moet deze visie ombuigen naar: 'Wij hebben de kinderen in beeld tijdens de eredienst want...'. Helpend hierbij is het eerder geschreven onderzoek van Visser (2002).

Om een krachtige leeromgeving te krijgen in de gemeente is het nodig om een overzicht te hebben waar bepaalde kernzaken worden aangeleerd. Leidinggevend weten niet welke leerdoelen er zijn bij de andere leeractiviteiten. Laat staan dat de ouders dit weten, terwijl deze transparantie nodig is om de relevantie te verhogen. De verschillende onderdelen moeten als doel hebben elkaar te versterken door op elkaar aan te sluiten. Korthagen (2011) benoemt dit met congruentie, dat betekent dat de verschillende leeractiviteiten op elkaar aansluiten. Dit versterkt de leercyclus van Kolb (1984), want op deze manier kunnen leerervaringen terugkeren. Dat maakt de gemeente tot een krachtige leeromgeving. Het is van belang om helder in kaart te brengen wat de verschillende leeractiviteiten ten opzichte van elkaar toevoegen. Op deze manier is het namelijk mogelijk dat ouders innerlijk gemotiveerd zijn om kinderen en jongeren te laten onderwijzen. De huidige generatie opvoeders is niet gebaat bij de opmerking: 'Dit doen we al jaren zo.' Kerkenraad en ouders moeten samen nagaan welke leeractiviteiten relevant zijn. Opvallend aan de huidige leeromgeving is de rol van de eredienst. Deze lijkt in het geheel van de leeractiviteiten een eiland te zijn. Een eiland dat weinig of geen aansluiting heeft met de andere leeractiviteiten in de gemeente.

Daarnaast is er in de erediensten weinig of geen aansluiting met kinderen van de basisschoolleeftijd. Alleen op bid- en dankdagen wordt er in de voorbereiding van de eredienst rekening gehouden met deze leeftijdscategorie. In een gemeente met zo veel jonge kinderen is dit te summier. Het is van belang dat de predikant voldoende tijd heeft om bewust leermomenten te vormen voor kinderen en jongeren in de eredienst, zodat deze mogelijk ook aansluiten op de andere leeractiviteiten van de gemeente.

In de gemeentegids worden de ouders er duidelijk toe opgeroepen om de kinderen te laten onderwijzen door middel van de catechese. Hierbij wordt de belofte van de doop genoemd. Om aan te sluiten bij de huidige generatie opvoeders is het van belang om de relevantie van de andere leeractiviteiten ook te benadrukken. De duidelijke oproep in de gemeentegids over deelname aan de catechese is onzes inziens terecht, maar hij kan versterkt worden. Uit de theorie van Erikson (1968) is naar voren gekomen dat jongeren identificatiefiguren (significant others) nodig hebben waaraan ze zich kunnen spiegelen. Het clubwerk speelt hier, naast de catechese, een belangrijke rol in. Op de clubs kunnen jongeren zich spiegelen aan significant others. Deze bindingen zijn nodig voor jongeren om zich te ontwikkelen. Ouders moeten dus ook gestimuleerd worden om hun kinderen te laten onderwijzen bij de clubs en verenigingen.

5.2 Inzichten vanuit de literatuur

De gemeente doet er goed aan te beseffen dat ze een gemeenschap is die ‘beweegt’, omdat ze deel uitmaakt van en leeft in een maatschappij die altijd in ontwikkeling is. Als onderzoekers roepen wij de kerkenraad ertoe op om te luisteren naar de vragen die gesteld worden door de huidige generatie opvoeders en waar mogelijk aansluiting te vinden. Het is nodig om de ontwikkelingen in hoe generaties leren en worden overtuigd van waarheden, te volgen en te kijken naar mogelijke aansluiting als kerk bij deze ontwikkelingen. Als onderzoekers sluiten we ons aan bij de woorden van Middelkoop: hij noemt de huidige generatie ‘sociaal en digitaal’. In de huidige generatie zien we namelijk een hunkering naar aandacht en is er een enorme groei in de betekenis van de digitale wereld. Voor de leiding van de kerk en de ouders van de kinderen is het van belang om aan te sluiten bij deze ontwikkeling. Van Dijk (2013) stelt dat een opvatting je moet raken. Dit lijkt ons een juiste conclusie. Wil een leeractiviteit betekenisvol zijn dan moet de boodschap aansluiten bij de belevingswereld van de leerling. Jongeren zijn op zoek waar ze hun geloof kunnen delen en vieren.

Op weg naar deze plek en beleving van het geloof, is het goed om de weg die de theologie hierin aanwijst goed in beeld te krijgen. Het is de Schepper die in een relatie van liefde en trouw met ons mensen wil leven, daarvoor alle condities schiep. Zelfs de breuklijn die deze relatie markeert, heeft bij Hem dit voornemen en doel niet laten veranderen. Het is Zijn verlossingsplan dat het hele Oude- en Nieuwe Testament kleurt, waarin duidelijk wordt dat Hij op weg is om de oorspronkelijke harmonie voor altijd te doen terugkeren. Om dat te bereiken ging Hij een verbondsrelatie aan met mensen, en riep hen daarin op te antwoorden op Zijn liefde. Het jawoord van ouders bij de doop markeert aan onze kant het antwoord op deze genadige aanbieding van God, door Jezus Christus. Daar invulling aangeven door met kennis- en geloofsoverdracht aan de slag te gaan, leren we onze kinderen de weg van het geloof te vinden. De Bijbel laat ons duidelijk twee lijnen zien hoe wij om moeten gaan met het onderwijzen in de gemeente. De eerste lijn maakt duidelijk dat de ouders primair de verantwoording om hun kinderen te onderwijzen. De tweede lijn maakt duidelijk dat de geestelijke leiders (levieten en priesters) de geboden van God uitlegde aan het volk.

Kolb (1984) maakt met zijn leercyclus duidelijk dat er op verschillende manieren wordt geleerd. Daarnaast geeft Korthagen (2011) inzicht in hoe een krachtige leeromgeving wordt gecreëerd. Voor de gemeente is congruentie van de leeractiviteiten een doel waaraan gewerkt moet worden. Met deze inzichten kan er een leeromgeving worden ingericht. In de verschillende leeractiviteiten is het van belang om met verschillende leerstijlen te werken.

Wanneer er met verschillende leerstijlen wordt gewerkt is er sprake van een sterke leercyclus. Hierdoor wordt er geleerd van de opeenstapeling van leerervaringen. Het is namelijk voor ouders van belang dat kinderen en jongeren worden aangesproken. Dat betekent dat het noodzakelijk is om bij de verschillende leeractiviteiten aan te sluiten bij verschillende leerstijlen. De ontwikkelingen bij de leeractiviteiten die we in de laatste eeuw zien, geven te denken. Verboom laat ons vier fases van de laatste eeuw zien. Als onderzoekers stellen we vast dat fase 2 van Verboom het meest geschikt is voor de gemeente. Het gaat hierbij om een werkplaats in het geloofsonderricht. Parate kennis is hierbij het middel maar niet het doel. Het gaat in deze fase vooral om het persoonlijk maken van de Boodschap. Tot nu toe heeft de zondagsschool in de gemeente een behoorlijk schoolskarakter waarbij er veel uit het hoofd geleerd moet worden. Dat is op zich goed, maar moet geen doel in zichzelf worden. Het is nodig om de aandacht te vestigen op de context van onze tijd en op hetgeen waar jongeren, en kinderen ook al, mee te maken krijgen. Dat vraagt van hen die hierin een taak hebben dat zij zich erop toeleggen om allereerst en het méést aan de relatie te werken. Dat is waar Korthagen met nadruk de vinger bij legt. Sluit aan bij de leerlingen en benoem kernkwaliteiten, want dat heeft een positieve invloed op het cognitieve leren. Dit is voor de gemeente ook nodig, want alleen door de kernkwaliteiten (gave) te gebruiken zullen de leerlingen innerlijk gemotiveerd zijn.

Van der Heiden (2012) benoemt verschillende opvoedingsstijlen. Als conclusie willen we een zin citeren uit de gesprekken die we hebben gehad met de ouders. 'Voor jonge kinderen heb je regels te stellen, in de puberteit is er ook sprake van onderhandeling, en als kinderen de volwassenheid gaan bereiken, moeten zij vooral zelfstandig keuzes maken.' Dat betekent een gezonde mix tussen autoritair en autoritief, dat betekent dat ouders regels kunnen uitleggen en verantwoorden. Deze gezonde mix kenmerkt zich door een democratische opvoeding. Ter Horst (2008) stelt dat jongeren niet op zoek zijn naar absolute waarheden. De kerkenraad doet er goed aan om in deze ontwikkeling de opvoeders te steunen. Het is van belang dat jongeren een plek hebben waar ruimte is voor het stellen van vragen. Ouders roepen ertoe op om flexibel te zijn rond randzaken maar duidelijk te zijn als het gaat om de kernwaarden. De huidige generatie opvoeders ziet ruimte voor vrijheid in randzaken, maar wil de kern van het evangelie doorgeven aan kinderen. Wanneer in de gemeente uiterlijkheden als absolute waarheden worden doorgegeven, werkt dit als een struikelblok. Kinderen leren in de gemeente door te luisteren naar de verhalen van de opvoeders. Fowler (1981) laat met zijn geloofsstadiatheorie duidelijk zien dat het van belang is om juist in de eerste fase als ouders present te zijn in de (geloofs)opvoeding. Het bepaalt mede het Godsbeeld. Er ligt hier een taak voor de kerkenraad om ouders te stimuleren voldoende tijd vrij te maken voor de opvoeding van de kinderen.

5.3 Inzichten vanuit de praktijk

Absolute waarheden zijn voor de jonge ouders lastig om mee om te gaan. Aan de ene kant is er het duidelijke besef om absolute waarheden van het evangelie bij te brengen. Aan de andere kant kent de gemeente ook veel uiterlijke kenmerken. Ouders hechten er waarde aan om in deze uiterlijke kenmerken flexibel te zijn. Voor de huidige generatie opvoeders heeft het geen zin om over randzaken in discussie te gaan. Ook niet met jongeren. Ouders ervaren dit wel als een lastig punt in de opvoeding. Want welke punten zijn randzaken, en welke zaken horen bij de kern van het evangelie? Ouders hebben er behoefte aan om met andere ouders over deze zaken te spreken. Wel wordt duidelijk dat het Woord versterkt kan worden door visuele ondersteuning, en door aan te sluiten bij het niveau van de kinderen en jongeren. Ouders geven aan dat kinderen en jongeren aangesproken worden door visuele ondersteuning, bijvoorbeeld door het gebruik maken van filmpjes, tekeningen, plaatjes en dergelijke. Dit past volgens de ouders bij de huidige generatie. De gesprekken met de gemeenteleden geven ons als onderzoekers een goede indruk waar de motivatie van jonge ouders liggen. Voor elke ouder is er namelijk een diepe motivatie om hun

kinderen en jongeren bij Jezus te brengen. Ouders zijn gemotiveerd door het feit dat er een veel betere toekomst voor ons ligt. Ouders geven in de gesprekken aan dat het gesproken Woord nog steeds gezag heeft. Om overtuigd te worden van het Woord van God speelt ‘gevoel’ wel een rol maar het klinkt voor de ouders erg wankel. Gevoel kan niet zonder geloof en vertrouwen. Voor de meeste ouders is het zo dat de doop een stap is die aan de ene kant vertrouwen geeft maar aan de andere kant ook een grote verantwoordelijkheid met zich meebrengt. Uit de gesprekken blijkt dat de doopbelofte ouders bewust heeft gemaakt van hun taak in de (geloofs)opvoeding. Zeker als de doop bediend wordt in de gemeente komt dit besef weer boven. Voor de huidige generatie ouders is het belangrijk, dat momentum centraal in het leven. De doop wordt gezien als een pleitgrond, hij geeft hoop en verantwoordelijkheid aan de ouders. Als onderzoekers stellen we vast dat de doop een goede basis is voor de geloofsopvoeding. De doop heeft dus een wezenlijk belang in het onderwijzen en laten onderwijzen van de kinderen en jongeren.

Kennis overdragen is voor de ouders geen taboe, maar het moet samen opgaan met het overdragen van geloof. Het geloof voorleven als ouders. Het is voor de kerkenraad van belang om de relevantie van de leeractiviteiten inzichtelijk te maken voor de ouders. Ouders maken namelijk keuzes in de (geloofs)opvoeding. Dit heeft te maken met de tijdsdruk waaronder we leven, maar ook met het brede aanbod aan leeractiviteiten. Het is namelijk van belang dat het gaat om relationele kennis. Kennis die werkt in hoofd en hart. De ouders hebben een tip en een top mogen geven aan de kerkenraad van de gemeente. De top heeft over het algemeen betrekking op het jeugdwerk, de hoeveelheid activiteiten voor de jeugd en het missionaire werk bij de tent-/tinerweek. De tip heeft bijna in alle gevallen te maken met kinderen in de eredienst.

Hoe ouders kinderen en jongeren kunnen motiveren om te laten onderwijzen roept vragen op. Met name gericht op de eredienst missen ouders soms de relevantie om kinderen te stimuleren. Het is voor de huidige generatie ouders moeilijk om te herkennen waar kinderen en jongeren worden aangesproken in de erediensten. Hierdoor vinden ouders het lastig om kinderen te motiveren. Een ander punt dat ook heel duidelijk naar boven kwam in de gesprekken met de ouders is de behoefte om van elkaar te kunnen leren als ouders. Er leeft dan ook een grote behoefte in de gemeente om in een vertrouwde sfeer te kunnen spreken over (geloofs)opvoeding. Gemeenteavonden over (geloofs)opvoeding worden ook gemist. Er is behoefte aan het delen van ervaringen, maar ook aan ontmoetingen waarbij kennis over (geloofs)opvoeding overgedragen wordt.

5.4 Slotconclusies

In deze conclusie geven we antwoord op deelvraag 5. Met de punten die volgen kan de gemeente beter aansluiten bij de huidige generatie opvoeders. Deze punten werken we verder uit in deelvraag 6, waar we per onderdeel een aanbeveling schrijven voor de kerkenraad. Door de volgende punten aan te pakken kan de kerkenraad aansluiting vinden bij de huidige generatie opvoeders:

Gesprek (geloofs)opvoeding

Er is een grote behoefte om in een veilige omgeving over (geloofs)opvoeding te praten. De leefwereld om ons heen heeft namelijk een andere kijk op de opvoeding van kinderen. Christelijke normen en waarden in de opvoeding zijn niet meer vanzelfsprekend. Jonge ouders hebben het daarom nodig om door elkaar bemoedigd te worden, en gezamenlijk te zoeken naar antwoorden op lastige casussen. Belangrijk hierin is om een vertrouwde omgeving te hebben en een kleine setting te creëren.

Back to basics

Tijd voor geloofsoopvoeding, het klinkt als een stevig cliché. Maar het is de kern van het hele verhaal. Vanuit de Bijbel zien we dat er een duidelijke oproep ligt om de kinderen te onderwijzen. De kerkenraad moet de ouders toerusten zodat ze gaan inzien dat zij vanaf het begin van hun ouderschap volledig beschikbaar dienen te zijn voor de opvoeding. Ook in de eerste jaren is het ongelooflijk belangrijk om als ouders present te zijn. De gemeente moet deze toerusting serieus nemen. Het gezin heeft de eerste prioriteit. Daar wordt de basis gelegd om later als gemeente de kinderen te onderwijzen

Relevante leeractiviteiten

Het is voor de huidige generatie opvoeders van belang om de leeractiviteiten opnieuw te belichten. Voor een krachtige leeromgeving is het nodig dat de leeractiviteiten congruent zijn. Door de congruentie komt er een relevante leercyclus. De leeractiviteit moet een wezenlijke toevoeging zijn ten opzichte van de andere leeractiviteiten en deze moeten op elkaar aansluiten. Op deze manier wordt de verbinding gemaakt naar de noodzaak om te laten onderwijzen zoals dat benoemd wordt in het doopformulier.

Kinderen/jongeren in de eredienst

In de gesprekken is de eredienst het meest gehoorde thema als het gaat om de leeractiviteiten. Op dit punt is er in de ogen van de ouders veel te 'winnen'. De eredienst wordt op dit moment niet ervaren als een leeractiviteit voor de kinderen. Om beter aan te sluiten bij de jonge ouders, is het van belang dat de eredienst een leerplek is voor jong en oud.

////////////////////

Deelvraag 6 Aanbevelingen: de blik gericht op de toekomst

Inleiding

In de vorige paragraaf hebben we de conclusies getrokken uit het (praktijk)onderzoek. Deze conclusies vormen de basis voor aanbevelingen. In dit gedeelte werken we de conclusies van paragraaf 5 uit in concrete aanbevelingen. De aanbevelingen zijn gericht op de praktijk van de gemeente, in haar context. De volgende vraag willen we hiermee beantwoorden: 'Welke aanbevelingen kunnen dienstbaar zijn om door de jeugdouderlingen meegenomen te worden in het leidinggeven aan het vormgeven van kennis- en geloofsoverdracht?'

6.1 In gesprek over (geloofs)opvoeding

'Ik hoop dat ik kan leren van andere ouders in dit gesprek!' 'Het is goed om ervaringen te delen met elkaar als ouder.' 'Ik mis de opvoedingsavonden die werden georganiseerd rond een thema.' Uit bovenstaande opmerkingen van ouders spreekt het verlangen om elkaar te ontmoeten rondom het thema (geloofs)opvoeding. Erikson (1968) geeft aan dat jongeren zich meten en spiegelen aan significant others (identificatiefiguren). Ouders geven in de gesprekken aan dat ze hier duidelijk een rol voor zichzelf in zien. In gesprekken ontdekken ouders samen hoe je als ouder een goed identificatiefiguur bent en ook hoe je daarnaast op de juiste manier vorm geeft aan de opvoeding. De huidige generatie jonge ouders is op zoek naar handvatten om kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen in de gemeente. Met de volgende twee aanbevelingen kan de kerkenraad aan deze behoefte tegemoetkomen.

1. Als kerkenraad mogelijkheden creëren voor ouders om in een vertrouwde en kleine kring na te denken over (geloofs)opvoeding.

Ouders hechten er belang aan om met elkaar over de (geloofs)opvoeding te spreken. Het is belangrijk dat aan kinderen en jongeren niet alleen autoritair de absolute waarheden worden overgedragen. Kinderen en jongeren hebben liefde en regels nodig. De regels vereisen uitleg aan de kinderen. In de literatuur komen verschillende opvoedingsstijlen naar voren. Dit roept bij ouders vragen op: welke opvoedingsstijl past het best bij onze opvoeding? De huidige generatie jonge ouders heeft voor dit gesprek in eerste instantie behoefte aan een kleine veilige kring. Op deze plekken is het niet nodig om er een 'expert' bij te hebben. Ouders leren vooral van elkaar. Een goede gespreksleider is in dezen voldoende. Om dit te coördineren is er bijvoorbeeld materiaal beschikbaar via de HGJB: 'Voorleven' (2016).

2. Gekoppeld aan de kringen één keer per jaar een thema-avond organiseren met een professional als spreker.

Er zijn thema's die vragen om een professional. Het is goed om daar als kerkenraad ook in te voorzien. Een dergelijke thema-avond moet een onderwerp behandelen dat breed leeft bij de verschillende kringen. Voor het integraal leren is het van belang om de thema-avond te koppelen aan de eredienst in dit weekend. Om zo een afstemming te maken met de predikant. Het thema komt dan in de volgende eredienst terug. Op deze manier wordt de gehele gemeente betrokken bij de thematiek. Dit kan versterkt worden wanneer ouders en predikant elkaar na de dienst rond dit thema ontmoeten. Dit kan in de vorm van een preekbespreking.

6.2 Back to basics

Dr. Plaisier (2016) publiceerde als scriba van de PKN in januari de nota *Kerk 2025*. Deze nota doet een oproep aan de kerken in Nederland: back to basics. Wij sluiten ons niet aan bij de noties in deze nota, maar wel bij de slogan. Wij willen met deze slogan ons richten op de motivatie van jonge ouders om kinderen en jongeren te laten onderwijzen. De volgende aanbevelingen willen de gemeente terugbrengen naar de basis.

3. De doop als momentum gebruiken bij de start van geloofsopvoeding.

Uit het onderzoek in de gemeente kunnen we concluderen dat veel jonge ouders zich bewust zijn van de verantwoordelijkheid om kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen. De huidige generatie heeft er baat bij om met de doop een moment te hebben om zich bewust te worden van de taak rondom de (geloofs)opvoeding. Rondom de doop is het goed om jonge ouders te stimuleren deel te nemen aan een opvoedingskring (zie aanbeveling 4). De doopdiensten zijn uitermate geschikt om kinderen met beelden te onderwijzen. Voor ouders zijn deze diensten een goede aanleiding om met kinderen thuis door te praten over de doop. Daarbij is het van belang dat kinderen het beeld van de doop niet kunnen missen in de eredienst, kinderen hebben baat bij het duidelijk zien van de doop. Voor verdere aanbevelingen rond dit punt bevelen wij het onderzoek van Visser (2002) aan.

4. Ouders bewust maken van het belang om tijd te maken voor (geloofs)opvoeding.

Neem de tijd voor geloofsopvoeding, het klinkt als een stevig cliché. Maar het is de kern van het hele verhaal. De kerkenraad moet ouders toerusten zodat zij gaan inzien dat zij, vanaf het kleinste begin, volledig beschikbaar moeten zijn voor de opvoeding. Ook in de eerste levensjaren van het kind is het ongelooflijk belangrijk om als ouders veel tijd te investeren in de (geloofs)opvoeding. De gemeente moet deze toerusting serieus nemen. Het gezin heeft de eerste prioriteit. Daar wordt de basis gelegd om later als gemeente de kinderen te onderwijzen en daarmee kinderen zich thuis te laten voelen als leerling in de gemeente.

6.3 Relevantie leeractiviteiten

‘Op welke plekken wordt er wat geleerd?’ ‘Wat is de relevantie om op deze plekken te leren?’ ‘Biedt de eredienst ook verbindingen met de overige leeractiviteiten?’ Het zijn vragen die voor de huidige generatie opvoeders van belang zijn om kinderen te laten onderwijzen in de gemeente. Vanuit de literatuur kwamen we tot de volgende conclusie: Elke generatie heeft nieuwe vragen doordat de samenleving zich ontwikkelt. Het is als kerk nodig om te luisteren naar de vragen die gesteld worden door de huidige generatie en mogelijk aansluiting te vinden. Het is nodig om de ontwikkelingen hoe generaties leren en worden overtuigd van waarheden te volgen en te kijken naar mogelijke aansluiting als kerk bij deze ontwikkelingen. De volgende drie aanbevelingen zijn nodig om de leeractiviteiten transparant en relevant te maken voor ouders.

5. Het gezamenlijk maken van een groeiplan voor de leeractiviteiten van de gemeente.

Een groeiplan maakt inzichtelijk wat er op de verschillende leeractiviteiten wordt geleerd. Het is van wezenlijk belang om de ouders en de leidinggevenden bij een dergelijke proces te betrekken. Als eerste is het namelijk nodig om te bepalen wat kinderen en jongeren moeten leren in de gemeente. Dit is een uitgelezen kans om ouders en leidinggevende erbij te betrekken, om zo een gezamenlijke reis te starten (Hendriks, 2011). Met de inzichten, die gezamenlijk worden ontdekt, kan daarna

bepaald worden op welke leeractiviteiten dit geleerd kan worden. Op deze manier wordt voor elke leeractiviteit het leerdoel duidelijk. Op deze manier komt er overeenstemming tussen de verschillende leeractiviteiten (congruentie).

6. Aan de hand van het groeiplan de lege plekken bij de leeractiviteiten opvullen en snoeien waar dat nodig is.

Door het groeiplan wordt zichtbaar waar er mogelijk lege plekken ontstaan bij de leeractiviteiten. Er moet kritisch bekeken worden op welke leeftijden er misschien leeractiviteiten gemist worden. Hierbij is het nodig om te kijken naar de verschillende leerdoelen. Het kan ook zijn dat er een duidelijke overlap is in de leeractiviteiten. Deze overlap moet voorkomen worden. Het is van belang om relevante leeractiviteiten aan te bieden, dubbel aanbod is voor de huidige generatie opvoeders niet relevant.

7. Ruimte maken om in de gemeente 'circulair te leren'.

De verschillende leeractiviteiten moeten elkaar gaan versterken door circulair te leren. Met het maken van een groeiplan ontstaat er in de leeractiviteiten congruentie. Hierdoor sluiten de verschillende leeractiviteiten op elkaar aan, op deze manier wordt de leercyclus versterkt. Want op deze manier wordt er steeds van de nieuwe ervaringen geleerd. Dit is met name noodzakelijk omdat op deze manier de eredienst niet meer een eiland is met betrekking tot de andere leeractiviteiten. Op deze manier wordt ook het circulair leren dat Kolb benoemt in de eredienst vormgegeven. Circulair leren kan in verschillende modellen worden uitgewerkt. Wij willen hier één model noemen. Zet één week per maand in het winterseizoen een thema centraal. Dit thema wordt deze week op alle leeractiviteiten behandeld, ieder op zijn eigen niveau. Laat dit thema zeker ook terugkomen in de eredienst en laat één van de leeractiviteiten iets vertellen/uitbeelden in het midden van de gemeente over dit onderdeel. Wissel dit per maand af, zodat elke leeractiviteit in de gemeente iets kan overbrengen.

6.4 Thuis als leerling in de eredienst

'Soms spreekt de predikant de kinderen aan met jongens en meisjes, maar de boodschap erna is voor de kinderen niet te volgen.' 'Ik krijg mijn kinderen 's zondags bijna niet mee, want ze voelen zich nergens aangesproken.' Deze en andere opmerkingen maakt een groot deel van de jonge ouders. Tjerk Visser (2002) geeft de kern weer in zijn titel *Ben ik in beeld?*, een onderzoek naar basisschoolkinderen in de eredienst van de gemeente. Visser komt tot de conclusie dat de kinderen nauwelijks in beeld zijn. Met de volgende twee aanbevelingen willen we een oproep doen aan de kerkenraad.

8. Gebruik het onderzoek van Visser als spiegel voor de huidige situatie en maak van zijn aanbevelingen beleidspunten.

Het onderzoek van Visser legt een enorme basis met aanbevelingen om in de gemeente mee aan de slag te gaan. Als we de gesprekken met de ouders analyseren en de antwoorden van de predikant in dit onderzoek, dan constateren we dat de aanbevelingen van Visser niet uitgewerkt zijn in het beleid van de gemeente. Dit is een gemiste kans, want dit onderzoek bekrachtigt ook het gevoel, dat kinderen niet in beeld zijn in de eredienst, van de huidige generatie ouders.

9. Maak van deze reis (kinderen en jongeren in de eredienst) een gezamenlijke trektocht.

De invulling om kinderen en jongeren te betrekken in de eredienst zijn bepaald geen zaken waar gemakkelijk een eenduidige oplossing voor te vinden is. Het is daarom van belang om samen met de gemeente hierin een goede weg te zoeken. Hendriks (2011) heeft hier een krachtig model voor om samen te zoeken naar een begaanbare weg. Hij maakt duidelijk dat een beslissing van bovenaf in deze thematiek altijd tekortschiet. “Het volgen van de weg van de gezamenlijke trektocht is, zodra het gaat om zaken waar diepere waarden een rol spelen, de enig effectieve weg” (Hendriks, 2011). Onze aanbeveling is om met focusgroepen deze thematiek te bespreken met de gemeente. Om met deze informatie gezamenlijk tot besluitvorming te komen.

////////////////////

Bibliografie

- Boersema, P., & Paas, S. (2011). *Onder spanning*. Kampen: Kok.
- Boschma, J., & Groen, I. (2012). *Generatie Einstein*. Utrecht: A.W. Bruna.
- Bos-Meeuwsen, M. (2005). *Met kinderen onderweg*. Zoetermeer: Boekencentrum b.v.
- De Kock, J., Verboom, W., Pals, A., Van Pelt, A., & Stijf, A. (2011). *Altijd leerling*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- De Wit, B. &. (2012). *Jeugdwerkhandleiding*. Bleskensgraaf: Gelderblom.
- Dekker, G., & Stoppels, H. D. (2009). *Godsdienst en Samenleving*. Kampen: Kok.
- Dekker, L. (2016, Juni 25). *Voorleven*. Opgehaald van www.hgjb.nl: <http://www.hgjb.nl/werken-met-jongeren/gezin/voorleven.htm>
- Dekker, W. (2002). Als kinderen leren we van het geloof van onze ouders. *Wapenveld*, 4-10.
- Dingemans, G. (1986). *In de leerschool van het geloof*. Kampen: Kok.
- Erikson, E. (1968). *Identity, youth and crisis*. London: Faber & Faber.
- Erwich, R. (2008). *Veelkleurig verlangen*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Fowler, J. (1981). *Stages of faith*. San Francisco: Harper & Row.
- Groen, M. (2011). *Reflecteren de basis*. Groningen/Houten: Noordhoff uitgevers bv.
- Hendriks, J. (2011). *Kerk vernieuwing... een uitdaging!* Heeswijk: Abdij van Berne.
- Hendriksen, J. (2007). *Cirkelen rond Kolb*. Amsterdam: Boom/Nelissen.
- Hermans, C. (2001). *Participerend leren*. Leende: Damon.
- Hoek, J. (2015). *De preek werkt*. Heerenveen: Royal Jongbloed.
- Kerkenraad Hervormd Bleskensgraaf. (2014). *Beleidsplan 2014-2018*. Oud-Alblas: Gelderblom.
- Kerkenraad Hervormd Bleskensgraaf. (2016). *Gemeentegids*. Oud-Alblas: Gelderblom.
- Kleppe, J. (2010, Januari 1). <http://www.sbv.nl/>. Opgeroepen op Augustus 15, 2016, van <http://www.sbv.nl/>: <http://www.sbv.nl/>
- Kolb, D. (1984). *Experiential learning. Experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice Hall.
- Koorevaar, H., & Paul, M. (2013). *Theologie van het Oude-Testament*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Koot-Dees, D. v. (2014). Een ongedwongen geloofsopvoeding. *Wapenveld*, 2-10.

- Korthagen, F. (2011). *Leren van binnenuit*. Den Haag: Boom lemma uitgevers.
- Kraan, P. V., Herik, A. V., & Pals, A. (2010). *Leren om te leven*. Heerenveen: Jongbloed.
- Maliepaard, A. (2011). *Handboek voor jeugdleiders*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief.
- Marcia, J. (1980). Identity in adolescence. In J. A. (ed.), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 159-187). New York: Wiley.
- Meeus, W. (1991). Jeugd en identiteit. In C. Klaasen, *Jeugd als sociaal fenomeen* (p. Hoofdstuk 6). Amersfoort/Leuven: Acco.
- Middelkoop, S. (2014). *Liefde en leiding*. Apeldoorn: De Banier.
- Middelkoop, S. (2014). *Liefde en leiding*. Apeldoorn: De Banier.
- Pit, J. (1994). *Elke dag geboeid, uit de schatkamer van de lijdende kerk*. Hoornaar: Gideon.
- Plaisier, A. (2016). *Kerk 2025: Waar een Woord is een weg*. Utrecht: Protestantse Kerk in Nederland.
- Plantinga, I., & Vlieg, H. (2013). *Handboek voor catecheten*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief.
- Serita. (2014, Mei 7). *Verschillende opvoedingsstijlen, en waarom zijn ze belangrijk?* Opgeroepen op April 14, 2016, van Je kleintje: <http://www.jekleintje.nl/opvoeding/verschillende-opvoedingsstijlen-en-waarom-zijn-ze-belangrijk>
- Slot, W., & Aken, v. (2010). *Psychologie van de adolescentie*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Spangenberg, F., & Lampert, M. (2009). *De grenzeloze generatie*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Ter Horst, W. (2008). *Christelijke pedagogiek*. Kampen: Kok.
- Timmers-Huigens. (1997). *Interactieve geloofscommunicatie*. Deventer: AnkhHermes Uitgeverij.
- Van der Heijden, S. (2012). *Kerk voor een nieuwe generatie*. Heerenveen: Medema.
- Van Dijk, E. (2013). *De hunkerende generatie*. Apeldoorn: De Banier.
- Verboom, W. (2006). Een voet te hoog? In V. C. (red.), *Wim Verboom, ambassadeur van de catechese* (pp. 158-184). Zoetermeer: Boekencentrum.
- Vergunst, P. (2012, maart 21). <http://www.hervormdjeugdwerk.nl/hjw/missie-en-beleid>. Opgeroepen op april 29, 2016, van www.hervormdjeugdwerk.nl: <http://www.hervormdjeugdwerk.nl/nieuws/open-brief-aan-ouders-en-opvoeders-reactie-van-jongeren>
- Vermunt, J. (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs: naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

Visser, T. (2002). *Ben ik in beeld?* Gouda: Driestar Educatief.

Bijlagen

Bijlage 1: Vragen voor de beantwoording van deelvraag 1

Zondagsschool

Voor welke leeftijd(en) is er zondagsschool?
Hoeveel kinderen zijn er gemiddeld per geboortjaar?
Hoeveel procent van de kinderen (die er zijn in de gemeente) komt naar de zondagsschool?
Is er een toename/afname of gelijk gebleven aantal kinderen in de laatste vijf jaar?
Hoe vaak komen jullie bij elkaar?
Met welk materiaal wordt er gewerkt?
Wat (moeten) de kinderen (uit het hoofd) leren?
Hoe geeft de leiding dit vorm?
Schets een beeld van een reguliere zondagsschoolmiddag.
Welke bijzondere activiteiten organiseert de zondagsschool?
Welke verbindingen worden er gemaakt met de ouders?
Zijn er naast de zondagsschoolmiddagen nog andere samenkomsten/activiteiten?

Club- en verenigingswerk

Voor welke leeftijd(en) is er club- en verenigingswerk?
In welke leeftijden worden de clubs verdeeld?
Hoeveel procent van de kinderen (die er zijn in de gemeente) komen naar de jeugdclub?
Is er een toename/afname of gelijk gebleven aantal kinderen/jongeren in de laatste vijf jaar?
Hoe vaak komen jullie bij elkaar?
Met welk materiaal wordt er gewerkt?
Wat leren jongeren via het jeugdwerk?
Hoe geeft de leiding dit vorm?
Schets een beeld van een reguliere clubavond
Welke bijzondere activiteiten organiseren de clubs?
Welke verbindingen worden er gemaakt met de ouders?
Zijn er naast de clubavonden nog andere samenkomsten/activiteiten?

Catechese

Voor welke leeftijd(en) is er catechese?
In welke leeftijden wordt de catechese verdeeld?
Hoeveel procent van de kinderen (die er zijn in de gemeente) komt naar de catechisatie?
Is er een toename/afname of gelijk gebleven aantal kinderen/jongeren in de laatste vijf jaar?
Hoe vaak komen jullie bij elkaar?
Met welk materiaal wordt er gewerkt?
Wat leren de jongeren (uit het hoofd) via de catechese?
Hoe geven de catechetes dit vorm?
Schets een beeld van een reguliere catecheseavond
Welke verbindingen worden er gemaakt met de ouders?
Worden er dingen uit het hoofd geleerd?
Zijn er naast de catecheseavonden nog andere samenkomsten/activiteiten?

Eredienst

Hoeveel procent van de kinderen/jongeren (die er in de gemeente zijn) komt naar de kerk?
Wat wilt u dat zij leren van een preek?

Hoe neemt u in de voorbereiding van de preek deze wens/hoop mee?

Hoe geeft u het 'helpen onderwijzen' uit het doopsformulier vorm in de bediening van het Woord?

Op welke manier wordt er in de eredienst een koppeling gemaakt met andere leeractiviteiten in de gemeente?

Zijn er naast de diensten nog andere samenkomsten/activiteiten waarop u jongeren bereiken kunt met het Woord?

Bijlage 2: Aantal leden van de Hervormde gemeente Bleskensgraaf uit het LRP systeem

Aantal Rijlabels	Kolomlabels			
	Belijdend lid	Dooplid	Meegeregistreerden	Eindtotaal
Kinderen thuis (0-3)		59	1	60
Basisschoolkinderen (4-12)		184	2	186
Tieners op voortgezet onderwijs (13-18)		115	4	119
Werkende of studerende tieners (19-21)	4	50	3	57
Jongvolwassenen (22-29)	46	67	29	142
Dertigers (30-39)	109	50	18	177
Veertigers (40-49)	92	71	32	195
Vijftigers (50-59)	77	59	23	159
Vutters (60-66)	64	28	12	104
Gepensioneerden (ouder dan 66)	148	124	23	295
Eindtotaal	540	807	147	1.494

Bijlage 3: Antwoorden leidinggevend

1. Wat leren jongeren in grote lijnen via het jeugdwerk?	
Zondagsschool	Iedere zondag leren de kinderen een psalm en een Bijbeltekst. Daarnaast worden zij bekendgemaakt met Bijbelverhalen. In de bovenbouwgroepen wordt soms de kerkgeschiedenis behandeld/voorgelezen.
Catechese	Wat de hoofdlijnen zijn van het christelijke geloof, een aantal belangrijke catechismusvragen, een aantal belangrijke Bijbelteksten, en het spreken over zaken van het geestelijke leven.
Immanuel 1	1. Dat, naast de erediensten, de kerk ook een informeel en gezellig samenzijn kent. 2. Jongeren leren medegemeenteleden, gelovigen beter kennen en ontmoeten hen niet alleen op zondag. 3. Er is een wisselwerking, ook kinderen hebben inspraak en inbreng. 4. Er komen ander onderwerpen aan bod dan bij zondagsschool of later catechisatie. 5. Last but not least bidden we telkens weer om de leiding van de Heilige Geest, die via het geopende Woord in onze harten wil werken tot redding van onze zielen en heil van onze naasten, en allermeeft tot eer van Zijn grote Naam.
Immanuel 2	Hoe ga je als christen om met de alledaagse dingen, wat vertelt de Bijbel ons over de vragen die je hebt en de keuzes die je maakt?
Sjaloom	Elk jaar volgen we het curriculum van de HGJB. Daar komen de volgende thema's aan de orde: Wat geloof ik? Hoe geloof ik? Wie ben ik? Wie ben ik voor anderen? Hoe leef ik als christen? Hoe getuig ik in de wereld?
Jeugdvereniging	Wij focussen vooral op het leren Bijbellesen, via de Bijbelstudies. De thema's die we behandelen hebben te maken met geloof, bekering en het leven als christen. Ook behandelen we actuele thema's zoals orgaandonatie, christenvervolging etc.

2. Zet de volgende leerdoelen in volgorde van prioriteit voor de club:	
Zondagsschool	...2... cognitieve doelen (doelen met het hoofd) ...1... affectieve doelen (met het hart) ...3... sociale doelen (met anderen) ...4... motorische doelen (met de handen)
Catechese	...1... cognitieve doelen (doelen met het hoofd) ...2... affectieve doelen (met het hart) ...3... sociale doelen (met anderen) ...4... motorische doelen (met de handen)
Immanuel 1	...4... cognitieve doelen (doelen met het hoofd) ...1... affectieve doelen (met het hart) ...2... sociale doelen (met anderen) ...3... motorische doelen (met de handen)
Immanuel 2	...3... cognitieve doelen (doelen met het hoofd) ...2... affectieve doelen (met het hart) ...1... sociale doelen (met anderen) ...4... motorische doelen (met de handen)
Sjaloom	...4... cognitieve doelen (doelen met het hoofd) ...1... affectieve doelen (met het hart) ...3... sociale doelen (met anderen) ...2... motorische doelen (met de handen)
Jeugdvereniging	...2... cognitieve doelen (doelen met het hoofd) ...1... affectieve doelen (met het hart) ...3... sociale doelen (met anderen) ...4... motorische doelen (met de handen)

3. Hoe geeft de leiding bovenstaande leerdoelen vorm?	
Zondagsschool	D.m.v. overhoren en eigen Bijbelkennis doorgeven.
Catechese	Door werkvormen/lesmethoden te gebruiken die dit uitwerken.
Immanuel 1	1. Uitleg via Woord en m.b.v. inleiding over Wie is God en wie zijn wij (met het hart). 2. Meedoen met goededoelenactie. 3. Knutselen na pauze of buitenspel, start en slotactiviteit, schaatsen voor het goede doel. 4. Kinderen hoeven bij ons niet uit het hoofd te leren, we stimuleren uiteraard wel gebed en Bijbellesen.
Immanuel 2	Door echt oog te hebben voor de kinderen en hun situatie; door hun een veilige plek te bieden en hen allemaal actief erbij te betrekken en door een persoonlijke band opbouwen door twee jaar met dezelfde groep op te trekken. Door te luisteren en te vragen wat er bij de jeugd speelt en daar onderwerpen uit de map bij te zoeken, zodat de jeugd kan ontdekken dat de Bijbel geen ouderwets boek is maar aansluit bij de vragen van vandaag de dag en dat God ons zo wil laten zien wat Zijn doel is met ons leven.
Sjaloom	De thema's dicht laten aansluiten bij de leefwereld van de jongeren. Dat het binnenkomt in het hart. Er is bij de jongeren al zoveel kennis, het gaat er bij de club om deze kennis bij het hart te krijgen. Door aan de ene kant de handen uit de mouwen te steken. Betrekken bij acties, goede doelen en activiteiten in de gemeente. Aan de andere kant bieden we veel ruimte om sociaal op elkaar betrokken te zijn. Als gemeenschap met elkaar en andere gemeenteleden.
Jeugdvereniging	We laten leden een inleiding maken. De vragen maken we als bestuur. Veel vragen zijn gericht op het hart. De inleiding ook, maar ook cognitief.

4. Welke verbindingen worden er gemaakt met de ouders?	
Zondagsschool	De laatste zondag voor de zomervakantie nodigt elke groep twee ouders uit.
Catechese	In het verleden zijn er wel ouderavonden geweest, maar de laatste jaren niet. Aan het begin van het seizoen benaderen we de jongeren die we wel op de lijst hebben staan, maar die de eerste avond er niet waren. Bij de jongeren onder de 15 jaar spreken we de ouders, vanaf ongeveer 16 jaar proberen we de jongeren zelf te spreken. In de loop van het seizoen benaderen catecheten ouders en/of jongeren als we hen vaak missen op de avonden.
Immanuel 1	Soms rijden voor genoemde activiteiten maar verder niet.
Immanuel 2	We benaderen de ouders niet actief, maar staan wel open voor meningen of ideeën van de ouders.
Sjaloom	Ouders krijgen de planning voor het komende jaar, ouders worden soms betrokken met rijden met activiteiten. Als er vragen zijn dan weten ouders de leiding te bereiken. De laatste avond is er een open avond, dan wordt er ook afscheid genomen van de oudste groep.
Jeugdvereniging	Tijdens de open avond kunnen ouders komen om mee te kijken. Daarnaast hebben we weinig contact met ouders. Als ouders niet komen op de open avond hebben we soms nooit contact, tenzij er iets speelt waar ze ons van op de hoogte brengen. Dat gebeurt zelden. We weten wel uit informele contacten dat ouders de JV erg waarderen.

5. Is bij de leiding bekend wat er op andere clubs/catechese/zondagsschool/eredienst wordt geleerd en geoefend?	
Zondagsschool	Min of meer. We weten niet alles.
Catechese	Dit is waarschijnlijk niet bekend. Op de catechese willen we dat jongeren leren. Hiervoor wordt er huiswerk opgegeven (stukje maakwerk en leerwerk). Het leerwerk bestaat uit teksten of catechismusvragen. In de tijd van ds. De Wit werd er voor alle groepen dezelfde vraag opgegeven. Dit had als voordeel dat ouders dit met hun kinderen ook thuis konden oefenen, iedereen had dezelfde vraag. Nadeel hiervan was dat de vraag die geleerd werd geen verband hield met wat er op de catechese aan de orde kwam. Na het vertrek van ds. De Wit geven de catecheten leerwerk op dat past bij de les die gegeven is.
Immanuel 1	Dit kan ongetwijfeld beter, al is het in grote lijnen wel bekend en stimuleren leidinggevenden de “vervolgstap” naar de volgende leeractiviteit uiteraard. De HGJB geeft hierin wel handreikingen door materialen met betrekking tot integrale visie en kernkwaliteiten.
Immanuel 2	Ja, we denken dat iedereen hier redelijk wat van af weet
Sjaloom	Nee dit is onvoldoende bekend. We zijn zelf wel begonnen met de kernkwaliteiten van de HGJB. Wij hebben het hier over gehad en zouden hier wel meer verbinding in willen.
Jeugdvereniging	Binnen de jeugdraad wordt hier over gesproken maar hier is weinig van bekend.

Bijlage 4: Beantwoording vragen predikant

1. Wat wilt u dat de kinderen/jongeren leren van de eredienst?

'Graag wil ik dat kinderen leren thuis te raken in het huis van God. Leren waar het in de eredienst om gaat. God ontmoeten en God leren kennen. Graag wil ik dat ze ook de kern van de boodschap meenemen. Om het klassiek te zeggen, is het mijn verlangen dat kinderen leren hun hoop op God te stellen.'

2. Hoe neemt u in de voorbereiding van de eredienst deze wens/hoop mee?

'Regelmatig stel ik mezelf bij het schrijven van de preek de vraag: Hoe zeg ik dat nu tegen kinderen? Soms zoek ik naar een instapmoment voor de kinderen. Ook denk ik aan een voorbeeld of een verhaaltje waarin de boodschap zit, om de boodschap over te dragen. Soms probeer ik me echt even op de kinderen te richten. Of zeg ik kort in een zin of met een paar woorden: Dit mogen/moeten jullie onthouden.'

3. Als u zich voorbereidt op een (bepaalde) eredienst, heeft u dan ook bepaalde leeftijdsgroep(en) van jongeren in gedachten? hoe probeert u aan te sluiten bij hun gedachten?

'Dat hangt wel af van de eredienst. Bij een leerdienst neem ik meer de jongeren in gedachten. Met bid- of dankdagen richt ik me meer op de schoolkinderen. Bij de morgendiensten, waarin ook veel kinderen aanwezig zijn, probeer ik alle groepen/leeftijden mee te nemen. Gemiddeld genomen zit ik meer richting de basisschoolleeftijd 8-12 wanneer ik me op kinderen richt. Ik probeer aan te sluiten bij hun taal en taalgebruik.'

4. Hoe geeft u het 'helpen onderwijzen' uit het doopsformulier vorm in de bediening van het Woord?

'Door in de kerkbode te zetten waar ik over preek. Zodat de gemeenteleden, zeker de gezinnen, zich op zaterdag of zondag kunnen bezighouden met het te lezen Schriftgedeelte. Goede voorbereiding komt het ontvangen van het Woord ten goede. Vervolgens zoek ik tijdens de dienst de boodschap in beeldende taal, met verhalen of met concrete voorwerpen te ondersteunen.'

5. Op welke manier wordt er in de eredienst een koppeling gemaakt met andere leeractiviteiten (catechese, club, zondagsschool en jv) in de gemeente?

'Helaas kan ik hier voor wat betreft Bleskensgraaf weinig over zeggen. Op de catechese liet ik/laat ik graag de preek van de afgelopen zondag nog wel terugkomen. Of dat ik het rooster van de vertellingen wist van de zondagsschool, om eventueel daar zeker tijdens de periode januari-maart, zeg maar van Kerst tot Pasen, als ik een evangelie behandel, iets van terug te laten komen. In ieder geval zou hier ook nog wel wat meer winst te behalen zijn. Als je als predikant beter geïnformeerd bent over wat er behandeld wordt. Maar zo probeerde/probeer ik wat wisselwerking te krijgen.'

6. Zijn er naast de diensten nog andere samenkomsten/activiteiten waarop u jongeren bereiken kunt met het Woord?

'Op dit moment ben ik bezig met de voorbereiding van een samenkomst van jongeren rondom hun eindexamen. Daarmee wil ik ook graag rondom het Woord bij elkaar zijn. Bemoedigen en meelevens. Daarnaast ben ik betrokken bij de volgende activiteiten:

- Jongeren Bijbelkring – inleiding verzorgen
- Preekbesprekingen met jongeren van -16 en + 16
- Bezoek JV-avond (en).
- Jongeren ontmoeten op appeldagen – workshop verzorgen, in gesprek op weg erheen en terug.'

Bijlage 5: Vragen vooraf gesteld aan de deelnemers van het gesprek

1. Herkent u zich in de volgende zin? Leg eens kort uit.

‘Stond voorheen het gesproken woord centraal en moesten overtuigingen in rationele argumenten worden omgezet, nu gaat het om de ervaring. Wil een opvatting geaccepteerd worden, dan is het van belang dat je erdoor geraakt wordt.’

.....

.....

2. In de doop kennen we een gezamenlijk vertrekpunt als christelijke gemeente. Welke invloed heeft de doop voor u, als het gaat om leren in de gemeente?

.....

.....

‘De huidige generatie jongeren is op zoek naar waarheden die niet absoluut zijn. Waarheden die houvast geven voor het nu, maar niet per definitie voor de toekomst. De ontwikkeling gaat immers door en jongeren rollen door in het leven. Een van de grote opgaven voor de christelijke opvoeding is dan ook om bij alle noodzakelijke flexibiliteit de jeugd een duidelijk richtingsbesef bij te brengen.’

3. Hoe gaat u om met bovenstaande tegenstelling in de christelijke opvoeding: aan de ene kant een duidelijk richtingsbesef bijbrengen, en aan de andere kant de noodzakelijke flexibiliteit voor de jeugd?

.....

.....

4. Wat is uw motivatie om uw kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen in de gemeente?

.....

.....

5. Welke vragen zou u voor uzelf graag beantwoord krijgen om op een goede manier kennis- en geloofsoverdracht te kunnen vormgeven?

.....

.....

‘Op verschillende plekken in de gemeente leren we. Ook de kinderen en de jongeren. We willen hier onderscheid maken in drie lerende onderdelen: de erediensten, de catechese en het clubwerk (+zondagsschool). Hoe leren kinderen en jongeren eigenlijk? Op welke manier kun je als kind en jongeren leren in deze verschillende ‘lerende’ onderdelen van de gemeente?’

6. Kinderen en jongeren leren op verschillende manieren. Voorbeelden hiervan zijn: denkers, dromers en doeners. Hoe zouden denkers, dromers en doeners kunnen leren in de verschillende onderdelen van de gemeente?

	<i>Dromers</i>	<i>Denkers</i>	<i>Doeners</i>
<i>Erediensten</i>			
<i>Catechese</i>			
<i>Zondagsschool/Clubwerk</i>			

7. Als u de lerende onderdelen in volgorde van urgentie moet zetten, welk onderdeel in de gemeente is het belangrijkste middel voor kinderen en jongeren voor kennis en geloofsoverdracht in de gemeente?

Erediensten
Catechese
Zondagsschool/clubwerk

8. Zet de volgende leerdoelen in volgorde van prioriteit per onderdeel in de gemeente als het gaat om kennis en geloofsoverdracht (1 is hoogste prioriteit).

	<i>Erediensten</i>	<i>Catechese</i>	<i>Zondagsschool/club</i>
<i>Cognitieve (doelen met het hoofd)</i>			
<i>Affectieve (doelen met het hart)</i>			
<i>Sociale (doelen met anderen)</i>			
<i>Motorische (doelen met de handen)</i>			

Bijlage 6: Verantwoording focusgroepsgesprek

Deelnemers aan een focusgroep

Groepsgrootte: de focusgroep bestond uit 5 tot 10 personen. Met minder dan 5 personen kan het voorkomen dat de dialoog onvoldoende op gang komt. Bij een groep bestaande uit meer dan 10 personen wordt het moeilijker om iedereen aan bod te laten komen. Samenstelling van de groep: de groep is homogeen samengesteld met voldoende variatie onder de deelnemers om verschillende meningen naar voren te laten komen. De homogeniteit is gezocht in leeftijd en gezinssamenstelling.

Vaardigheden gespreksleider

Als gespreksleiders hebben we gelet op de volgende vaardigheden:

- de groep met zachte hand begeleiden;
- de groep terug naar het onderwerp leiden als de groep te ver dreigt af te dwalen;
- de overgang naar een volgend onderwerp vloeiend laten verlopen de groep enthousiast houden;
- gevoel voor timing;
- nieuwsgierigheid naar het onderwerp en de deelnemers van de groep is noodzakelijk;
- de deelnemers respecteren van de groep, geloof erin dat leden van de groep zinnige dingen zeggen ongeacht hun opleidingsniveau, ervaring of achtergrond;
- bij iedere bijeenkomst alert blijven, ook al hoor je niet veel nieuwe dingen meer;
- duidelijk en precies communiceren;
- nooit een eigen mening geven en nooit in de verdediging gaan;
- vriendelijkheid en gevoel voor humor hebben zijn belangrijk.

Door de literatuurstudie die was afgerond hadden we als onderzoekers voldoende achtergrondkennis. We zijn elke avond allebei aanwezig geweest, wisselend waren we gespreksleider of notulist. Naast het notuleren hebben we de avond ook opgenomen met beeld en geluid om de gesprekken ook non-verbaal te kunnen volgen.

Hoe zag de bijeenkomst eruit?

Voordat de bijeenkomst start komen de groepsleden binnenlopen. We hebben de deelnemers ontvangen met koffie en thee, daarnaast hebben we een praatje gemaakt met de deelnemers. Door dit praatje konden we elkaar wat beter leren kennen. De gespreksleider was aanwezig bij de deur en zorgde voor een warm welkom, de notulist wees iedereen naar zijn plek. Daar kon iedereen iets te drinken pakken en zijn of haar naam op een bordje schrijven.

Verder hebben we als gespreksleider gelet op de volgende twee technieken: de vijfsecondepauze en verdieping. Beide technieken zijn erg handig om meer informatie los te krijgen. De vijfsecondepauze is het effectiefst na een reactie van een deelnemer. Dit nodigt andere deelnemers uit om te reageren en levert vaak aanvullende gezichtspunten op. De pauze zorgt er ook voor dat de begeleider niet te veel aan het woord is. Verdieping is een techniek om vage uitspraken en commentaren te verduidelijken. De randvoorwaarde werden prima geregeld door de beheerders van het verenigingsgebouw. De zaal was ingericht, en voor een hapje en een drankje werd goed gezorgd.

Planning avond

19:45	Inloop, koffie en ontmoeting
20:00	Opening (door gespreksleider)
20:10	Uitleg focusgesprek en kennismaking
20:20	Start focusgesprek

Openingsvraag

1. Wat is de belangrijkste/doorslaggevende reden geweest om aan deze avond deel te nemen? (In één zin.)

Introductievragen

2. In een christelijke gemeente draait het om kennis- en geloofsoverdracht, welke woorden komen bij u naar boven als u aan kennis- en geloofsoverdracht denkt? (Woordweb.)

'Stond vroeger het gesproken woord centraal en moesten overtuigingen in rationele argumenten worden omgezet, nú gaat het om de ervaring. Wil een opvatting geaccepteerd worden, dan is het van belang dat je erdoor geraakt wordt.'

3. Herkent u zich in bovenstaande zin? Leg eens uit.

Transitievragen

4. Hoe vindt u dat er gemiddeld genomen in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf wordt omgegaan met kennis- en geloofsoverdracht? Noem 1 top en 1 tip.

5. In de doop kennen we een gezamenlijk vertrekpunt als christelijke gemeente. Welke betekenis heeft de doop voor u, als het gaat om leren in de gemeente?

Korte pauze (5 minuten)

Sleutelvragen of kernvragen

'De huidige generatie jongeren is op zoek naar waarheden die niet absoluut zijn. Waarheden die houvast geven voor het nu, maar niet per definitie voor de toekomst. De ontwikkeling gaat immers door en jongeren rollen door in het leven. Een van de grote opgaven voor de christelijke opvoeding is dan ook om bij alle noodzakelijke flexibiliteit de jeugd een duidelijk richtingsbesef bij te brengen.'

6. Hoe gaat u met bovenstaande de tegenstelling in de christelijke opvoeding: aan de ene kant een duidelijk richtingsbesef bijbrengen, en aan de andere kant de noodzakelijke flexibiliteit voor de jeugd?

7. Wat is uw motivatie om uw kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen?

8. Welke vragen zou u voor uzelf graag beantwoord krijgen om op een goede manier kennis- en geloofsoverdracht te kunnen vormgeven?

22:00 **Afsluiting**

Bijlage 7: Notulen van de focusgroepsgesprekken

Focusgroepsgesprekverslag 1 van 18 mei 2016

Vraag 1. Wat is de belangrijkste/doorslaggevende reden geweest om aan deze avond deel te nemen? (In één zin).

- Ik vind het belangrijk om betrokken te zijn op de ontwikkelingen in de kerk en relatie tot de tijd waarin we leven.
- Daarbij wordt ik gestimuleerd uit wat ik jongeren, in het voortgezet onderwijs, hoor bespreken en stelling in nemen ten aanzien van geloof en kerk.
- Ik voel daarin een opdracht voor mij daar op betrokken te zijn en wat te zeggen te hebben in gesprek met hen. Op hen betrokken te zijn.
- Ik ben naar deze avond gekomen omdat ik het belangrijk vind om hier over na te denken.
- Ik vind geloof en jeugd een belangrijke combinatie om over te praten met elkaar.
- Ik wil graag betrokken zijn op mijn kinderen en vind dit gesprek belangrijk omdat ik hoop dat mijn kinderen ook betrokken op geloof en kerk worden.
- Ik doe mee omdat het goed is om de Heere te dienen. Graag dat aan mijn kinderen wil laten zien.
- Hoe doe ik dat? Hoe krijgen mijn kinderen dat ook?
- Ik ben blij dat over dit thema in onze gemeente een onderzoek wordt gedaan.
- Ik wil graag mijn kinderen een goede basis geven.
- Hoe leer ik mijn kinderen als kinderen van God opgroeien in een snel veranderende wereld.

Vraag 2. In de christelijke gemeente draait het om kennis- en geloofsoverdracht. Welke woorden komen er bij u boven als u aan kennis- en geloofsoverdracht denkt?

- Kennis: dan denk ik aan feitenkennis.
- Geloof: dan denk ik aan gesprekken aangaan, met kinderen/jongeren bidden.
- Geloof: voor je kinderen bidden.
- Geloof: met je kinderen bidden.
- Kennis: uit het hoofd leren.
- Geloof: belangrijk dat je kinderen echtheid proeven, dat het geloof leeft voor je.
- Geloof: laten zien aan je kinderen dat je zelf afhankelijk leeft.
- Kennis: namen en feiten.
- Geloof: belangrijk om zelf geloofsvoorbeelden te geven.
- Kennis: leren, het is belangrijk om kennis te verkrijgen, kinderen hebben dat nodig als basis.
- Kennis: belangrijk om daarom je kinderen naar de zondagsschool te laten gaan.
- Geloof: zelf transparant zijn, zodat je kinderen (omgeving) door jou heen Jezus gaan/kunnen zien.
- Geloof: samen het geloof beleven als ouders en kinderen.
- Kennis: is belangrijk maar niet alles. Citeert een visje: " Als je alleen maar kennis over God verzamelt, blijf je ook alleen maar een kennis van Hem."
- Kennis: feiten, geloof en gevoel. Vergelijkt dit met een loc. met 2 wagons geloof is weten, dat is vast. Geloof en gevoel kunnen klein en weinig aanwezig zijn.
- Geloof: voorleven, liefde van God uitstralen.

Vraag 3. Herkent u zich in deze zin? Leg eens uit.

‘Stond vroeger het gesproken woord centraal en moesten overtuigingen in rationele argumenten worden omgezet, nú gaat het om de ervaring. Wil een opvatting geaccepteerd worden, dan is het van belang dat je erdoor geraakt wordt.’

- Ik vind belangrijk dat we de hele bijbel goed en letterlijk blijven lezen. Dat is nodig om er uit te leren wat een levend geloof is. Geloof blijft anders een abstract begrip. We moeten het als ouders/opvoeders ‘handen en voeten’ geven.
- Het handen en voeten geven is vooral belangrijk als doener bent en met deze groep kinderen te maken hebt.
- Ik vind het belangrijk dit blijvend samen op te laten gaan. Ik kennis- en geloofsoverdracht gaat het er om dat kinderen/ jongeren ervaren dat iemand het meent en van binnenuit weet waar hij of zij het over heeft.
- Je mag niet alleen in rationeel overdragen en overtuigen blijven steken. Geloof is een leven en levendige zaak. Dat mag je, en is gewoon heel goed omdat door bijv. muziek kleur te geven.
- Ik vind, omdat het om de vrede van God in je hart gaat door de Geest, dat het om meer gaat dan om iets rationeels. Het is voluit relatie.
- Ik vind het goed als er oog komt voor karakter en persoonsverschillen. Het is voor doeners best moeilijk in de kerk. Reformatie heeft de expressie, het zichtbaar worden, levendig worden soort weggedrukt. Er kwam een sobere ingetogen geloofs beleving en uiting. Dat mag best wat levendiger.

Vraag 4. Hoe vind u dat er gemiddeld genomen in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf wordt omgegaan met kennis- en geloofsoverdracht? Noem 1 top en 1 tip.

- Top: er is oog voor de kinderen/jongeren in de gemeente.
- Tip: (nog) meer laten merken dat zij erbij horen.
- Tip: ik vind dat het goed zou zijn als er in de kerkdienst meer voorbeelden aansluitend bij kinderen/ jongeren gegeven worden.
- Tip: ik vind dat gelovigen meer met elkaar daarover dingen gaan delen, leef je geloof.
- Tip: deel je geloof ook met mensen buiten je gezin.
- Tip: kinderen meer betrekken op hun niveau in de diensten op zondag.
- Top: tienerweek.
- Tip: ik weet het niet zeker, maar heb soms de gedachte dat afhakers buiten beeld raken en zich al snel niet meer gezien voelen. Dat is wel belangrijk, dat juist zij in beeld blijven.
- Tip: ruimte geven voor getuigenis van geloof(s)(ervaringen), zodat je kunt proeven wat God doet in mensenlevens.
- Top: de tentweek.
- Top: veel tijd, aandacht en organisatie van dingen voor kinderen en jongeren.
- Tip: zorgen dat kinderen kunnen leren in de gemeente.
- Top: er gebeurt heel veel goed en mooi clubwerk. Er wordt positieve moeite gedaan om de jongeren te leren.

Vraag 5. In de doop kennen we een gezamenlijk vertrekpunt als christelijke gemeente.? Welke invloed heeft de doop voor u, als het gaat om leren in de gemeente?

- Ik probeer mijn kinderen mee te geven hoe belangrijk het is dat je gedoopt bent.
- Je kunt je kinderen niet zelf het geloof geven, maar God wil het geven.
- Je probeert het goed te doen. Maar de manier wordt niet beslissend anders door de doop.
- Ik ben de betekenis naar gelang ik meer kinderen kreeg meer gaan ontdekken en het gewicht van de doopbelofte gaan ervaren . Ook mijn eigen doop.
- Ik ervaar dat de Heilige Geest, wat in de doop wordt gezegd, wil uitwerken, verwachting geven in de opvoeding.
- Voor mij kreeg door er in geloof mee bezig te zijn meer betekenis in opvoeding.
- Voor mij kreeg de doop meer diepte en invloed toen ik meerdere keren een kind liet dopen.
- Ik ervaarde het als een appél dat mijn kinderen tot persoonlijk geloof moesten komen.
- Ik ervaarde een groei in verantwoordelijkheid voor je kinderen in opvoeding.
- Ik vind doopdiensten inspireren. Het is heel belangrijk dat kinderen dat ook zelf als snel zullen gaan zien.
- Het doet jezelf bij doopdiensten ook weer afvragen hoe ben ik er mee bezig.
- Daarom vertel ik dat steeds weer als er kinderen worden gedoopt; kijk nu God zegt dat je geliefd bent, Hij je God wil zijn. Dat zou in de dienst naar kinderen toe door de predikant ook meer aandacht mogen krijgen.

De huidige generatie jongeren is op zoek naar waarheden die niet absoluut zijn. Waarheden die houvast geven voor het nu, maar niet per definitie voor de toekomst. De ontwikkeling gaat immers door en jongeren rollen door in het leven. Een van de grote opgaven voor de christelijke opvoeding is dan ook om bij alle noodzakelijke flexibiliteit de jeugd een duidelijk richtingsbesef bij te brengen.

Vraag 6. Hoe gaat u met bovenstaande de tegenstelling in de christelijke opvoeding, aan de ene kant een duidelijk richtingsbesef bijbrengen, en aan de andere kant noodzakelijke flexibiliteit voor de jeugd?

- Ik vind het belangrijk de Bijbel als richtsnoer te nemen. Hoofdzaak en bijzaken te onderscheiden.
- Ik denk dat het goed is minder absolute standpunten in te nemen. Je kan zomaar niet zeggen: 'Dit is de wil van God.'
- Ik merk bij mezelf ook dat mijn meningen meer dynamisch dan statisch zijn.
- Ik denk dat het goed is open gesprekken aan te gaan met je kinderen. Ook te willen leren van jongeren. Je moet je wel sterk maken om hen te leren de weg van God te volgen.
- Ik vind het belangrijk in gesprek te blijven en goed onderscheid maken in hoofd- en bijzaken. Lastig is soms wel om iets tot hoofdpunt of bijzaak te categoriseren.
- Ik vind dat je als ouders wel beslist moet spreken.

Vraag 7. Wat is uw motivatie om u kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen?

- Ik vind het nodig dat mijn kinderen weten dat zij bekering nodig hebben. Ik wil hen de ernst van het leven laten ontdekken door een duidelijke boodschap.
- Ik vind het belangrijk om je kinderen te leren geloven.
- Ik vind het belangrijk de mijn kinderen niet alleen focussen op deze wereld, want dan kun je schade lijden aan je ziel.
- Ik hoop dat mijn opvoeding mag leiden tot een vinden van de weg naar het hemels Jeruzalem en dat ik hen daar weer zal ontmoeten. Het belangrijkste is dat zij deze bestemming bereiken.
- Ik wil graag mijn kinderen ook leren dat zij in hun leven hier met Hem zullen leren leven, omdat ze dat zonder Hem niet kunnen.
- Ik wil mijn kinderen laten ontdekken hoe goed het is God te dienen en de prachtige toekomst die dat geeft.
- Ik wil mijn kinderen leren de goede keuzes te maken in het leven. Daarbij hen overtuigen dat zij bij Jezus welkom zijn.

Vraag 8. Welke vragen zou u voor u zelf graag beantwoordt krijgen om op een goede manier kennis- en geloofsoverdracht te kunnen vormgeven?

- Ik zou graag zo nu en dan toerustingsavonden hebben.
- Ik zou graag hebben dat je kan er praktisch van uit mocht gaan dat we voor elkaar als ouders bidden. Je moet ook eerst zelf gevuld worden om weer door te kunnen geven aan je kinderen. Elkaar vasthouden op deze manier.
- Ik zou graag praktische toerusting krijgen om aan kennis- en geloofsoverdracht te kunnen doen.
- Ik zo ook best graag gewoon onder een thema en gespreksleider elkaar meer willen ontmoeten om zo te leren van elkaar.
- Ik vind het goed om zo nu en dan een ervaringsdeskundige uit te nodigen, zodat je er met elkaar van kan leren voor je eigen situatie.
- Ik heb wel behoefte aan helderheid, dit is er en dit willen we graag bereiken. Nu is het beleid wel eens wat wazig, te weinig transparant.
- Ik vind dat ook, het mag van mij wat minder arbitrair, meer open communicatie en samen dingen aanpakken en vormgeven.
- Graag meer bemoedigende toerusting voor ouders.

Vraag 1. Wat is de belangrijkste/doorslaggevende reden geweest om aan deze avond deel te nemen? (In één zin).

- Ik vind dit een heel belangrijk onderwerp, ik ben zelf actief betrokken bij het tienerwerk en ik vind het daarom belangrijk om deze tieners te laten leren in de gemeente.
- Ik vind het bij mijn eigen kinderen heel belangrijk om vroeg te beginnen met christelijke opvoeding, het is heel verwonderlijk hoeveel kinderen al onbewust overnemen. Dus ook als kinderen nog heel jong zijn is dit een heel belangrijk onderwerp.
- Ik twijfelde heel erg om naar deze avond te gaan, omdat ik nog maar heel jonge kinderen heb en ik heb hier nog heel weinig ervaring mee. Daarnaast wonen we ook nog niet zo heel lang in de gemeente.
- Maar daarom was het voor mij juist wel een stimulans om wel mee te gaan, om vanavond juist ook dingen te leren en te horen hoe er hier in de gemeente mee om wordt gegaan.
- Ik had niet gelijk het gevoel: Oh, wat ben ik hier blij mee.
- Ik vind het belangrijk om ook in de leeftijdscategorie waar wij kinderen in hebben mee te denken met dit onderzoek.
- Het is misschien maar een klein steentje dat wij bij kunnen dragen, voor een onderzoek waarin wordt geïnvesteerd, daar wil ik graag aan meewerken.
- Ik ben razend enthousiast over dit onderwerp, ik vind het enorm belangrijk dat kinderen een plek hebben in de gemeente.
- Misschien kan ik op deze avond wel heel veel leren, juist ook omdat wij een kindje hebben met het syndroom van Down.
- Ik vind het samen met mijn man belangrijk om betrokken te zijn in de gemeente.
- We staan helemaal voor het proces van opvoeden, daarom vinden wij het juist belangrijk om hier aan deel te nemen, ook al zijn de kinderen nog heel jong.

Vraag 2. In de christelijke gemeente draait het om kennis- en geloofsoverdracht. Welke woorden komen er bij u boven als u aan kennis- en geloofsoverdracht denkt?

- Kennis: verdieping en uitdelen
- Geloof: uitstraling en vertrouwen, het echte voorleven van christen-zijn; vroeger religie nu meer relatie.
- Kennis: de Bijbel als bron.
- Geloof: voorbeeld zijn, vertrouwen geven.
- Kennis: leren uit het hoofd, verhalen horen, psalmversje en kerkgeschiedenis leren.
- Geloof: voorleven, vroeger vanzelfsprekend dat je het overnam, nu ben je meer in gesprek met de kinderen; je deelt je ervaringen en geloof met je kinderen. Ook proberen aansluiten te bij het kind.
- Geloof/Kennis: ik haal deze twee heel snel door elkaar, ik ben ook een enorm gevoelsmens.
- Kennis: lezen uit de kinderbijbel, bidden, lezen met een dagboekje, samen praten en nadenken over de verhalen.
- Geloof: vooral door eigen ervaring, hoe ik het beleef doorgeven aan de kinderen. Ik vind het belangrijk dat mijn kinderen zich begrepen voelen, vroeger had ik angst om mijn ervaringen te delen, dat wil ik bij mijn kinderen voorkomen.
- Kennis: aansluiten bij leerstijl.
- Geloof: vroeger was het misschien meer een gewoonte, ik zie het geloof nu meer als je hele leven, door een transparante houding laten zien wie Jezus voor mijn kinderen is.

Vraag 3. Herkent u zich in deze zin? Leg eens uit.

‘Stond vroeger het gesproken woord centraal en moesten overtuigingen in rationele argumenten worden omgezet, nú gaat het om de ervaring. Wil een opvatting geaccepteerd worden, dan is het van belang dat je erdoor geraakt wordt.’

- In het leren moeten we gebruikmaken van praktische voorbeelden, daarnaast moet het Woord centraal blijven.
- Je kunt niet altijd van je gevoel uit gaan, het gevoel staat niet los van beleid.
- Wat goed is, is soms moeilijk te bepalen in deze tijd, maar de Bijbel neemt daar een neutrale plek in.
- Met gevoel en ervaring komt het dichterbij, maar wat is je gevoel als je geen basiskennis hebt?
- Ze moeten daarom samen opgaan.
- Geloof is meer dan ervaring en geloof is meer dan kennis, ze kunnen niet zonder elkaar.
- De Geest is nodig om de kennis en ervaringen toe te eigenen, muziek en dergelijke kunnen een aanvulling zijn op de kennis die we nodig hebben als basis.
- Best wel een moeilijke vraag, ik denk dat het werk van God vaak wordt onderschat.
- Het geloof kan niet zonder gevoel.
- Maar God werkt ook door kleine dingen heen, er is niet altijd een Paulusbekering, dat gevoel krijgen we niet allemaal.
- We moeten de Geest niet onderschatten in wat Hij bij ons kan doen.
- Ik vind het belangrijk om de trend die er nu is niet weg te schuiven. Jongeren krijgen met gevoel te maken, en hoe kunnen we hier als kerk mee omgaan?
- Gevoel en kennis horen bij elkaar.

Vraag 4. Hoe vindt u dat er gemiddeld genomen in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf wordt omgegaan met kennis- en geloofsoverdracht? Noem 1 top en 1 tip.

- Top: draagvlak is groot om samen te werken met andere organisaties buiten de kerk.
- Tip: gemeenteleden bewust maken van de opdracht om het geloof te delen en met elkaar over het geloof te praten, in het gezin maar ook daarbuiten.
- Top: veel diverse activiteiten.
- Tip: thema-avonden over opvoeding, zeker als je net aan het begin staat vind ik dit heel belangrijk.
- Top: de gemeenteavonden waarop we elkaar ontmoeten, de vrouwenbijbelkring, daar spreek je elkaar van hart tot hart, en er zijn heel veel activiteiten.
- Tip: ouders betrekken in het werk dat wordt gedaan op de leeractiviteiten. Praktisch goed om de data te weten, maar ook waarover er gesproken wordt.
- Top: geniet van de kerkdiensten.
- Tip: gebruik gemeenteavonden niet om met elkaar in discussie te gaan. Vaak gaan we op randzaken elkaar zwart maken. Door met verschillende generaties open te spreken kun je van elkaar leren.
- Top: onderwijs uit de Bijbel is hier Schriftgetrouw.
- Tip: naast de zondag jongeren ook aanspreken op hun belevingswereld, door thema avonden of iets dergelijks.

Vraag 5. In de doop kennen we een gezamenlijk vertrekpunt als christelijke gemeente. Welke invloed heeft de doop voor u, als het gaat om leren in de gemeente?

- Sluit aan bij de andere uitspraken.
- De doop is een verantwoordelijkheid, maar het geeft ook rust en vertrouwen, we hoeven het als gezin ook niet alleen te doen.
- Het geeft een verantwoording, maar praktisch is het wel lastig om dan de goede keuzes te maken.
- Aan de ene kant wordt er veel aangeboden, maar je hebt bijvoorbeeld op zondag ook behoefte aan rust, en past de zondagsschool daar dan in. Dat is in een gezin best lastig.
- Ik heb zelf heel sterk het beeld van de eeuwigheid voor me, daar ga ik heel bewust mee om. Zeker de doop heeft daar invloed op.
- Niet vanuit angst maar God als gever.
- Het kinderlijk geloof is voldoende, maar op een gegeven moment komen er vragen; niet iedereen komt in de hemel, hoe ga je daar dan mee om?
- De doop zien we als een grote opdracht, we willen graag het geloof doorgeven door kleine dingen heen. Kinderen bewust maken van de liefde van God.

De huidige generatie jongeren is op zoek naar waarheden die niet absoluut zijn. Waarheden die houvast geven voor het nu, maar niet per definitie voor de toekomst. De ontwikkeling gaat immers door en jongeren rollen door in het leven. Een van de grote opgaven voor de christelijke opvoeding is dan ook om bij alle noodzakelijke flexibiliteit de jeugd een duidelijk richtingsbesef bij te brengen.

Vraag 6. Hoe gaat u met bovenstaande tegenstelling in de christelijke opvoeding, aan de ene kant een duidelijk richtingsbesef bijbrengen, en aan de andere kant de noodzakelijke flexibiliteit voor de jeugd?

- Ik vind het vooral belangrijk om de jeugd bij te brengen wat God wil.
- Daarin leg ik vaak de link naar de doop, doe je dingen wel of niet met een gedoopt voorhoofd? Dat blijft wel een leerproces.
- Door de doop van ons laatste kindje is dit veel meer gaan leven bij ons als gezin.
- Hier wil ik een goede balans in vinden.
- Ik vind het vooral belangrijk om bepaalde regels uit te leggen.
- Regels moeten geen sta-in-de-weg vormen voor de kern.
- Zelf als ouders hier ook bewust mee omgaan: welke keuzes maken we zelf? Kinderen reageren hierop.
- Vroeger werd mij geleerd: Heere, wat wilt U dat we doen? Dan weet je heel goed als kind wat wel en niet mag.
- Een ander voorbeeld is het beeld dat Jezus altijd bij ons mag komen zitten.
- Je leeft niet voor andere mensen, maar in relatie met Jezus.
- Ik vind het heel belangrijk om op één lijn te zitten als man en vrouw.
- Samen de kernwaarde vasthouden, dingen die geen hoofdzaak zijn, daar kun je wat vrijer in zijn.

Vraag 7. Wat is uw motivatie om uw kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen?

- Mijn motivatie is dat ik er zeker van ben dat er na dit leven een mooiere toekomst is.
- Ik wil mijn kind tot Jezus brengen, door kleine dingen kan dat doorwerken. Het ligt aan je houding en je doen en laten.
- Ik wil dat dat mijn kinderen geborgen zijn. Kinderen zijn onderdeel van de gemeente. Als ouders hopen we ook dat onze kinderen voorbeelden zien in de gemeente.
- Ook de school heeft grote invloed op de kinderen, en dan is het een zegen dat er zoveel wordt geleerd aan de kinderen op jonge leeftijd.
- Brengen tot Jezus, de zwakken staan straks vooraan!
- Ik vind het belangrijk dat kinderen jong de Heere leren kennen door de ouders en op clubs en catechese.

Vraag 8. Welke vragen zou u voor uzelf graag beantwoord krijgen om op een goede manier kennis- en geloofsoverdracht te kunnen vormgeven?

- Voorbeelden gebruiken in de kerkdiensten die aansluiten bij de belevingswereld van kinderen en jongeren, deze zijn voor volwassene ook belangrijk.
- Als Kerkenraad de ogen openzetten in welke context we leven, gebruikmaken van hedendaagse voorbeelden.
- Aandacht besteden aan opvoedcursus/geloofsopvoeding.
- Balans vinden tussen traditie en veranderingen.
- Balans vinden in de gemeente van de hoeveelheid leren en het belang daarvan goed communiceren.
- Boekjes in de dienst leiden heel erg af, en voegen niet toe dat er beter geluisterd wordt.
- Mijn kinderen vinden de aangepaste diensten geweldig, voor kinderen is het belangrijk om te visualiseren in de diensten en de lengte is te lang.
- Voor mij zelf is de dienst goed en houd ik van het voedsel dat ik krijg.
- Misschien een kleurplaat bij de dienst die past bij de preek.
- Ik vraag me af hoe je kinderen door middel van meervoudige intelligentie kunt laten aansluiten in de kerkdienst.
- Een idee om aan te sluiten in de kerkdiensten is een kader creëren waarin kinderen de boodschap wordt uitgelegd.

Vraag 1. Wat is de belangrijkste/doorslaggevende reden geweest om aan deze avond deel te nemen? (In één zin).

- Ik vind het een belangrijk onderwerp.
- Omdat Hans het vroeg.
- Ik werd gebeld.
- Belangrijk onderwerp.
- Ik vind het belangrijk om met elkaar te kijken hoe we kinderen en jongeren betrokken houden bij de kerk.
- Ik vind dat kinderen soms ook gewoon moeten.
- Knikt instemmend bij de andere opmerkingen.
- Ik wil ook graag van andere ouders leren vanavond, dat het geen sleur wordt, het geloven.
- Ik dacht eerst wel: Wat voor zin heeft het? Maar ik vind het wel belangrijk om mijn visie door te geven.
- Want wat is de plek voor de jongeren en de kinderen in de dienst, er moet meer aandacht voor hen zijn en het moet niet zo lang duren.
- Omdat Hans het vroeg.
- Vanavond de vragen gemaakt, en het is toch wel een heel belangrijk onderwerp.

Vraag 2. In de christelijke gemeente draait het om kennis- en geloofsoverdracht. Welke woorden komen er bij u boven als u aan kennis- en geloofsoverdracht denkt?

- Kennis: wat houdt het evangelie in en waarom Jezus Christus is gestorven voor
- Geloof: veel zingen, dan maken we geen ruzie, uitleggen hoe God wil dat we leven, bidden met kinderen, napraten over preek.
- Kennis: leren en studeren op verschillende niveaus.
- Geloof: niet alleen verbieden, maar ook vragen en uitleggen, waarom het geloof jezelf raakt,
- Kennis: wie is Jezus voor mij.
- Kennis: door leren ontwikkelen van de gaven en de vruchten van de Geest.
- Kennis: praktisch maken van Jezus volgen.
- Geloof: veel zingen is voor mij getuigen van wie God voor me is.
- Kennis: kennis is kennen met hoofd en hart; kennis zijn niet alleen feiten, maar relationele kennis, kennis doet wat met je.
- Geloof: aanleren van bidden en Bijbellezen, ook in verschillende fases van het leven.
- Kennis: Bijbelverhalen leren en herkennen.
- Geloof: bidden voor je kinderen om de Heilige Geest.
- Kennis: kennisoverdracht vanuit de Bijbel.
- Geloof: voorleven, voorbeelden uit het leven, getuigenissen, door woorden en daden.
- Kennis: leren wat er in de Bijbel staat en wat ermee wordt bedoeld, wat heb ik er aan als ik de dingen weet die in de Bijbel staan.

Vraag 3. Herkent u zich in deze zin? Leg eens uit.

‘Stond vroeger het gesproken woord centraal en moesten overtuigingen in rationele argumenten worden omgezet, nú gaat het om de ervaring. Wil een opvatting geaccepteerd worden, dan is het van belang dat je erdoor geraakt wordt.’

- Ik herken het wel bij jongeren, maar het is niet nieuw.
- Blijft het Woord rationeel, dan doe je er niks mee.
- De dienst is rationeel ingestoken en wordt door mijn kinderen als saai gezien.
- Dat roept weerstand op.
- Er moet meer aandacht zijn voor verduidelijking voor de kinderen.
- Ik vind het herkenbaar maar een gevaar, gevoel kan weggaan.
- Kennis blijft.
- Alleen gevoel is een gevaar.
- Door beelden in de kerk lopen daardoor kerken leeg?
- Visuele ondersteuning van boodschap is een prima middel op de clubs.
- Ik blij dat hier de nadruk op het Woord ligt.
- Aan de ander kant: een visueel gemaakte boodschap blijft beter hangen
- In sommige diensten zou ik er voor zijn om dit te benutten.
- Ik vind dat we vooral moeten kijken naar de vragen die er leven in de maatschappij, de vragen van de kerkmensen worden elke generatie weer anders.
- Dan gaat het niet altijd om visuele ondersteuning, maar sluit je aan bij de vragen van deze tijd.
- Ook Tim Keller heeft een dienst met weinig visuele ondersteuning.
- Ik vind de stelling juist, dat gevoel in deze generatie een grotere plek heeft.
- Ik vind het dubbel, vroeger stak ik ook niets op van de preek.
- Maar ongemerkt steek je er tocht dingen uit op en leer je bijvoorbeeld ook stilzitten.
- We leven in een beeldcultuur, beelden raken onze kinderen wel.
- Visuele ondersteuning versterkt de boodschap.

Vraag 4. Hoe vindt u dat er gemiddeld genomen in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf wordt omgegaan met kennis- en geloofsoverdracht? Noem 1 top en 1 tip.

- Top: heel veel aandacht voor theologische kennis.
- Tip: laat de prediking het dagelijks leven raken.
de predikant zegt wel jongens en meisjes, maar daarna geen aansluiting.
gavenbank schept verwachting, je kan er ook wel eens naast zitten
- Top: bijzondere diensten voor andersbegaafden.
- Tip: gewoon diensten aan de hand van makkelijke Bijbelverhalen, daar hebben ouders ook wat aan, prediking uit Bijbelverhalen.
- Top: combinatie school en kerk, bijvoorbeeld met bid- en dankdag.
- Tip: de agenda is overvol in het kerkenwerk.
dominees hebben verschillende gaven.
- Top: jongerenwerk in het geheel.
- Tip: juist veel meer aandacht voor diensten zoals op bid- en dankdag, nu is het veel te veel nog gericht op ouderen.
- Tip: de kern van de preken simpeler weergeven, oog hebben voor de kinderen.
- Tip: ontmoetingsmomenten rondom geloofsthema's creëren. Gemeenteavonden zijn nu vaak lezingen, graag meer gesprek met elkaar, ontmoeting rond belangrijke vragen.

- Top: op straat is er herkenning als gemeente en harmonie.
- Top: ook betrokken op buitenkerkelijke.
- Tip: er is een gat voor mensen die nieuw in de gemeente komen en nog geen belijdenis hebben gedaan, die weten niet goed waar ze kunnen zich aansluiten.
- Tip: er is harmonie, maar zeker niet met iedereen in het dorp.
- Tip: de kern weergeven in 5 minuten
- Tip: gewoon simpeler taalgebruik.
- Tip: gavengericht denken en belijdeniscatechisanten betrekken in gavenbank.
- Top: dankbaarheid dat er zo veel jongeren betrokken zijn.
- Tip: kinderen bewust op diverse momenten in de dienst erbij betrekken.

Vraag 5. In de doop kennen we een gezamenlijk vertrekpunt als christelijke gemeente. Welke invloed heeft de doop voor u, als het gaat om leren in de gemeente?

- Ik ben niet bewust bezig aan de hand van deze doopvragen, wel weet ik dat ik mijn kinderen in het geloof wil opvoeden.
- Ik vind het vooral een houvast, als ik het even niet weet, maar ook voor de kinderen. Zelf heb ik vooral twijfels maar de doop geeft houvast.
- Zondagmorgen is voor ons niet de leukste ochtend, ik wil zelf ook leren, dus nemen we de kinderen apart mee om zelf voldoende te kunnen luisteren.
- De belofte van de doop weegt voor mij wel zwaar; niet elke dag, maar we hebben wel beloofd om de weg te wijzen.
- Consequent zijn in het meenemen naar de kerk.
- Ik ben er ook verbaasd over wat kinderen al meepikken aan kennis.
- Door de doop vind ik het dus ook belangrijk dat kinderen leren.
- Eerlijk gezegd zou ik denk ik meer uit de doop willen leven.
- Ik baal soms heel erg van mezelf, maar 's avonds mag ik teruggaan naar Jezus.
- Dopen als kind was vooral ook een gewoonte en dan weet ik niet of ik mijn kinderen wel had moeten laten dopen, had ook geen belijdenis zelf gedaan.
- Doop is niet mijn vertrekpunt, en misschien ook wel niet ons gezamenlijk vertrekpunt.
- Christus is het vertrekpunt, en de doop verwijst daarom ook naar Christus.
- Het dopen is een genade van God. Ook al waren we er misschien niet bewust mee bezig, we hebben door Gods genade toch onze kinderen mogen dopen. Door de doop is God als eerste gekomen,
- In de kerk kunnen we leren, en we leggen daarom ook uit aan de kinderen dat wij als ouders hebben beloofd, door de doopvragen, dat we de kinderen willen laten leren.

De huidige generatie jongeren is op zoek naar waarheden die niet absoluut zijn. Waarheden die houvast geven voor het nu, maar niet per definitie voor de toekomst. De ontwikkeling gaat immers door en jongeren rollen door in het leven. Een van de grote opgaven voor de christelijke opvoeding is dan ook om bij alle noodzakelijke flexibiliteit de jeugd een duidelijk richtingsbesef bij te brengen.

Vraag 6. Hoe gaat u met bovenstaande de tegenstelling in de christelijke opvoeding, aan de ene kant een duidelijk richtingsbesef bijbrengen, en aan de andere kant de noodzakelijke flexibiliteit voor de jeugd?

- Huwelijks catechese was niet een plek waar werd gepraat over opvoeding.
- We missen een plek over geloofsopvoeding.

- Het is een balanceren tussen disciplines die goed zijn voor de geloofsontwikkeling, dat die moeten, maar dat ze zelf ook gaan inzien dat ze het fijn vinden om naar de kerk te gaan.
- De kerk is nodig en nuttig.
- In gebed brengen.
- Een ritme is goed, God zorg elke dag voor ons.
- Niet dat moeten, maar wel noodzakelijk; het is keimoeilijk.
- Heel goed onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken.
- Bij kind niet onderhandelen, bij puber wel en volwassen zelf leren kiezen (iedereen helemaal mee eens).
- Huwelijks catechese is belangrijk, als ouders bewuster gaan leven en opvoeden met God.
- Jong beginnen in de opvoeding is echt noodzakelijk, veel vertellen als ze jong zijn.
- Noodzakelijk omdat je Hem daar kan leren kennen.
- Je kunt Hem leren kennen door het Woord.
- Geen discussie over broek/rok, dit niet opleggen.
- Proberen bij de kern te blijven, en flexibel zijn in randzaken.

Vraag 7. Wat is uw motivatie om uw kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen?

- Het enige wat we weten is dat we moeten sterven, daarom is het noodzaak om in God te geloven. (Iedereen stemt in.)
- Het enige houvast is dat ze Jezus leren kennen.
- Het is mijn taak om kinderen te sturen, daarnaast moet het van God komen. Christen betekent gemeente zijn, je hebt elkaar nodig.
- Ik wil dat kinderen worden verankerd door het onderwijs in geloof dat ze bij Jezus moeten zijn.
- Op een mooie toekomst.
- Je moet bij Jezus zijn.
- Alles wat kinderen leren is zo goed/belangrijk, omdat wij de toekomst niet weten.
- Als ze God leren kennen zullen kinderen ook weer wat aan de kennis hebben.

Vraag 8. Welke vragen zou u voor uzelf graag beantwoord krijgen om op een goede manier kennis- en geloofsoverdracht te kunnen vormgeven?

- Geloofsopvoeding is het allerbelangrijkst, wat bepaalt dan onze agenda?
- We zijn heel druk bezig met elkaar als gemeente, maar krijgen we ook voeding voor dit thema?
- Kinderen hebben wij van God gekregen, dus die staan voor ons op nummer 1, maar iedereen heeft het maar druk.
- Er wordt veel georganiseerd, maar te weinig onderling gepraat als ouders. Het hangt ervan af wat je thuis meekrijgt.
- Er moet in de gemeente ruimte zijn om ook keuzes te maken, je kunt niet aan alles meedoen. Kennis en ervaringen uitwisselen.
- Ik mis het gemeente-zijn als ouders.
- Goed luisteren naar mensen waar zij behoefte aan hebben.
- Mogelijk kan er dan ook een activiteit geschrapt worden.
- Ik zou wel willen weten hoe andere ouders omgaan met sommige praktische zaken, hoe doen zij dat?

Vraag 1. Wat is de belangrijkste/doorslaggevende reden geweest om aan deze avond deel te nemen? (In één zin).

- We hebben elkaar nodig als ouders in de opvoeding van onze kinderen.
- We willen onze kinderen bij God brengen. Je wilt dat graag, maar hoe doe je dat? Vooral als ze ouder worden.
- Belangrijk thema, want onze kinderen zijn de gemeente van de toekomst.
- Belangrijk om kinderen een basis mee te geven.
- Hoop ook op echte aandacht voor het kind in de gemeente.
- Ik wil hier graag van en met elkaar leren, omdat ik dat nodig heb om onze kinderen God te leren laten kennen. Elkaar ook scherp houden hierin.
- Om te leren je kinderen goed op te voeden.
- Wat neem je bijvoorbeeld ter hand aan boeken voor zelfstudie hierin? Ik ben hier ook zelf mee aan de slag gegaan en denk vanavond ook graag met elkaar hierover.
- Omdat ik ten aanzien van dit thema ook zelf lastige vragen ervaar om de opvoeding vorm te geven.
- Ik heb tegen mezelf gezegd: Waarom niet? Ik ga, want het is belangrijk en ik heb zelf ook nog best een heel aantal dingen te leren.
- Ik ben hier want ik vind kinderen opvoeden een moeilijk werk.

Vraag 2. In de christelijke gemeente draait het om kennis- en geloofsoverdracht. Welke woorden komen er bij u boven als u aan kennis- en geloofsoverdracht denkt?

- Kennis: is nodig, daarom moeten we de wet van God inscherpen.
- Geloof: leren bidden voor en zelf door onze kinderen. Daarom zelf ook worden als een kind.
- Geloof: je kind uitleggen wat geloven betekent.
- Kennis: belang van clubwerk en relatie school en kerk.
- Geloof: de Bijbelse boodschap aan je kinderen leren, samen zingen.
- Geloof: is een genade en een gave, en daarom dan ook om bidden.
- Kennis: namen en feiten, leren uit het hoofd.
- Geloof: uitleggen wat geloof(s)(termen) betekenen. Dat onze God de drie-enige God is.
- Kennis: de inhoud van de Bijbel je kinderen laten leren.
- Geloof: belijdenis, naastenliefde. Je kinderen leren dat je de Heilige Geest nodig hebt.
- Kennis: kinderen naar de zondagsschool laten gaan en daar psalmen en teksten leren.
- Kennis: kerkdienst en zeker ook de christelijke basisschool. Tentweek.
- Geloof: zelf geloof voorleven in je handel en wandel. Je realiseren dat je als ouders een voorbeeldfunctie hebt.
- Kennis: catechese en tentweek.
- Geloof: heel belangrijk dat dit gebeurt. Wordt in het clubwerk mooi zichtbaar.

Vraag 3. Herkent u zich in deze zin? Leg eens uit.

‘Stond vroeger het gesproken woord centraal en moesten overtuigingen in rationele argumenten worden omgezet, nú gaat het om de ervaring. Wil een opvatting geaccepteerd worden, dan is het van belang dat je erdoor geraakt wordt.’

- Gods Woord is nodig om er door geraakt te worden. Blijven geloven in wonderen.
- Vasthouden aan dat er meer is dan dat wat je kunt beredeneren.
- Mee laten wegen dát we in een gevoelscultuur leven, daarom praktisch daar ook op gericht zijn ook in prediking. Anderzijds: geloof is meer dan gevoel, het is ook weten. De Bijbel zegt niet: ‘zalig zij die gevoeld hebben’, maar: ‘die geloofd hebben’.
- Gewoontevorming is heel belangrijk, zo doen wij de dingen.
- Er zijn dingen in Bijbel/geloof die gewoon stáán. Daarom moet er pakkend en stevig gepreekt worden, en vooral ook Bijbelinhoud breed.
- Rationele kennis blijft belangrijk. Geef ook door wat je zelf als betekenisvol meekreeg. Het is een grijze wereld aan het worden, dus een opgave dat je wel van heel wat dingen iets moet vinden. Helderheid scheppen.
- Het Woord mag/moet centraal blijven staan. Gevoel doet zeker wel mee.
- Belangrijk is daarom kennis te krijgen, om een goed waardeoordeel te kunnen geven.
- Niet te snel shoppen, maar trouw zijn aan je gemeente.
- Geraakt worden en gevoel zijn belangrijk. Wel goed onderstrepen in orde van belangrijkheid; geloof geeft/heeft gevoel, maar niet omgekeerd.

Vraag 4. Hoe vindt u dat er gemiddeld genomen in de Hervormde gemeente van Bleskensgraaf wordt omgegaan met kennis- en geloofsoverdracht? Noem 1 top en 1 tip.

- Top: kerkdienst/catechese.
- Tip: maak kindermomenten in preek, zij horen er ook bij. Laat de diensten niet te lang duren.
- Tip: kinderen er bij betrekken. Mobiels uit in de kerk. Zondagsschool minder schools.
- Top: jeugdwerk voor alle leeftijden.
- Tip: in preken meer praktische voorbeelden voor kinderen/jongeren.
- Top: activiteiten in de gemeente om kennis te verkrijgen.
- Tip: jeugddiensten met bijvoorbeeld ook interactiemomenten. Kindernevendiensten.
- Top: kerk/school in het dorp.
- Tip: thema-avonden rondom opvoeding, kennis- en geloofsoverdracht.
- Tip: opvoedkringen in kleinere omvang.
- Top: catechese, bijzonder op kinderen gerichte bid- en dankdagdiensten.
- Tip: in preken meer voorbeelden die aansluiten bij belevingswereld van kinderen.
- Top: zondagsschool, en ook wat ze op de christelijke basisschool meekrijgen.
- Tip: variatie in preken zo nu en dan. Thema-avonden die over deze thematiek gaan.

Vraag 5. In de doop kennen we een gezamenlijk vertrekpunt als christelijke gemeente. Welke invloed heeft de doop voor u, als het gaat om leren in de gemeente?

- Hierdoor heb ik aanvaard om kennis- en geloofsoverdracht naar vermogen vorm te geven. Zodat het landt in hun harten en zij troost ervaren in hun leven.
- Betekenis van zorgdragen voor het welzijn van je kinderen begint al voor de geboorte.
- God is er dan ook reeds helemaal bij.
- Je kinderen vertellen/erop wijzen dat God hun God en Vader wil zijn, dat in de doop belooft.
- Dat zij dat ook zelf mogen gaan ervaren en er de betekenis van ontdekken.
- Het is een houvast en pleitgrond voor je kinderen.
- Door je belofte bij de doop inhoud te geven, geef je je kinderen als het ware terug aan God.
- Het is ook het allerbeste wat je aan je kind kunt meegeven.
- Vertel je kinderen wie de God van hun doop is en dat ze altijd naar Hem terug mogen en kunnen gaan.
- Je neemt een stuk verantwoordelijkheid op je met je jawoord. Gezien de diverse meningen geeft het gesprek hierover ook weleens gedoe.

De huidige generatie jongeren is op zoek naar waarheden die niet absoluut zijn. Waarheden die houvast geven voor het nu, maar niet per definitie voor de toekomst. De ontwikkeling gaat immers door en jongeren rollen door in het leven. Een van de grote opgaven voor de christelijke opvoeding is dan ook om bij alle noodzakelijke flexibiliteit de jeugd een duidelijk richtingsbesef bij te brengen.

Vraag 6. Hoe gaat u met bovenstaande tegenstelling in de christelijke opvoeding, aan de ene kant een duidelijk richtingsbesef bijbrengen, en aan de andere kant de noodzakelijke flexibiliteit voor de jeugd?

- Belangrijk om jongeren vast te houden.
- Bewust omgaan en helder krijgen/maken van hoofd- en bijzaken.
- Laat het Woord gezaghebbend zijn/blijven.
- Belangrijk ook dat hierin je eigen leven overeenkomt met je woorden. Zelf geen compromischristen zijn.
- Het lastige in deze dingen is dat ouders onderling verschillende standpunten innemen.
- Belangrijk om de werkelijk belangrijke geloofskenmerken vast te houden.
- Helder zijn in het verwoorden naar je kinderen van de standpunten die je hierin inneemt. Leren vaste keuzes te maken en vaste koers te varen.
- Het gesprek hierover ook werkelijk voeren met je kinderen.
- Openheid hierin naar je kinderen toe belangrijk.
- Zowel beslistheid als flexibiliteit is nodig in het gesprek hierover met je kinderen.
- Belangrijk om helder te zijn in wat je vindt. Zorg daarom voor tijd er voor bijvoorbeeld op zondag en dan daarom verder niet te veel. Bijvoorbeeld geen mobiels en tv aan enz.
- Geeft spanningsveld aan om consequent te zijn in wat je als iets belangrijk wilt overdragen.
- Je hebt zelf ook helderheid nodig om belangrijke geloofsstandpunten door te geven.

Vraag 7. Wat is uw motivatie om uw kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen?

- De doop.
- Onze kinderen leren staande te blijven in deze wereld door het geloof.
- Geloof en dagelijks leven aan elkaar leren verbinden. Ook leren nee te zeggen.
- Bagage meegeven voor hun latere leven. Jezus' houding uitstralen, dat zij bij Hem mogen komen.
- Dat onze kinderen God leren kennen.
- Leren leven zoals God het bedoeld heeft.
- Dat onze kinderen het ware geloof leren kennen.

Vraag 8. Welke vragen zou u voor uzelf graag beantwoord krijgen om op een goede manier kennis- en geloofsoverdracht te kunnen vormgeven?

- Thema-avonden, die je stimuleren positief te blijven naar je kinderen toe.
- Verdraagzaamheid leren in de huidige veelkleurigheid.
- Ter zake doende thema-avonden, zoals poplezing door Koos de Jong.
- Meer gemeente zijn leren en vormgeven met elkaar.
- Lezingen voor ouders, en niet alleen voor leidinggevenden.
- Terugkomavonden, bijvoorbeeld als doopouders van hetzelfde jaar.
- Vorm en inhoud van de zondagsschool bespreken.
- Niet hierover roddelen, maar eerlijk en openhartig hierover het gesprek voeren.
- Slotavond leidinggevenden voor iedereen.

Bijlage 8: Betrouwbaarheid en verantwoording onderzoek

De opdrachtgever vraagt naar motieven van gemeenteleden, daarnaast worden er gevoelige onderwerpen aangesneden en ook beleving speelt een rol. Hiervoor was kwalitatief onderzoek van belang. Om antwoorden te krijgen op een aantal van onze deelvragen is er gewerkt met focusgroepsinterviews. In de gesprekken is er over één afzonderlijk onderwerp (kennis- en geloofsoverdracht) gesproken met de respondenten. Met deze methode is er gestructureerd door een vragenlijst heen gegaan. In het gesprek zijn er zeven vragen besproken. In bijlage 6 is de volledige opzet van de avonden te vinden.

Het onderzoek is afgebakend, de opdrachtgever heeft de opdracht gegeven om het onderzoek te richten op jonge ouders (25-40 jaar). De opdrachtgever heeft de gegevens van alle geregistreerde leden in deze leeftijdscategorie met de onderzoekers gedeeld. Aan de hand van deze gegevens zijn de meeste ouders benaderd via de mail, en een kleine groep via een papieren uitnodiging. De uitnodiging is ook geplaatst in de kerkbode. Via de mail is meerdere keren de uitnodiging verstuurd, en dit wierp duidelijk zijn vruchten af. Verder zijn er nog tien mensen gebeld die een papieren uitnodiging gekregen hadden. Van hen zijn er toen nog twee mensen toegevoegd. Het onderzoek is zo opgezet dat ouders in de leeftijd van 25-40 jaar zijn uitgenodigd voor dit onderzoek. Met deze selectie heeft de gemeente achtenzeventig gezinnen (twee gezinnen wonen in het buitenland) waarvan één of beide ouders in deze leeftijdscategorie vallen. Er waren vier avonden beschikbaar om in gesprek te gaan, verdeeld over twee weken en vier verschillende dagen. Op deze manier was er de grootste kans op voldoende respons. Eén van de beide ouders was welkom om mee te doen met het onderzoek. Vooraf was het nodig om digitaal op te geven. Op deze manier was het te volgen op welke avonden iedereen aanwezig zou zijn. Verder hebben zijn er vooraf acht vragen gestuurd om de ouders thuis met elkaar over de vragen na te laten denken (zie bijlage 5). Op deze manier waren ouders op de hoogte van de thematiek en de vraagstelling. Er zijn in totaal dertig ouders aanwezig geweest, verdeeld over één van de vier avonden.

Populatie

De 31 respondenten geven het volgende beeld:

- De respondenten zijn op één na allemaal belijdend lid en actief meelevend in de gemeente.
- De respondenten zijn zeven mannen en drieëntwintig vrouwen.
- De respondenten hebben gemiddeld 3,3 kinderen.
- De kinderen van de respondenten zijn op de volgende manieren betrokken bij de leeractiviteiten: zondagsschool 82%, catechese 93%, club 84% en eredienst 97%.

Betrouwbaarheid en validiteit

De gemeente van Bleskensgraaf heeft totaal dertienhonderdzevenenveertig leden. Van hen zijn er honderdvijfenvijftig tussen de 25 en de 40 jaar oud die kinderen hebben. Dat betekent dat ongeveer 11% van de leden tot de groep respondenten behoort tot dit onderzoek. Deze honderdvijfenvijftig leden zijn verdeeld over achtenzeventig gezinnen. Van deze achtenzeventig gezinnen hebben we zesenzeventig ouders benaderd voor het onderzoek, twee gezinnen verblijven in het buitenland. Dertig ouders (39%) hebben gehoor gegeven aan deze oproep en zijn daadwerkelijk met ons in gesprek gegaan.

Het onderzoek is vrij van systematische meetfouten. Zowel intern als externe factoren die het resultaat kunnen beïnvloeden zijn voorkomen. We hebben namelijk iedere keer dezelfde ruimte gebruikt, dezelfde vragen gesteld, dezelfde tijd gebruikt. Daarnaast is dit onderzoek duidelijk de diepte in gegaan, door de manier van interviewen, met een groot aantal ouders. De vragen vroegen om een inhoudelijke verdieping en een gesprek, wat de validiteit ten goede komt. Om te kunnen generaliseren was het nodig dat zesenvijftig personen van de populatie werden geïnterviewd. Op basis van dit onderzoek is het dus niet mogelijk om te generaliseren, maar er is wel degelijk een betrouwbaar beeld verkregen van de huidige situatie in de gemeente.

Bijlage 9: Beantwoording vragen thuis

De mensen die deelnamen aan dit onderzoek hebben voorafgaand aan de gesprekken enkele vragen thuisgekregen. Sommige van deze vragen hebben we niet kunnen behandelen in de gesprekken met de gemeenteleden. Daarvoor bleek de tijd te kort. De vragen zijn voorafgaand aan de gesprekken schriftelijk beantwoord door de deelnemers aan het onderzoek. Deze antwoorden willen we wel meenemen in dit onderzoek. De resultaten die hieronder staan geven zeker een beeld van de huidige situatie. Maar doordat we niet konden doorvragen naar de motivatie van deze antwoorden vraagt dit gedeelte een vervolgonderzoek. Met deze resultaten konden we daarom ook geen aanbevelingen doen. De volgende vragen zijn dus alleen schriftelijk door de deelnemers beantwoord.

‘Op verschillende plekken in de gemeente leren we. Ook de kinderen en de jongeren. We willen hier onderscheid maken in drie lerende onderdelen. De erediensten, catechese en het clubwerk (+ zondagsschool). Hoe leren kinderen en jongeren eigenlijk? Op welke manier kun je als kind en jongeren leren bij de verschillende leeractiviteiten van de gemeente. Kinderen en jongeren leren op verschillende manieren. Voorbeelden hiervan zijn: denkers dromers en doeners. Hoe zouden denkers, dromers en doeners kunnen leren in de verschillende onderdelen van de gemeente?’

We hebben de input uit de vragen die schriftelijk thuis zijn beantwoord in tabel 9.1 weergegeven. Deze gaan in op de drie leeromgevingen: erediensten, catechese en het clubwerk en de zondagsschool. Hierbij hebben we de punten die van belang zijn, naar leerstijl benoemd.

Tabel 9.1: Overzicht leerstijlen in leeromgeving

	Doeners	Dromers	Denkers
Eredienst	-Kindernevendienst -De boodschap aan een actieve rol verbinden	-Kindernevendienst -Tekst/thema vooraf delen -Gedachten die opkomen laten opschrijven -Beeldende uitleg -Puntsgewijze uitleg	-Napraten over de preek -Verdieping aanbieden in de preek
Catechese/ zondagsschool	-Lessen geven die gekoppeld kunnen worden aan de praktijk -Interactief maken door bijvoorbeeld discussies	-Lesstof voorzien van goede voorbeelden -Opschrijven welke gedachten er boven komen -Feitelijke informatie geven -Niet te veel theorie -Afwisselend programma creëren	-Verwerkingsvragen stellen -Goede uitwerking lesstof
Clubwerk	-Kiezen voor meer eigentijdse verwerkingsvormen, zoals een spel et cetera -Creativiteit/afwisseling in lesstof aanbieden -Verwerkingsopdracht geven	-Niet te snel tot de orde roepen, ze horen meer dan je denkt -Beeldend vertellen -Visualiseren	-Extra lesstof aanbieden -Extra vragen aanbieden

Uit deze schematische weergave kunnen we opmaken dat de ouders bereid zijn mee te denken en ideeën aandragen om deze leeromgevingen te verbeteren. Hierbij is het goed om op te merken dat zij de verantwoordelijkheden hiervoor niet alleen bij deze leeromgevingen neerleggen, maar ook zelf daarin een actieve(re) rol nodig achten. Met name bij de denkers valt er in het gezin een bijdrage aan

te leveren. Voor doeners en dromers zijn meer specifiek didactisch-pedagogische maatregelen nodig. Daarom is verdere doordenking en toerusting hierin wenselijk.

‘Als u de lerende onderdelen in volgorde van urgentie moet zetten, welk onderdeel in de gemeente is het belangrijkste middel voor kinderen en jongeren als het gaat om kennis- en geloofsoverdracht in de gemeente?’

Erediensten

Als het gaat om belangrijkheid voor kennis- en geloofsoverdracht zet 65% van de respondenten de eredienst op de eerste plaats. Hierbij merken sommigen wel op dat zij dit principieel zo zien, maar in Bleskensgraaf niet zo functioneert omdat de plaats die de kinderen in de preek krijgen gering is. Als objectieve reden om de eredienst op één te zetten, noemt een ander dat de eredienst op zondag bij uitstek de plek is waar de Heilige Geest werkt.

Catechese

Door 30% wordt de catechese als belangrijkste middel genoemd. Hierbij merkt een deel op dat catechese en zondagsschool/clubwerk een gedeelde eerste plaats innemen. Zij beschouwen dit als in elkaars verlengde liggende leeromgevingen, met specifieke indeling naar leeftijd. Daardoor zijn deze als leeromgeving vaak betekenisvoller dan de eredienst. Voornaamste reden voor deze keuze is het meer gericht zijn op leeftijd en afstemming op de leef- en denkwereld van de kinderen/jongeren.

Zondagsschool/clubwerk

Van de ondervraagden ziet 5% de zondagsschool/clubwerk als belangrijkste plek voor kennis- en geloofsoverdracht. Niet dat hiermee dit werk geen affectieve of cognitieve functie zou hebben, maar het gaat hier vooral om gemeentebinding. En dat heeft een sterk sociale spits. Daarom zou de leerdruk op de zondagsschool best omlaag mogen. Daarnaast vinden meerdere ouders het wenselijk om het leerprogramma meer gedifferentieerd naar leerstijl in te vullen.

‘Zet de volgende leerdoelen in volgorde van prioriteit per onderdeel in de gemeente als het gaat om kennis- en geloofsoverdracht: cognitieve doelen, affectieve doelen, sociale doelen en motorische doelen (1 is hoogste prioriteit).’

Tabel 9.2: Overzicht prioriteit leerdoel per leeractiviteit

	<i>Erediensten</i>	<i>Catechese</i>	<i>Zondagsschool/club</i>
<i>Cognitieve doelen (met het hoofd)</i>	20%	30%	10%
<i>Affectieve doelen (met het hart)</i>	60%	15%	20%
<i>Sociale doelen (met anderen)</i>	10%	30%	50%
<i>Motorische doelen (met de handen)</i>	10%	15%	20%

Ten aanzien van de eredienst geeft de overgrote meerderheid aan dat het affectieve doel het belangrijkste is zoals zichtbaar is in tabel 9.2. Direct daarop volgend geeft men het cognitieve doel de hoogste waardering. De sociale en de motorische factor hebben in de erediensten duidelijk een minder grote betekenis. Bij de catechese gaat de waardering vooral naar de sociale en cognitieve prioriteit, het affectieve doel ook hier wat minder. Hier gaan het belang van theorie en praktijk samen op. Rond de zondagsschool liggen de waarderingen weer anders. De betekenis van de zondagsschool is vooral sociaal. In het verlengde hiervan ligt ook de hoge score van de motorische betekenis. Het valt op dat de waardering/prioriteit van het cognitieve laag is.

